

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΟΚΤΩ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ»
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1998

ΟΚΤΩ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

© ΕΠΟΚ - Κέντρο Έκδοσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
1524 942-224-224

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΟΚΤΩ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ 1998:

- α. Το Μέλος του Ομίλου κ. Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης
«Εις μνήμην της μητέρας του Λούλλας Αντ. Τριαφυλλίδου και της θείας του
Μαρίας Στ. Παυλίδου».
- β. Ο Γραμματέας του Ομίλου κ. Γεώργιος Κ. Ιωαννίδης
«Εις μνήμην της μητέρας του Λούλλας Κ. Ιωαννίδου και του Αλεξάνδρου Κο-
σμά».

© Ε.Π.Ο.Κ. - Κύπρος Χρυσάνθης, 1998

ISBN 9963-558-28-3

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ»
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1998

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Στόν Αίδεσιμώτατο Οικονόμο
Παπασταύρο Παπαγαθαγγέλου

Τοῦ τριλαμποῦς Θεοῦ ὑπηρέτη
καὶ τῆς Ἑλλάδας ἐραστή, τοῦ Ἀπόλλωνα
τοῦ μουσηγέτη μύστη, Χαίρει!
Ἄρτος σου ἐπιούσιος ἢ λευτεριά.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Οι *Οκτώ Ιστορίες του Αγώνα* του Προέδρου μας Κύπρου Χρυσάνθη, που είχαν πρωτοεκδοθεί το 1993 από τον Όμιλό μας, με χορηγό το μέλος μας κ. Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη, έχουν από καιρό εξαντληθεί. Επιβαλλόταν η επανεκτύπωση ή η νέα έκδοσή τους. Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ε.Π.Ο.Κ. απεφάσισε ομόφωνα την επανέκδοσή τους και αναζήτησε χορηγούς. Πρόθυμος και πάλιν ο κ. Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης που, μαζί με το Γραμματέα μας κ. Γεώργιο Κ. Ιωαννίδη, ανέλαβαν τα έξοδα της εκτύπωσης.

Οκτώ ιστορίες του Αγώνα είναι το περιεχόμενο του βιβλίου. Με τη γνωστή αφηγηματική του άνεση, ο συγγραφέας στήνει το σκηνικό του για καθεμιά ιστορία, με παραστατικότητα ζωντανεύει τα πρόσωπα και το διήγημα βγαίνει αβίαστα, μέσα από μια εξαιρετική τεχνικά δομημένη μορφή. Οι ήρωες του Χρυσάνθη είναι πολύ κοντά μας, άνθρωποι σαν και μας, με μια φανερή διαφορά: όταν έλθει η καιρία στιγμή, τότε ξεφεύγουν απ' τα ανθρώπινα συνηθισμένα μέτρα και υψώνονται στα ουράνια, εκεί που τους καλεί το καθήκον και η Πατρίδα! Γι' αυτό και οι ήρωες του Χρυσάνθη, χωρίς να έχουν κάτι το απόκοσμο, ξεχωρίζουν από τους συνηθισμένους θνητούς.

Τα διηγήματα του Χρυσάνθη έχουν τη σφραγίδα της καλής λογοτεχνικής δημιουργίας. Δεν είναι ξηρή απαρίθμηση γεγονότων – που έτσι θα κινδύνευαν να μεταβληθούν σε ιστορία – ούτε είναι δημιουργήματα μόνον της καλπάζουσας φαντασίας του διηγηματογράφου. Η πλοκή πλέκεται γύρω από γνωστά γεγονότα καθαρά λογοτεχνικά. Ένα τυχαίο συμβάν δίνει αφορμή για μια βυθοσκόπηση των δεδομένων, που οδηγεί σ' άλλους δρόμους και σ' άλλες ατραπούς. Σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί ο αναγνώστης να δει σχεδόν καθαρά προς τα που οδηγεί η ανέλιξη των μύθων. Σε αρκετές άλλες ο συγγραφέας δίνει άλλες πρωτότυπες λύσεις! Πάντως, όποια και να είναι η ανέλιξη του μύθου, ο Χρυσάνθης κατορθώνει να μας κεραυνοβολεί. Το κάθε διήγημα είναι και μια αληθινή λογοτεχνική παρουσία, που ξεδιπλώνει μια όψη του αληθινού μας προσώπου.

Είθε ο Πανάγαθος να χαρίζει υγεία και μακρόχρονη ζωή στον αγαπητό σ' όλους μας Κύπρο Χρυσάνθη για το καλό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΑ ΔΙΠΛΟΥΤΥΠΑ ΚΑΙ Η ΦΡΟΣΩ

Είναι ένας καιρός αβέβαιος, αμφιταλαντευόμενος. Κάποιες αμυγδαλιές τολμήσανε και μισανθήσανε. Η σικιά έδωσε μπόλικά σύκα – πρώτης γραμμής εσοδεία αν δεν πέσουνε ένα-ένα στο χώμα. Νομίζω πως μερικά λεμονόδεντρα ετοιμάζουν κείνο το άρωμά τους που δεν σ' αφήνει το βράδυ να κοιμηθείς. Εξάλλου ο ξαφνικός ήλιος άρχισε να κιτρινίζει τα στάχνα των κριθαριών. Η θερμοκρασία τη μέρα φτάνει συχνά στους 25-27 βαθμούς Κελσίου. Το βράδυ πέφτει κάτω από τους δέκα βαθμούς. Χθες το βράδυ τάραξε η βροχή όλη την πολιτεία. Ένας θυμωμένος άνεμος βούιζε. Κατά τις πρωινές ώρες ξέσπασε θύελλα με βροντές κι αστραπές. Σήμερα φυσά ένα κρύο αγεράκι. Το ραδιόφωνο μεταδίδει πως χιονίζει στα βουνά. Όλα αυτά αποτελούν παράξενη συμπεριφορά της φύσης. Τέτοιος δεν ήταν άλλοτε ο καιρός. Ο χειμώνας ήταν βέρος χειμώνας με τις παγωνιές του, η άνοιξη χαρά θεού με θερμοκρασία που ανέβαινε σταθερά χωρίς παλινδρομήσεις, το καλοκαίρι φούντωνε σε ζέστη τη μέρα, δροσιά ανακουφιστική το βραδάκι. Τέλος το φθινόπωρο έφτανε μελαγχολικό, περισσότερο ήρεμο, γεμάτο σκέψεις και ρίγη.

Σε τούτο τον αβέβαιο καιρό καθόμουν στο γραφείο, χωρίς διάθεση για εργασία. Εξάλλου το εσπέρας έπεφτε σιγά-σιγά κι αύξαιναν οι σκιές έξω από το παράθυρο. Κουραστήκανε τα πάντα κι οδοιπορούσαν με σταθερό ρυθμό προς την ανάπαυση. Οι σκιές εισδύσανε από τα μάτια μου στη σκέψη μου, την κάνανε ασταθή, την γυρνούσανε στο παρελθόν, ανάμεσα ξύπνιου και ονείρου.

– Πώς πέρασαν τόσα χρόνια! Από τότε που ο κόσμος χοχλοκοπούσε μες στην επανάσταση ως τα σήμερα, που όλοι κοιτάνε τη γωνιά τους, το μικρό ή μεγάλο «έχει» τους, αδιαφορώντας για ιδέες και όνειρα, ψιθύρισα σαν ν' απαντούσα σ' ερώτηση κάποιου επισκέπτη μου.

Αναστέναξα. Προτιμούσα να μη συζητήσω το θέμα αυτό, παρόλο που είναι καυτό για τον τόπο. Δεν λέω, θα 'πρεπε να συζητείται το καθετί, το απαιτεί ο ξυπνημένος άνθρωπος. Αλλά τα καταφέραμε να προτιμούμε μόνιμα την επανάπαυση. Οι άλλοι, οι ξένοι, ας γνοιάζονται για την τύχη μας.

Έκαμα μια κίνηση του χεριού σα να παραμέριζα τις σκέψεις αυτές. Ένα χτύπημα στην πόρτα με ζώηρεψε, μου έφερε το ενδιαφέρον πίσω. Κινήθηκα αμέσως.

– Παρακαλώ...

– Δεν με αναγνωρίζεις, γιατρέ..., μου λέει ένα πραγματικά σταφιδωμένο πλάσμα, σικιά γυναίκας, φύλλο έτοιμο να πέσει στο χώμα.

– Παρακαλώ, περάστε. Καθήστε...

– Περνούσα από το δρόμο. Είδα την ταμπέλα. Δεν είμαι άρρωστη. Είμαι, δεν ξέρω. Μια γριά χωρίς ευκολίες, μου εξηγεί, με κόμπο σε κάθε φράση.

– Παρακαλώ, πείτε μου τι θέλετε..., της λέγω, νομίζω με κάποια τυπικότητα.

– Τίποτε και πολλά. Να! μια βοήθεια, μου απαντά μ' ένα πολύ συμμαζεμένο τρόπο.

Άνοιξα το συρτάρι μου με κάποια νευρικήτητα και πήρα μερικά χαρτονομίσματα.

– Ορίστε, παρακαλώ. Χωρίς ενόχληση στο μέλλον, της λέω. Μου ξέφυγε η φράση, που έχει ένα πολύ προσβλητικό τόνο, έστω και με το γάντι.

Η κακοφτιαγμένη θηλυκιά σκιά παίρνει τα λεφτά μ' ένα φανερό ρίγος, τα χώνει στο στήθος, με κοιτάζει μ' ένα βλέμμα-μαχαιριά και μου λέει.

– Δεν με κατάλαβες, γιατρέ!

– Ομολογώ όχι.

– Είμαι η... Φρόσω, τ' όμορφο πουτανάκι πίσω από την Αρχιεπισκοπή. Αυτός είναι ο κόσμος, γιατρέ μου. Άντε γεια σου, λέει πολύ σκληρά και προχωρεί προς την πόρτα.

– Η... λέω.

– Η... Φρόσω, που δεν τη δέχονται μήτε για δούλα πια... τα γνωστά σπίτια. Βλέπω τη σκιά ν' ανοίγει την πόρτα και να χάνεται.

– Πώς πέρασαν τα χρόνια! Και χάθηκε κείνος ο παλιός παλμός, ψιθυρίζω ως ν' απαντώ πάλι σε ερώτηση κάποιου επισκέπτη. Γέρνω το κεφάλι πάνω στο γραφείο, ίσως από ντροπή ίσως από... ίσως από... Και πάει ο νους εικοσιπέντε-εικοσιέξι χρόνια πίσω.

Ο λαός της Κύπρου αποφάσισε χωρίς συνεννόηση, έτσι από μυστικές επικοινωνίες των ψυχών, να ξεσηκωθεί. Ζητούσε να φύγει ο Εγγλέζος από το νησί. Τα φυλλάδια, που σκορπίζονταν από κοπέλες ή γριές στις γωνίες, μιλούσαν για το δίκαιό μας. Κι όλων οι δυνάμεις ενωθήκανε στον κοινό αγώνα κι ας είχε αποκλεισθεί το νησί από τον έξω κόσμο.

Η αγορά δεν πήγαινε καλά με τη νέα ανώμαλη κατάσταση. Κάθε λιγάκι κλείνανε τα μαγαζιά. Από τα χωριά δεν έρχονταν τρόφιμα για τις δημοτικές αγορές. Από την άλλη εμπόρευμα δεν παραγγελλόταν στο εξωτερικό. Η ντόπια παραγωγή δεν μπορούσε να ικανοποιήσει όλους. Πάντως η αγορά γενικά υπέφερε. Κι όμως οι άνθρωποι της αγοράς βοηθούσαν τον αγώνα. Ντρέπονταν να παραμερίσουν την παράδοση γενεών και γενεών για λίγη ζημιά, προσωρινή μάλιστα, όπως δείχνανε οι καιροί. Μια ομάδα λοιπόν ανέλαβε να μαζέψει λεφτά για τον αγώνα. Τυπώσανε κιόλας ειδικά διπλότυπα, στα οποία δηλωνόταν κι ο εθνικός σκοπός του εράνου.

Σε μια μεσημεριάτικη περιδιάβασή μου στην αγορά, εκεί στην οδό Ερμού κοντά στον Πλάτανο, με συνάντησε φίλος γκαρδιακός και μου ζήτησε τη συνδρομή μου. Ετοίμασε κι όλας το διπλότυπο ρωτώντας με πόσες λίρες θα ήταν η εισφορά μου.

– Μα θα γράψεις και τ' όνομά μου; ρωτώ έκπληκτος.

– Βέβαια... Για τον έλεγχο, μου απαντά.

– Κι αν πέσει το διπλότυπο στα χέρια της αστυνομίας θα καθήσουμε όλοι φυλακή, του εξηγώ.

Στάθηκε άφωνος και με κοίταξε για λίγο.

– Δεν το... σκεφτήκαμε, αποφαινεται τελικά.

– Ποιος σας δίνει τα διπλότυπα; ρωτώ.

– Η Αναστασία. Τα παίρνει από την Αρχιεπισκοπή.

– Θα πάω να τη δω σχετικά, του λέω. Στο μεταξύ προσέξτε.

Πήρα το αυτοκίνητο και πήγα στην ενορία της Χρυσολιωτίσσης να εξηγηθώ με την Αναστασία σχετικά με τους κινδύνους αυτού του τρόπου για έρανο.

Η πόρτα στο πατρικό σπίτι της Αναστασίας ήταν ανοιχτή. Κατέβηκα κρατώντας από συνήθεια την ιατρική μου τσάντα. Βρήκα την Αναστασία να σκαλίζει κάτι στο βάθος της αυλής μαζί με τον γέρο πατέρα της, που ήταν και πελάτης μου, ειδικά για το μέτρομα της πίεσως. Μετά τους τυπικούς χαιρετισμούς, της εξήγησα τον κίνδυνο από τα διπλότυπα. Μπροστά μου κι όλας απάνω σ' ένα στρογγυλό τραπέζακι υπήρχε κι ένα διπλότυπο με ονόματα. Το κτυπούσα με το δάκτυλο.

– Δεν το σκεφτήκαμε, απαντά με φανερό φόβο η Αναστασία. Και τα 'χουμε όλα στο συσσίτιο του παραρτήματος του Αγίου Ιωάννου. Πωπώ κι αν γίνει έρευνα;

– Εθάψετε τους ανθρώπους, και τονίζω τις λέξεις.

Ένα απότομο φρενάρισμα ακούστηκε. Μια ομάδα αστυνομικών και στρατιωτών μπαίνει στο σπίτι. Χωρίς σκέψη κάλυψα το διπλότυπο με την ιατρική μου τσάντα, που την άνοιξα κι έβγαλα στα γρήγορα το υδραργυρικό πιεσόμετρο.

– Σε εμποδίζουμε, γιατρέ; μου λέει ένας Τούρκος λοχίας.

– Θα μετρήσω την πίεση του γέρου. Περιμένω. Δεν βιάζομαι, του απαντώ αδιάφορα.

– Τυπική έρευνα, με βεβαιώνει.

Κοιτάζανε παντού οι αστυνομικοί με τους στρατιώτες. Δεν άφησαν συρτάρι που να μην το ανοίξουν, γωνιά ακοίτακτη, ως πέρα στην κουζίνα με τις κατασρόλες και πέρα στην αυλή στα σκυβαλοδοχεία. Μόνο την τσάντα μου δεν μετακίνησαν. Κι έφυγαν ικανοποιημένοι από την εξονυχιστική έρευνα, εκφράζοντας και την λύπη τους για την ενόχληση.

– Και τώρα; λέω στην Αναστασία.

– Ολόϊσια στο συσσίτιο, στο παράρτημα του Παγκυπρίου Γυμνασίου, στον Άγιο Ιωάννη, μου απαντά λαχανιασμένη από την αγωνία. Θα φωνάξω και τον Σπύρο που ξέρει σε ποιους σάκους τροφίμων κρύβουμε τα διπλότυπα και τους καταλόγους των ονομάτων.

Μπήκα στο αυτοκίνητο και με τρελλό απρόσεχτο οδήγημα πέρασα τον πολυσύχναστο καινούργιο δρόμο της αγοράς και στάθμευσα μπροστά στα προπύ-

λαια του Παγκυπρίου Γυμνασίου αντίκρυ από την Αρχιεπισκοπή. Σάστισα. Περικυκλώσανε την Αρχιεπισκοπή και στήσανε άγγλους φρουρούς στους γύρω δρόμους. Σκέφτηκε πως η αστυνομία έμαθε για τον έρανο και θα κάνει έρευνα στην Αρχιεπισκοπή. Δεν μπορούσα να βρω τρόπο να ειδοποιήσω για τα διπλότυπα. Σε λίγο πρόβαλε πέρα η Αναστασία με τον Σπύρο, που έσερνε το κλασσικό του ποδήλατο. Πήγα προς το μέρος τους.

– Οι δρόμοι είναι κλειστοί. Βλέπω στον απάνω δρόμο εκεί στα κακόφημα σπίτια Άγγλους φρουρούς, λέω.

– Πώς θα μπούμε στο σχολείο του Αγίου Ιωάννου;

Προχωρήσαμε προς τον έρημο πλάγιο δρόμο, που οδηγεί στο παράρτημα του Αγίου Ιωάννη. Ο φρουρός έλεγχε όλο τον χώρο. Δεν του γλύτωνε κανείς. Δεν έμενε άλλη λύση. Πρέπει να πλανέψουμε τον φρουρό, να μη βλέπει στην αυλή του σχολείου. Ανέλαβα να κάνω μια προσπάθεια με βάση κάποιο σχέδιο, που δούλευε μες στο μυαλό μου. Γύρισα στο αυτοκίνητο. Οδήγησα στον πάνω δρόμο ακριβώς αντίκρυ στον άγγλο φρουρό, όπου ένα κακόφημο σπίτι. Κατέβηκα κρατώντας την ιατρική μου τσάντα. Ο άγγλος στρατιώτης με κοίταξε ύποπτα.

– Ντόκτορ ον κολ, του λέω.

– Ολ ράιτ, μου απάντησε ήσυχος.

Μπήκα στο κακόφημο σπίτι. Τρεις κοπέλες και μια γριά με κοίταξαν μ' έκπληξη.

– Σιωπάτε, τους λέω. Κάτω στην αυλή του σχολείου, μέσα στο συσσίτιο, υπάρχουν οι κατάλογοι των αγωνιστών. Άρχισε έρευνα στην Αρχιεπισκοπή. Σε λίγο θα προχωρήσουν δίπλα στο σχολείο. Πρέπει με κάθε τρόπο να πάρουμε τους καταλόγους. Μια από εσάς πρέπει με οποιονδήποτε τρόπο να τραβήξει την προσοχή του φρουρού για να μην κοιτάζει στην αυλή. Εντάξει; Δώστε μου ένα τσιγάρο.

Δεν είχα καπνίσει από καιρό. Στην αγνωία μου θυμήθηκα το κάπνισμα.

– Να καπνίσω λίγο, όσο να περάσει λίγη ώρα πως τάχα κάποιαν από σας εξέτασα. Πρέπει να πάω πίσω να ειδοποιήσω να ετοιμαστούν να μπουν στην αυλή.

Η μια, η λίγο ξανθή αρκετά ελκυστική και με ωραίο στήθος ετοιμάστηκε. Άνοιξε την τραχηλιά της. Βγήκα στον δρόμο. Ευχαρίστησα τον άγγλο φρουρό μ' ένα «θεκ γιου». Και απομακρύνθηκα, ενώ από το καθρεφτάκι του αυτοκινήτου έβλεπα την ξανθή να δείχνει γυμνά τα στήθη της σ' αυτόν.

Γύρισα στον πλάγιο δρόμο προς το παράρτημα του Αγίου Ιωάννη και ειδοποίησα την Αναστασία πως αρχίζει η επιχείρηση. Πραγματικά ο φρουρός τρελλάθηκε με το θέαμα. Μήτε το κεφάλι του φαινόταν. Μπήκαν οι δυο, η Αναστασία κι ο Σπύρος, στο συσσίτιο, πήρανε τα διπλότυπα και τους καταλόγους και φύγανε τρεχάλα προς ένα σπίτι πιο πέρα με πρόθεση να κάψουν το καθετί.

Το τι έγινε στον απάνω δρόμο κανείς δεν τό 'μαθε.

★ ★ ★

Αρχίζω να ελεεινολογώ τον εαυτό μου. Πώς έτσι αβασάνιστα συμπεριφέρθηκα σε μια γριά, που άλλοτε βοήθησε ή τουλάχιστον δεν αρνήθηκε να βοηθήσει τον αγώνα μας! Χωρίς πληρωμή. Ίσως και σ' αυτή – γιατί όχι; – να μιλούσε η παράδοση γενιάς-γενεών.

Σηκώνομαι με διάθεση να φτύσω νοερά τον εαυτό μου για την φρικτή συμπεριφορά μου. Με φέρνει το βήμα προς το παράθυρο. Και να! η γριά βγαίνει από το αντικρινό ζαχαροπλαστείο. Τρέχω αμέσως στην ξάπορτα και την καλώ να γυρίσει. Κοντοστέκεται. Δεν αποφασίζει. Η κίνηση των χεριών μου την πείθει. Έρχεται. Παραμερίζω, της δείχνω να μπει πρώτη, κλείνω την πόρτα και την παρακαλώ να καθήσει.

Κάθεται με κάποια νευρικήτητα, παρ' όλη τη δυσκολία των κινήσεών της.

Της προτείνω τσιγάρο. Το παίρνει μ' ευχαρίστηση. Της το ανάβω και βλέπω πως η πρώτη ρουφηξιά δείχνει πως πολύ το πεθυμούσε, ίσως από στέρηση.

– Σε θυμάμαι... Φρόσω. Έτσι δεν μου 'πες τ' όνομά σου; της λέω.

– Φρόσω... άλλοτε Φρόσω Μπλαίηκ! για λίγο καιρό!

– Τι;

Και μου εξιστορεί τη συνέχεια του παλιού παραπλανητικού της κόλπου. Τρελλάθηκε ο στρατιώτης μαζί της. Την επόμενη μέρα βρήκε τρόπο και την επισκέφτηκε. Ύστερα τα πράγματα γίνανε πιο σοβαρά. Και κάποτε με τον καιρό, σε ήσυχη πια περίοδο, έρχεται και την παίρνει μαζί του στον τόπο του. Όμως μια μέρα στο μεθύσι της σ' ένα φιλικό σπίτι του μολόγησε όλη την παλιά ιστορία, πως τον ξεγέλασε για να πάρουν οι δικοί μας τα κρυμμένα έγγραφα. Ο άνθρωπος προσβλήθηκε από την εξομολόγηση αυτή, είδε τον εαυτό του πολύ ταπεινωμένο και την εγκατέλειψε. Γύρισε τότε εκείνη πίσω στο νησί. Και... δεν λέγονται πια τα χάλια της.

– Μπορώ να φύγω, γιατρέ; ρωτά σε μια στιγμή η γριά.

– Όπως νομίζεις..., της απαντώ.

– Περνούν τα χρόνια, γιατρέ. Γερνάμε, πεινάμε και... θα πεθάνουμε όπως όλοι.

– Όπως όλοι...

Το βράδυ πέφτει για καλά. Ο δρόμος είναι πια φωτισμένος. Και τι μ' αυτό; Τα γερατιά είναι μια μεγάλη σκιά παντού.

ΤΟ ΠΙΣΤΟΛΙ

Οι φιλικές συναντήσεις εδώ στον ακραίο ελληνικό νότο, μεσοκαλόκαιρα συνήθως, μ' ένα... ιστορικό καφεδάκι, δίνουν ευκαιρίες για ποικίλες συζητήσεις, συχνά και για κάποιες εξομολογήσεις. Οι εξομολογήσεις παίρνουν ένα διηγηματικό τόνο με κύριο βάρος την ανάμνηση. Κι ως να το σκεφτείς για να συγκρατηθείς έχεις κι όλας αποκαλύψει τον πραγματικό πυρήνα του γεγονότος.

Μια τέτοια φιλική συνάντηση στο ευρύ γραφείο του Οδυσσέα, όπου το μειλήχιο καλογέλαστο ύφος του κυριαρχεί μέσα στη λιτή ατμόσφαιρα του χώρου – το απλό γραφείο με τις εφημερίδες, πίσω από το απλό κάθισμα εντοιχισμένο ένα μικρό ντουλάπι με τις μπουκάλες το παγωμένο νερό, δυο καρέκλες με πλεκτό κάθισμα, κατάλληλες για όλα τα κορμιά, και στο πολύ βάθος ένα τζάκι, που στο πεζούλι του φιγουράρουν πέντε έξι φάιλς (αναρωτιέσαι αν ανοίγονται καμιά φορά) έγινε αιτία να συζητηθούν μερικές ακραίες στιγμές. Είμαστε τρεις: Ο Οδυσσέας, ο Νίκος κι εγώ. Δεν ξέρω πως άρχισαν οι διηγήσεις μας. Πάντως τους δήλωσα πως δυο-τρία επεισόδια, που θα ήταν μοιραία για το άτομό μου, τ' αντιλήφθηκα αρκετές μέρες αργότερα με την αίσθηση του τρόμου.

– Η άγνοια μ' έσωξε, εξηγούσα. Καμιά ανάκριση δε θα μου αποσπούσε στοιχεία. Δεν ήξερα ή δε λογάριαζα τον κίνδυνο όταν πραγματοποιούσα την πράξη. Συνεπώς, τι να πω!

– Ασφαλώς το ύφος σου σ' έσωξε. Αλλιώς αν ήξερες, καμιά δυναμική προσποίηση δε θα σε κάλυπτε, προπάντων από το μάτι του έμπειρου ανακριτή, σχολιάζει ο Νίκος.

Και τότε ο Οδυσσέας άρχισε να διηγείται δικό του συμβάν, που η άγνοια τον έσωσε από τη σύλληψη. Όμως του στοίχισε ακριβά, για αρκετές μέρες.

Ο καταδότης εκτελέστηκε στην οδό Λήδρας – το μίλι του θανάτου, όπως το αποκαλούσαν οι Δυνάμεις Ασφαλείας των Άγγλων Αποικιοκρατών. Ο εκτελεστής, με μια αξιοθαύμαστη γρηγοράδα, του έριξε την πιστολιά στο κεφάλι και χάθηκε στο λεπτό, χωρίς να μπορέσει κανείς να συγκρατήσει τη μορφή του. Εξάλλου, οι επιθέσεις αυτού του είδους είχαν ένα παράξενο παλμό. Και ο κόσμος γύρω, για ευνόητους λόγους, κοιτούσε να μην αποτυπώσει στη μνήμη του χαρακτηριστικά των όσων ήσαν παρόντες. Ούτε και χαρακτηριστικά στιγμιότυπα από τη σκηνή. Σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που αν γίνονταν ανακρίσεις στην περιοχή, οι πληροφορίες ήταν τόσο αλληλοσυγκρουόμενες που κι ο πιο εκπαιδευμένος στην εντέλεια ανακριτής δεν έβρισκε άκρη, ούτε σχημάτιζε εικόνα του επεισοδίου.

Κάπου εκεί στα μισά της οδού Λήδρας βρισκόταν το κατάστημα νεοτερισμού του Οδυσσέα. Ράφια και προθήκες γεμάτες από τον ανθό της πολυτέλειας. Κι είχε εδώ που τα λέμε, καλή πελατεία κι ας ήταν κάπως ψηλές οι τιμές του. Δίπλα του το μικρό κατάστημα του Ηράκλη με τα παγωτά, τ' αναψυκτικά

και τους καφέδες. Στο άλλο πλάι υψωνόταν το σχολείο θηλέων, ιδιωτική επιχείρηση, παλιού εν αποστρατεία εκπαιδευτικού, που η αυλή του έφτανε στον πίσω τοίχο του καταστήματος. Ένα ευρύ τζαματό παράθυρο κρατούσε το πιο μεγάλο μέρος του διαχωριστικού τοίχου.

Ο Οδυσσέας πήγε δυο βήματα πιο πέρα για μια δουλειά εκεί ακριβώς στο στρίψιμο προς τον περίβολο της εκκλησίας. Στην πραγματικότητα δεν πληροφορήθηκε από τους πρώτους την εκτέλεση του καταδότη. Στη συζήτηση με το συνάδελφό του δεν κοίταξε τη νευρική κίνηση του πλάγιου αυτού δρόμου. Όμως μόλις πάτησε το πόδι του στο πεζοδρόμιο για να επιστρέψει στο κατάστημά του, συνάντησε τις πρώτες ανήσυχες κινήσεις. Τάχυνε το βήμα, μπήκε στην οδό Λήδρας, είδε πως ο πολυσύχναστος δρόμος άδειασε από κόσμο κι αντίκρουσε στο βάθος τ' αυτοκίνητα των Δυνάμεων Ασφαλείας.

– Πάλι λαχτάρεις, ψιθύρισε, ενώ προχωρούσε προς το κατάστημά του. Ο Τούρκος παπουτσής, που είχαν οι Άγγλοι για να παρακολουθεί το μέρος αυτό, στεκόταν στην πόρτα με αρκετή νευρική κίνηση. Το κεφάλι του διαρκώς κοιτούσε δεξιά κι αριστερά με φανερό ανησυχία. Πέρασε δίπλα του ο Οδυσσέας.

– Πάλι σκοτωμούς, του λέει ο Τούρκος παπουτσής.

Ο Οδυσσέας καμώθηκε τον αδιάφορο, σαν να μην είχε γνώση των επεισοδίων, σήκωσε τους ώμους και μπήκε στο κατάστημά του.

Προχώρησε στο γραφείο του κι από το μικρό ντουλάπι δίπλα, έβγαλε την μπουκάλια με το ούισκι και ένα κουτί εγγλέζικα τσιγάρα – μ' όλο που κάπνιζε Παπαστράτος, Ελληνικά. Έριξε δυο δάκτυλα ούισκι στο ποτήρι του και λίγη σόδα και σ' ένα πιατάκι λίγα φιστίκια από το σακουλάκι. Άναψε το τσιγάρο κι απολάμβανε τάχα την ησυχία του.

Ξαφνικά μπαίνει ένας συνταγματάρχης. Δυο στρατιώτες σταθήκανε στην είσοδο.

Ο Οδυσσέας σηκώθηκε από το γραφείο του με την προθυμία του καταστηματούχου, που θέλει να περιποιηθεί ένα καλό πελάτη.

– Έχεις πουνκάμισα Σεν Τζον; του λέει ο συνταγματάρχης.

– Βεβαίως. Αλίκη – λέει στη μια πωλήτριά του. Κατέβασε τα πουνκάμισα από το ράφι... Δώσε μου το μέτρο. Κύριε, να μετρήσω την περιφέρεια του λαιμού σας.

Ο συνταγματάρχης στάθηκε με φανερό ευχαρίστηση για την περιποίηση που του γινόταν. Κοίταξε τα πουνκάμισα και διάλεξε τρία. Ρώτησε την τιμή κι έβγαλε το πορτοφόλι να πληρώσει.

– Ουίακι; ρωτά.

– Σας κερνώ, αν έχετε καιρό, του προτείνει ο Οδυσσέας. Θα με υποχρεώσετε, κι έκαμε μια ευγενική κίνηση υποδοχής.

Ο συνταγματάρχης έβαλε το πορτοφόλι στην τσέπη και κάθισε δίπλα στο γραφείο στην καρέκλα που του έδειξε ο Οδυσσέας, με ζωγραφισμένη την ευχρίστηση στο κοκκινωπό του πρόσωπο.

Κι ενώ γεύονταν τη σπιρτάδα και την καφερή γεύση του εγγλέζικου τσιγάρου και σχολιάζανε περισσότερο τη μόδα και την οικονομική κίνηση της αγοράς, μπήκανε δυο λοχίες με δυο ανιχνευτικούς σκύλους. Ο ένας σκύλος τράβηξε το λοχία προς τη μεριά του συνταγματάρχη. Μυριζόταν την πολυθρόνα και γαύγιζε ενοχλητικά. Μάταια ο λοχίας προσπαθούσε να τον κατευνάσει.

– Πάρτε έξω τα σκυλιά, προστάζει ο συνταγματάρχης. Οι δυο λοχίες αποχωρήσανε, μ' όλο που ο ένας σκύλος έδειχνε αντίσταση να υπακούσει.

Ο συνταγματάρχης και ο Οδυσσέας αδειάσανε δυο-τρία ποτηράκια, ενώ η Αλίκη πηγαινοερχόταν με νευρικήτητα και σταματούσε εκεί στα ράφια, συγυρίζοντας ξανά και ξανά.

Κάποτε οι έρευνες προχωρήσανε στους πλαϊνούς δρόμους. Πλησίαζε κι όλας μεσημέρι. Ο συνταγματάρχης φρέσκος πια από το ουίσκι, χωρίς να πληρώσει τα πουκάμισα, αποχαιρέτησε φιλικότατα τον Οδυσσέα και βγήκε στο δρόμο όπου τον περίμενε η ακολουθία του.

Ο Οδυσσέας ανάπνευσε.

– Ας πάνε τα πουκάμισα.

Γλυτώσαμε την έρευνα. Θα μας τα κάνανε γης μαδιάμ τα ράφια, λέει με ανακούφιση.

Η Αλίκη πλησιάζει.

– Κράτησε αυτή την πολυθρόνα που καθόταν ο συνταγματάρχης, του λέει με πολλή νευρικήτητα.

– Γιατί; ρωτά έκπληκτος ο Οδυσσέας από τον ασυνήθιστο τρόπο της.

– Να το βγάλω από το κάθισμα, του εξηγεί.

– Ποιο; ρωτά ο Οδυσσέας με περισσότερη έκπληξη.

– Το πιστόλι, του απαντά. Το έμπηξα εκεί και το έραψα στα γρήγορα. Μου τόφερε η Δέσπω.

Ο Οδυσσέας ταράχτηκε. Η ομιλία του πνίγηκε σε κάτι άναρθρα κι ανέκφραστα επιφωνήματα. Τα χέρια του τρέμανε και κρατούσανε τα γόνατά του που χορεύανε. Ήθελε νερό. Στέγνωσε το στόμα του. Εξάλλου θερμό καλοκαίρι ήτανε.

– Νε... νε... νε..., ψέλλισε. (κι είδε στο βάθος το σκοινί της αγχόνης).

– Τι; τον ρωτά η Αλίκη, που κρατούσε ακόμη το πιστόλι.

– Νε... νε... νε..., ψελλίζει και με τρεμάμενο χέρι διαγράφει την κίνηση όταν πίνεις νερό... (και ένιωθε να το μεταφέρουν στο κελί των ετοιμοθανάτων).

Η Αλίκη άφησε το πιστόλι στο γραφείο κι από το ντουλάπι δίπλα πήρε την μπουκάλα με το νερό και γέμισε το ποτήρι.

– Α... α... α... ψελλίζει ο Οδυσσέας. Παίρνει το ποτήρι αλλά η τρεμούλα του χεριού δε βοηθεί... Η Αλίκη βάσταξε το χέρι του κι έτσι κατόρθωσε αυτός να πάρει λίγες γουλιές.

– Στο... στο... πιν... πιν... ρίξε το, δείχνει ο Οδυσσέας το παράθυρο, (κι ένιωσε στο λαιμό τη θηλιά της αγχόνης).

Η Αλίκη κατάλαβε. Άνοιξε το παράθυρο κι έριξε το πιστόλι στην αυλή του άδειου σχολείου.

– Κλει... κλει... κλείσε, λέει ο Οδυσσέας και δείχνει την είσοδο του καταστήματος, (κι είδε τα μάτια του ανακριτή να γυαλίζουν μέσα στο σκοτάδι).

Η Αλίκη έκλεισε. Ο Οδυσσέας με κινήσεις της έδωσε να καταλάβει πως επιθυμεί να το συνοδεύσει πιο πέρα στην Εκκλησία της Παναγίας της Φανερωμένης.

– Στην εκκλησία; το ρωτά.

– Ναι! ναι! ναι! (κι αντίκρυζε τον ιερέα των φυλακών να του δίνει τη Θεία Μετάληψη).

Πήγανε. Προσκύνησε με λυγμούς. Κι ύστερα τον πήρε με το αυτοκίνητό της στο σπίτι του...

★ ★ ★

Βέβαια, ακολούθησε η διήγηση πώς πήρανε από την αυλή του σχολείου το πιστόλι. Αλλά τούτο δεν είχε σημασία. Τρεις με τέσσερις μέρες η ομιλία του Οδυσσέα είχε μια δυσκολία στο στρογγύλεμα των λέξεων κι ένα τρεμούλιασμα. Συχνά ένιωθε να στεγνώνει η γλώσσα και τα χείλη του. Και κάθε λίγο και λιγάκι παρουσιαζόταν μπροστά του μια σκηνή εκτελέσεων ή ανακρίσεων ή βασανιστηρίων κι ύστερα σκοτάδι, πολύ σκοτάδι.

Όμως η ανάγκη της ζωής και οι υποχρεώσεις του αγώνα τον επανέφεραν στο παλιό ήρεμο εαυτό του, τουλάχιστον για το μεγαλύτερο μέρος της μέρας.

– Η άγνοια μ' έσωσε, εξηγούσε. Καμιά ανάκριση δε θα μου αποσπούσε στοιχεία.

ΣΦΑΓΗ ΣΤΟ ΑΛΩΝΙ ΤΟΥ ΚΟΝΤΕΜΕΝΟΥ

Η νύχτα μύριζε αίμα χλωρό σα φρεσκοπλυμένο ροσμαρί. Τέτοια έχουν οι δύσκολοι καιροί. Ο κάμπος χάνει εκείνη την εύθυμα πνιγηρή οσμή του αποκάλαμου ύστερα από το θερισμό. Ο δυτικός, όταν φυσήσει με τη μισογερομένη ζεστή μέρα, δε φέρνει τα χάδια δροσερής πηγής. Φέρνει μια κούπα με αφερό υγρό ή με πικρή χολή. Σε λίγο το σκοτάδι προσκαλεί τους φόβους κι ανοίγει τα βλέφαρα για προσοχή. Και συμπυκνώνεσαι μες στον εαυτό σου και συμπυκνώνεσαι...

Μια ακαθόριστη μορφή, μισή γεράματα, μισή φόβο, μισή μίσος, πήδηξε από το ποδήλατο που το παράτησε με ενδεικτική φούρια στο διπλανό πετραύλακο.

Η γεμάτη βεράντα του καφεéné κοίταξε με καρδιοχτύπι τούτη την ασυνήθιστη κίνηση. Ένας ξερόβηξε για να ασφαλίσει την παρουσία του. Δυο παλληκάρια ψηλώσανε το κεφάλι κι έγινε ο λαιμός σαν κύκνος. Έλεγε πάσκιζαν να κοιτάξουν από κάποιο ψηλό εμπόδιο.

– Αργίεψαν οι Τούρκοι. Στο διπλανό χωριό γεμίσανε το πέρασμά μας. Είναι δεξιά-ζερόβα με δικράνες, φτυάρια, πελέκια...

Το χωριό έχασε την ψυχραιμία του. Η καλλιεργημένη υπομονή, που πέτρωσε ν' αντέχει σε οποιανδήποτε δυσκολία, μαλάκωσε, έλυσε κι έσταξε σαν ζεσταμένο κερί.

– Τι κάθεστε, μωρέ; Δέντρα είσατε του κάμπου; Εδώ πάνε να μας ρουφήσουν το αίμα κι εμείς κοιτάμε τα νύχια και τ' αχνάρια μας; Λέει ένα παλληκάρι με στριμένο μουστάκι κι ένα φτερό μαλλιά.

– Να γλυτώσουμε τα χωριανά αυτοκίνητα με τους δικούς μας. Ωρα την ώρα θα γυρίσουν από την πόλη. Θα πέσουν στην παγίδα και θα τους πετσόκοψουν χωρίς ξομολόγηση... σχολιάζει ένας ψηλός μεσόκοπος με δυο κλωνιά βασιλικό στ' αυτή του.

Οι καφεénéδες της πλατείας γεμίσανε νεύρο. Άρχισαν τα μάτια να κοκκινίζουν από το θυμό. Τα μπράτσα των παλληκαριών πονούσανε φριχτά. Το σάλιο είχε κι όλας στεγνώσει. Κάπου-κάπου έβλεπες κι ένα κόμπο αίμα στα σφιγμένα χείλη.

Πεταχτήκανε στα γύρω στενά μια αρμαθιά γυναίκες. Άλλες είχανε δυο κόμπους δειλία. Άλλες είχανε την ανησυχία της προσμονής. Κάμποσες κρατούσανε το θυμό στα δυο τους στήθη.

Στο μεταξύ ένα σβέλο σα λάστιχο παιδί έτρεξε στην εκκλησιά, ξεκρέμασε το σκοινί από το κιγκλίδωμα του παραθυριού κι άρχισε να τραβά και να χτυπά την καμπάνα. Ένας ήχος ανατριχιαστικός δάγκανε τον αγέρα και πετούσε στα στενά, στα σπίτια, πιο έξω στ' αλώνια και στα μικρά περιβολάκια.

Σε λίγη ώρα τα δυο φορητά στην πλατεία γεμίσανε με παλληκάρια, οπλισμένα με τα εργαλεία των χωραφιών και των περιβολιών. Ο κίνδυνος αδερφώ-

νει και τους εχθρούς. Οι γέροι ξεκρέμασαν την πείρα και τη γαλήνη και την ρίξανε παράμερα. Πήραν τα φτυάρια και τις αξίνες τους και τραβήσανε προς τα κράσπεδα του χωριού ανατολικά απ' όπου μπορούσε να μπει εχθρικό κύμα. Οι γυναίκες ανάβανε, ανάβανε κι ετοιμάζανε νύχια και δόντια.

★ ★ ★

Τ' αλώνι έμοιαζε σα μια άσπρη ουλή στην άπλα των χωραφιών. Μόλις είχανε μαζέψει γύρω το χρυσαφί γέννημα. Πολύ δεν ήταν γιατί η χρονιά δεν είχε την όρεξή της κι ό,τι απόδωσε ήταν ασθενικό.

Πάνω στις θεμωνιές κάθονταν νευρικά κάτι μισόγυμνα κορμιά. Στα χέρια τους λαμπυρίζανε πότε-πότε στην κίνηση κάτι ασημένιες λάμπεις. Προς τ' ανατολικό μέρος, στο μικρό ύψωμα καθόταν σταυροπόδι ένας κοντός κακοφτιαγμένος μισόμαυρος όγκος. Το διψασμένο του μάτι έκοβε το σκοτάδι και κοιτούσε πέρα προς τη δημοσιά.

– Αργούνε, λέει ένας με σφιγμένα δόντια σα να κρατούσε κομμάτι κρέας στο στόμα του κι άλλοι πασκίζαν να του το πάρουν.

– Είναι για ν' ανάψουμε, να διψάσουμε, απαντά ένας κοντόχοντρος που διαρκώς έβγαινε τον κόρφο του και τα μεριά του.

– Θα πιω αίμα να σβύσω τη χολή μου. Έτσι θα πατήσω το Ρωμιό μια και καλά.

Τούτο τώπε ένας τεράστιος αθλητικός όγκος γερός σαν τους γεραμούς στα λιμάνια. Κρατούσε ένα κοφτερό μαχαίρι και κάθε λίγο το έγλυφε σα νάταν κομμάτι ζαχαροκάλαμο. Μια στιγμή τούρθε να το χώσει στο στήθος του διπλανού του. Δάγκωσε όμως τον καρπό των χεριών του να νιώσει πόνο και να συγκρατηθεί.

– Τι κάνεις αυτού; τον ρωτά ο διπλανός.

– Δαγκάνομαι να μη σας φάγω, απαντά και η φωνή του έσταζε χοχλαστό αίμα.

– Φως, φωνάζει ο κοντός φρουρός στο ύψωμα και μεμιάς κύλησε προς το αλώνι.

– Φως;

Όλοι πεταχτήκανε απάνω. Πήραν θέσεις δεξιά κι αριστερά στις θεμωνιές. Άνοιξαν τα μάτια να μην τους φύγει μήτε σκιά. Ένας φοβερός ιδρώτας σαν ζεστή απόπνοια μόλις ξεφουρνισμένου ψωμιού αυλάκωνε το σώμα τους. Άρχισε κι όλας να στάζει από το μέτωπο και να ερεθίζει το πετόσι.

Τα φώτα στη δημοσιά σταματήσανε. Κάτι συγχισμένες φωνές σε άταχτο ρυθμό χτυπήσανε το σκοτάδι.

Τα χωράφια χάσανε τον ειρηνικό τους ύπνο. Κάτι βιαστικά βήματα λίγα εδώ, λίγα εκεί, λίγα πιο πίσω... Κεντούσανε το ξηραμένο χώμα, τσαλαπατούσανε τις αποκαλάμες, που άφηναν ένα ξηρό ήχο άχερου.

Τούτα τα πατήματα ήταν καμμιά εικοσαριά άνθρωποι. Χαμένοι μες στο σκοτάδι παλεύανε να βρουνε διεύθυνση δυτικά. Αν βρίσκανε δρόμο θα μπορού-

σαν να φτάσουν σε χωριό. Το υγραμένο μάτι τους μάταια ζητούσε υπόνοια καν από φως. Σκοτάδι συνέχεια, ξερή γη, τριξίμο σκληρό της αποκαλάμης.

– Θεμωνιές, λέει ο πρώτος που πλησίασε το αλώνι.

Των πρώτων ξοπίσω του χτύπησε η καρδιά, γιατί τούτο ήταν σημάδι πως κάπου κοντά είναι χωριό.

– Θάναι κανένα τσιφλίκι κοντά. Μα δεν ξέρω δικό μας τσιφλίκι σε τούτο τον τόπο, απαντά ο διπλανός του.

– Να περιμένουμε και τους άλλους. Όλοι μαζί είμαστε δύναμη. Μην είναι τίποτα Τουρκοχώρι ή Τουρκοτσιφλικο.

– Καλά λες!...

Πλησίασαν κι άλλοι τρεις-τέσσερις. Τα είπαν γρήγορα-γρήγορα.

Μα εκεί που συζητούσαν το πράγμα και σκέφτονταν να φωνάξουν να μαζευτούν οι άλλοι που κόψανε δεξιά-ξερβά, νιώσανε απάνω τους τις μαχαιριές και τις τσεκουριές. Μόλις πρόφτασαν ένας-δυο ν' αναστενάξουν. Το αίμα τους πότισε το διψασμένο για νερό χώμα. Κάποια κεφάλια ανοίξανε στα δυο σαν να τσάκκισες αμύγδαλο. Τα μέλη κοπήκανε όπως κλαδεύεις τριανταφυλλιά.

Η σιωπή ξανάπηξε τριγύρω.

Σε πεντέξη λεφτά έφτασε μια ομάδα πέντε παλληκαριών. Πασπάτευαν στο σκοτάδι να βρουνε διεύθυνση. Ξεχώρισαν τις θεμωνιές. Ένας έσκυψε και πήρε ένα μάτσο στάχυ και το μύρισε. Ένιωσε όμως κάτι να κολλά στα χέρια του.

– Τι διάβολο είναι τούτο στη φούχτα μου... λέει.

– Ερπετό, του απαντά άλλος.

– Κάτι υγρό, που κολλά σαν... και το μύρισε λίγο. Αίμα είναι.

Δεν πρόλαβαν να συλλάβουν τ' αυτιά τούτο τον φοβερό ήχο και κείνοι που παραμόνευαν πίσω απ' τις θεμωνιές χυμήξανε. Οι δυο μήτε καν αναστέναξαν κι έμειναν ακίνητοι στο χώμα. Οι δυο παλεύανε γερά. Ο ένας έφαγε ξώπετσα τη μαχαιριά και κύλησε χάμω. Ο φονιάς έχασε τον όγκο του. Κλώτσησε παρέκει και βρήκε άλλο σφαγμένο και τον ξανακάρφωσε δυο-τρεις φορές να σιγουριαστεί.

Στις φωνές και τ' αγκομαχητά οι λίγοι που μείνανε τραβήξανε πιο βορεινά κι ύστερα ξαναστρίψανε δυτικά. Μυριστήκανε τον κίνδυνο και σκόρπισαν με την ελπίδα πως έτσι θα χάσει ο εχθρός τον στόχο.

Οι φονιάδες περίμεναν λίγο. Αφουγκραστήκανε τον αγέρα. Δεν είχε πια πατήματα κοντά.

– Δεν έχει άλλους, λέει ο τεράστιος, αγριωπός όγκος. Και δε χόρτασε η καρδιά μου.

– Να δώσουμε φωτιά στις θεμωνιές, προτείνει ένας. Έτσι, θα πούμε πως ήρθαν οι Ρωμιοί να μας κάψουν το γέννημα κι εμείς τους καθαρίσαμε.

Ο κοντόχοντρος με τα πολύ στραβά καλάμια των ποδιών άναψε ένα σπύρο. Η ξεραμένη θεμωνιά, όμοια με πρωτόβγαλτη κοπέλλα, πήρε με μιας. Η κόκκινη φωτιά κατασπάρραξε το σκοτάδι, το ξέσκισε, το γέμισε πεινασμένες γλώσσες.

Ο ξώπετσα μαχαιρωμένος κοιτούσε με τρόμο. Είχε γίνει το μάτι του μια κόκκινη λυωμένη ντομάτα. Τούτοι οι άγριοι Τουρκαλάδες ήταν κολόνες αίμα και χολή.

– Τούτος σπαρταρά ακόμα; λέει ο τεράστιος όγκος. Κοπρόσκυλο ζεις;

Ήταν τούτος, που σπαρταρούσε ακόμα, ένα μόλις μεστωμένο αγόρι. Δεν είχε καν μαυρίσει το χνούδι στα μάγουλά του ένα ελαφρό κοκκίνισμα σε ρόγα του σταφυλιού. Το σφιγμένο του χέρι κρατούσε πεντέξη στάχυα σφιχτά σφιχτά σαν τα στήθη αμάλαγης την πρώτη νυχτιά του γάμου.

Ο Τουρκαλάς γονάτισε δίπλα του κι έχωσε το μαχαίρι στον τράχηλο του πληγωμένου. Αίμα ζεστό αναπήδησε. Έβαλε τις δυο του φούχτες να γεμίσουν υγρό. Ύστερα τις έγλειψε με δίψα. Ξανάπιασε αίμα κι άλειψε το πρόσωπό του. Ξανάπιασε αίμα κι άλειψε το δασωμένο στήθος του. Βρυχήθηκε κι άρχισε να γελά, να φωνάζει, να χτυπά με τους γρόνθους του τον αγέρα, να κλωτσά τις θεμωνιές, ν' αρπάζει μεσοαναμένο γέννημα και να το ρίχνει σε άλλους σωρούς να πάρουν στη φωτιά...

Οι σύντροφοί του τα χάσανε. Μια στιγμή κουλουριάστηκαν μες στους ίσκιους...

– Γιουσούφη... φώναξε ο κοντόχοντρος με τα στραβά καλάμια. Σταμάτα πια και θα μας φύγει το μυαλό...

★ ★ ★

Δεν είχε καλοξημερώσει. Κάτι λίγες αχτίδες σαν παραστρατημένες γυναίκες χτυπούσανε στις ψηλές κορφές των ευκαλύπτων. Κάτω χαμηλά στ' αντικρυνά μνήματα με τις μπηχτές πουρόπετρες και τις θραφερές αλδές βασιλεύανε ακόμα οι ίσκοι.

Ένα φορηγό με δυο ξεραγκιανά, σα σκέψη τρελλού βόδια, σταμάτησε μπροστά στο γαδουροπουλιό. Τούτο το γαδουροπουλιό είναι ένα κομμάτι στη γωνιά της τάφρου κάτω απ' τα παλιά βενετσιάνικα τείχη. Εδώ ευκαλύπτους δεν έχει εξόν από κάτι πεύκα κατσαρωτά στο βάθος, ανάρια, ανάρια σαν τις ευτυχίες του φτωχού. Εδώ γίνονταν η αγορά ζώων για σφαγή.

– Γιουσούφη, λέει ο καλοντυμένος που καθόταν δίπλα στον οδηγό. Εδώ να σφάξεις τα δαμάλια. Νάρθουν οι δικοί μας ν' αγοράσουν κρέας.

– Όπως προστάζεις, αφεντικό. Κατεβάσανε τα δαμάλια.

Στο μεταξύ προχωρούσε η μέρα κάπως αργά μα με την αιώνια φρεσκάδα της. Από τα τείχη κι όλας ξεμύτησαν περίεργα κεφάλια. Πέρα από ένα άνοιγμα χυμήξαν ένα μάτσο παιδιά μυξιάρικα, κουρελιάρικα, γεμάτα όμως απορία.

Από την πόρτα μπήκανε κι οι πρώτοι πελάτες με τα καλάθια τους. Κοιτούσανε τη σφαγή και το γδάρισμο του πρώτου ζώου με ένα κόκκινο πάθος. Ώρα-ώρα γλύφανε τα χείλη τους και στέναζαν γιατί κάποιο όνειρο σα να χανόταν, ένα όνειρο αίματος.

– Άντε, Γιουσούφη, και μας παίδεψες λέει ένας αδυνατισμένος Τουρκαλάς μ' ένα κόκκινο τσεμπέρι στο κεφάλι.

– Το πράμμα πάει σιγά-σιγά...

– Δεν είναι δουλειά σου, Γιουσούφη. Άλλο τ' αλέτρι κι άλλο το σφαχτό, σχολιάζει κάποιος.

– Ρούφηξε τη μύτη πριν σου την ξεριζώσω, απαντά ο Γιουσούφης.

Σε λίγο άρχισε το σφάξιμο του δεύτερου ζώου.

Ο Χασάνης, το πρωτοπαλλήκαρο της γειτονιάς, κόντεψε. Άπλωσε τη φούχτα και πήρε λίγο αίμα. Τούτο τον άναψε. Έφερε την κόκκινη φούχτα και την άλειψε στο πρόσωπο. Η μυρωδιά κι η αφή του αίματος κάμανε τα ρουθούνια να στυλώσουνε σα νάθελε να πιουν όλο τον αγέρα. Άπλωσε τη φούχτα του και πήρε μια νέα δόση αίμα. Με το αριστερό χέρι τράβηξε το μελιντζανί πουκάμισό του και τ' άνοιξε μπροστά. Ένα στήθος γεμάτο τρίχες πρόβαλε προκλητικό. Έλεγε πως ήθελε να βρῖσει όλη την οικουμένη. Η δεξιά ματωμένη φούχτα άπλωσε το κόκκινο υλικό στο στήθος του. Τούτη η επαφή τον αγρίεψε πια.

– Αίμα των Ρωμιών, φωνάζει.

Χτύπησε τις γροθιές του τον αγέρα. Κλώτσησε. Άφρισε. Μούγγρισε.

Ο Γιουσούφης έμεινε ακίνητος έτσι ως ήταν σκυφτός. Γύρισε το ιδρωμένο πρόσωπό του και κοίταξε το ματωμένο Χασάνη. Άρχισε κι όλας το μυαλό του να βλέπει κόκκινες πλημμύρες. Δάγκασε το ματωμένο του μαχαίρι. Τράβηξε και ξέσκισε το πουκάμισό του και γρήγορα-γρήγορα τ' άλειψε αίμα. Ξαναπήρε το μαχαίρι με το δεξί του χέρι. Με το αριστερό του έκανε μια κούπα στη φούχτα του. Τη γέμισε αίμα και τη ρούφηξε. Κι ό,τι απόμεινε το άλειψε στο πρόσωπο και τα μαλλιά. Και μούγγρισε.

– Αίμα...!

– Και το κρέας τι θα γίνει; ρωτά το αφεντικό.

– Αίμα...! φωνάζει ο Γιουσούφης.

– Όχι μόνο λόγια, του απαντά ο Χασάνης.

– Εγώ, βρε κατάσφαξα τους Ρωμιούς στ' αλώνι, λέει με το κόκκινό του στόμα ο Γιουσούφης.

– Εγώ όμως είμαι το παλληκάρι της Τουρκιάς, του απαντά ο Χασάνης και χτυπά με το κεφάλι τον αγέρα.

– Κι εγώ τι είμαι; ρωτά ο Γιουσούφης και σφίγγει το μαχαίρι του.

– Ο δεύτερος.

– Εγώ; θα το δούμε.

Ο κόσμος παραμέρισε. Νιώσανε μια τρομερή στιγμή. Ο ήλιος άναψε και γέμισε φως τον τόπο. Τα τειχιά μαυρολογήσανε κεφάλια και ορθάνοιχτα μάτια.

Ο Γιουσούφης πλησίασε κι έσταξε αίμα.

Ο Χασάνης κοιτούσε περιφρονητικά. Είχε πίστη στη σβελλάδα του.

– Σκύλλε.

– Σκύλλος το σόι σου.

Πιαστήκανε πια. Βούιζε ο αγέρας αγκομαχητό. Ο ιδρώτας κυλούσε κι έτρωγε αίμα. Οι ανάσες τους μύριζαν θάνατο.

Σταμάτησαν μια στιγμή. Αλληλοκοιτάχτηκαν και μετρήθηκαν. Και ξαναπιαστήκανε.

– Η αστυνομία οι Εγγλέζοι, φωνάζει ένας.

Γυρίζει ο Γιουσούφης να δει. Μα το μαχαίρι του Χασάνη φυτεύτηκε κατάστηθα, κι ο Γιουσούφης κύλησε.

Το προχθεσινό άδικο αίμα πέρα στ' αλώνι χόρευε τριγύρω του χωρίς να μιλά.

ΤΟ «ΦΟΥΡΝΙ»

Το κρησφύγετο, που είχε το παράξενο όνομα «Φουρνί», φτιάχτηκε από το δάσκαλο και τους δυο συντρόφους του. Το σκάψιμο στη μια πλαγιά της χαράδρας κράτησε λίγες μέρες. Πήρανε, τα χώματα σ' ένα πιο κάτω ισοτόπι και τα στρώσανε. Μετά φέρανε το αλέτρι και καλλιέργησαν τον τόπο, για να μη κινήσουν οι φρέσκοι μικροί σωροί του χώματος την προσοχή των Εγγλέζων στρατιωτών σε πιθανή περιπολία τους και ν' αναζητήσουν το κρησφύγετο. Μέσα σ' αυτό φτιάξανε ράφια και στη γωνία είχανε δυο μεγάλες στάμνες. Στην άλλη μεριά είχανε τον οπλισμό και τα κανονάκια. Ολόγυρα στη χαράδρα απλώνανε τους κλώνους τους οι ασημένιες ελιές. Στο βάθος, στην αντικρυνή πλευρά της χαράδρας, περνούσε ο ξεροπόταμος που σε μια του όχθη χαμηλά η πηγή δροσολογούσε την ξεραίλα μ' ένα ήρεμο ήχο. Απέναντι, μερικές παμπάλαιες ελιές ρίχνανε τον ίσκιό τους.

Ο Χριστάκης, ο δάσκαλος, ήτανε ο μάστορας της ομάδας. Ο προμηθευτής και σύνδεσμος καθόταν στην άκρη του χωριού σ' ένα ψήλωμα, απ' όπου μπορούσες να παρακολουθείς την κίνηση πέρα ως πέρα.

Κάθε δυο βραδυές όλη η ομάδα ροβολούσε προς την πηγή να γεμίσουνε τις στάμνες. Ύστερα, όμως, από κάποιες ενέδρες που στήσανε οι Εγγλέζοι σε πηγές, τούτο θεωρήθηκε επικίνδυνο. Αποφασίσανε γι' αυτό κάθε δυο βραδυές να πηγαίνει στην πηγή ένας. Ο Χριστάκης ως υπεύθυνος εφάρμοσε πρώτος τη νέα διευθέτηση. Τη δεύτερη βραδυά πήρε τη στάμνα και με προσοχή κατέβαινε την πλαγιά. Το σκοτάδι κυριαρχούσε πυκνό και προβληματικό. Του θύμισε μια τοποθεσία στο χωριό του. Εκεί που οι ιστορίες των γιαγιάδων λέγανε πως από τις πυκνές ελιές ξεπρόβαλλαν τελώνια. Ωστόσο στα χρόνια εκείνα συνήθιζε να κατευθύνεται προς τον ίσκιο ή τη θέση που κάποιος ήχος σάλευε, έτσι για ν' αποπλίσσει με το θάρρος του τον πιθανό αντίπαλο, είτε τελώνιο ήταν τούτο, είτε άνθρωπος. Τώρα σπάσανε και τα νεύρα με την ησυχία και την απραξία. Και να νιώθει πέρα τη ζωή να τρέχει σαν το νερό στους κατεβάτες των περιβολιών. Κι εσύ νάσαι μαζεμένος κάτω απ' τη γη και να περιμένεις κάθε τόσο ένα μήνυμα για δράση. Βέβαια το βράδυ βγαίνανε έξω να δροσιστούν. Οι κουβέντες όμως λιγοστέψανε. Ότι είχανε οι τρεις να πούνε – ακόμα και τα παραμύθια των γιαγιάδων τους – το εξαντλήσανε. Εκμυστηρεύθηκαν και τα κρυφά τους όνειρα. Δεν έμενε τίποτα άλλο.

Ο Χριστάκης κρατούσε κάπως ανέμελα τη στάμνα στο ένα χέρι και το όπλο στο άλλο και προχωρούσε. Η κίνησή του ξύπνησε τις δυνάμεις της νιότης. Του ήρθε μια στιγμή να σφυρίσει ένα παλιό σκοπό, εκείνα τα ρομαντικά τραγούδια της εφηβείας, που σε συνταράζουν. Όμως η προσοχή τον συγκράτησε. Στεναχωρήθηκε. Κι εκεί που μετρούσε τον χαμένο χρόνο, ένας μεταλλικός ήχος τον πάγωσε. Έπεσε μπρούμυτα κι αφουγκραζόταν. Στο πέσιμο παραλίγο να θρυμάτιζε τη στάμνα. Μεταλλικός ήχος στη χαράδρα πάει να πει γέμισμα του όπλου. Ο φόβος άρχισε να τον τυλίγει. Το χτυποκάρδι δυνάμωνε. Ο ιδρώτας άρχισε να τον μουσκεύει με τη σκέψη πως τον παραφύλαγαν οι δυνάμεις

ασφαλείας κι ήρθε πια η ώρα του. Ε, όχι κι έτσι, χωρίς δράση να πέσει σαν το λαγό στη φάκα!

Εκεί μπρούμυτα περίμενε κάμποση ώρα. Τίποτα. Ησυχία βασιλεύε. Μήτε κίνηση φύλλου, μήτε περπάτημα, μήτε σύριμο. Μισοσηκώθηκε. Κοίταξε σ' αλάσχιζε το σκοτάδι. Καμιά μαρτυρία γι' ανθρώπινη παρουσία.

«Με πάτησε η δειλία και παρακούω», συλλογίστηκε.

Είπε να προχωρήσει προς την πηγή, σχεδόν συρτός πάνω στο χορτάρι. Όμως δεν άλυψε δύο-τρία μέτρα κι άκουσε πάλιν τον μεταλλικό ήχο κάπως πιο παρατεταμένο.

«Άρα περισσότεροι γεμίζουν τα όπλα», σκέφτηκε.

Έμεινε ακίνητος. Σχεδόν κράτησε την αναπνοή του. Ο παλμός της καρδιάς του χτυπούσε τη γη. Να γυρίσει πίσω στο κρησφύγετο θάταν έγκλημα, σωστή προδοσία. Θα οδηγούσε τους Εγγλέζους να συλλάβουν όλη την ομάδα. Να μείνει ξαπλωμένος εκεί ως το πρωί; Δεν θάχε νόημα. Το φως της μέρας θα τον πρόδινε αν δεν τον παραφυλάγανε. Να συρθεί προς το χωριό; Μα αν τον παρακολουθούσαν κι έβλεπαν να μπαίνει στο σπίτι του τροφοδότη; Πάει κι αυτός κι η οικογένειά του. Θα του τινάζανε στον αέρα και το σπίτι. Μέτρησε διάφορες πιθανότητες και κατέληξε στην ιδέα να περιμένει. Δεν υπήρχε άλλη διέξοδος. Εξάλλου, η σκέψη του άρχισε να χαλαρώνεται, να συγχίζεται, να μην έχει γραμμή.

Πέρασε αρκετή ώρα. Πάλι νεκρική ησυχία. Ξαφνικά μια κουκουβάγια τάραξε το σκοτάδι και τον γέμισε με κακά προαισθήματα.

«Γιατί με τυραννούν»; αναρωτιέται.

Πραγματικά ήταν μια φοβερή τυραννία. Να σε σημαδεύουν στο σκοτάδι, τον ίσκιο σου έστω και μαντεμένο, και να μην πυροβολούν. Ή αν σου στήνανε την παγίδα, ή σε κυκλώνουν πόση ώρα θα βαστάξει η κίνησή τους; Περίμενε. Πόση ώρα; Δεν μπορούσε να υπολογίσει. Πάντως η νύχτα είχε προχωρήσει, πολύ. Σε μια στιγμή αισθάνθηκε πως η φύση άρχισε να ξυπνά. Από χωριό ήταν, μεγάλωσε μέσα στα περιβόλια κι είχε μάθει να αισθάνεται και να μαντεύει τις προθέσεις της φύσης.

«Κάτι αφύσικο συμβαίνει» σκέφτηκε.

Είπε πια να τολμήσει. Οι άλλοι στο «Φουρνί» ασφαλώς θ' αρχίσανε ν' ανησυχούν. Αν έρχονταν να τον αναζητήσουν; Άλλο μπλέξιμο αυτό, ο κίνδυνος μεγαλώνει. Για όλους. Πώς δεν το σκέφτηκε τόση ώρα! Μισοσηκώθηκε. Έκανε δύο-τρία βήματα. Τίποτα. Ησυχία μεγάλη. Τόλμησε περισσότερο. Προχώρησε όρθιος ως τον κορμό μιας παμπάλαιας ελιάς. Κοίταξε πέρα.

«Θα φύγανε» σκέφτηκε.

Έσκυψε χάμω, πήρε μια πέτρα και την έριξε ολόισια μπροστά του, εκεί που υπολόγιζε πως παραφυλάγανε Εγγλέζοι. Θα νόμιζαν πως έριξε χειροβομβίδα και θ' αντιδρούσαν πια. Ένα δυνατό φτερούγισμα και παρατεταμένος μεταλλικός ήχος γέμισε τη σιγή.

«Βοήθησε, Θεέ μου» σταυροκοπήθηκε.

Πλησίασε προς την όχθη, όπου σιγαλά μουρμούριζε η πηγή.

– «Παγίδα» ψιθύρισε.

Του ήρθε να κλάψει, να βρῖσει, να χοροπηδήσει. Ποιος διάβολος έστησε την παγίδα εδώ για περδίκια; Το νησί καίγεται κι αυτός περδίκια ορέγεται; Η ανακούφιση σε λίγο απλώθηκε στο στήθος του. Πλησίασε στην πηγή. Γέμισε τη στάμνα. Ήπιε νερό. Είχε κι όλας στεγνώσει το στόμα του. Νίφτηκε. Αναστέναξε βαθιά. Αν δεν οσφραϊνόταν το πλησίασμα του όρθρου, θα καθότανε εδώ να ονειρευτεί όπως τότε στα εφηβικά του χρόνια. Θάπλεκε όνειρα κι αγάπες για το μέλλον.

Σε λίγο σηκώθηκε να πάρει το δρόμο του γυρισμού. Πάλιν του ήρθε η διάθεση να σφυρίσει ένα παλιό γλυκό σκοπό. Συγκρατήθηκε. Η φρόνηση δεν το επέτρεπε.

– Τη γλύτωσα; είτε με αμφιβολία.

Η κουκουβάγια πάλιν πέρα στον κλώνο μιας ελιάς. Σα να τον κυνηγούσε.

Και να! πέρα στην αντικρυνή πλευρά της χαράδρας σα να ξεχώρισε αναμένο τσιγάρο. Καρφώθηκε πίσω από τον κορμό μιας ελιάς.

«ΔιάβOLE, εκεί ήταν ο στρατός κι εγώ άκουα τον μεταλλικό ήχο της παγίδας;» σκέφτηκε.

Σε λίγο το δεύτερο τσιγάρο, λιγάκι δεξιά από το πρώτο. Κι ύστερα τρίτο, τέταρτο, πέμπτο. Παράλυσε. Το μυαλό του δεν τον βοηθούσε πια. Κόλλησε πάνω στον κορμό. Σκέψεις σπασμένες κι ασυνάρτητες δέροναν το κεφάλι του. Δυσκολευόταν ν' αναπνεύσει. Στέγνωσε το λαρύγγι του. Μήτε να καταπιεί μπορούσε. Κι αυτή η καρδιά δεν είχε αναπαμό. Σα νάθελε να ξεφύγει από το στήθος του. Άρχισε να νιώθει πως σβύνει, πως ανοίγει η γη για να τον καταπιεί.

Και ξαφνικά πετιέται μια φλόγα και πέφτει το δέντρο.

– Βάλανε φωτιά στην καρδιά της χαρουπιάς, ψιθυρίζει.

«Τώρα κήκε ως τη ρίζα η χαρουπιά και σωριάστηκε» συλλογίστηκε.

– Ε! θα σφυρίσω τον παλιό σκοπό κι ας γίνει ότι νάναι, είπε ο δάσκαλος...

ΔΕΝ ΒΡΗΚΑΝ ΤΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Είναι δυο κομμένοι χώροι, τα μυστικά νεκροταφεία των Κεντρικών Φυλακών. Πιο πέρα είναι ένα μακρόστενο με τρία μικρούλια δωμάτια κτίριο, δυο βήματα πιο εδώ από το κελλί της κρεμάλας. Σε τούτο το μακρόστενο κτίριο μεταφέρουν τους μελλοθανάτους την τελευταία τους μέρα. Διαγώνια στο κελλί της κρεμάλας και του μακρόστενου κτιρίου είναι το «ζωντάνι» των καταδικασμένων σε θάνατο. Τούτο το «ζωντάνι» είναι μακρόστερο συγκρότημα από εννιά κελλιά μ' ένα διάδρομο στενόμακρο στη μέση.

Το αποψινό εσπέρας είχε ένα πολύ χαλασμένο νεύρο. Είχε πια κουραστεί και το χειμωνιάτικο κυπριώτικο δειλινό. Τ' αστέρι ψηλά δεν είχε μυστικά. Το λιγάκι ψυχρό αγεράκι δεν είχε τίποτα ν' αναγγείλει στα φυλλώματα.

Και ξαφνικά βούιξε ο τόπος. Το σύνθημα άρχισε από ένα βραχνό στόμα, ένα στόμα μισοαρχνιασμένο.

– Τους πήρανε στα κελλιά των μελλοθανάτων.

Η φωνή ήρθε απ' το «ζωντάνι» των καταδικασμένων σε θάνατο. Μαχαίρωσε τον αγέρα. Χτύπησε κατακούτελα τη σκαθαρωτή πουρόπετρα των «ζωντανιών». Χύμηξε μες στους μακρόστερους σαν νυχτερινούς εφιάλτες διαδρόμους. Τρύπωσε από τις σιδερένιες πόρτες των κελλιών. Και καταστάλαξε βαρειά σαν πέτρα που τη ρίχνεις σε πηγάδι, στ' αυτιά των καταδίκων.

Πρώτα άρχισε μια βουή. Οι εκατοντάδες κεφαλές μες στα κελλιά βράζανε σαν τον ασβέστη που του ρίχνεις νερό. Ένα καρφί πυρωμένο σούβλιζε ολωνών τα μελίγγια. Η τρέλλα πήρε ένα κόκκινο χαστούκι και τους πλάκωσε το μέτωπο. Το μάτι τους άρχισε να στριφογυρίζει σαν ένα κομμάτι χαρτί που το χορεύει ανεμοστρόβιλος.

Και ξαφνικά χύθηκε ο πρώτος θερμός λόγος:

– Θάρρος, παιδιά. Όποιος πεθαίνει για την πατρίδα ζει μες στις καρδιές των ανθρώπων.

Μια δεύτερη φωνή αντιλάλησε:

– Θεός και πατρίδα ένα πράγμα είναι.

Μια μισή γέριχη φωνή, όσο μια στάλα ήχος, κάτι είπε. Κι ο διπλανός με το φουντωτό στήθος την απόστειλε δυναμωμένη παντού.

– Η Ελλάδα είναι Θεός και πατρίδα.

– Ζήτω...

Κι άρχισαν όλα τα «ζωντάνια» να βουίζουν πια. Ο απλωτός χώρος έγινε μια βουερή σπηλιά. Το σκοτάδι, που πασπάλιζε με ψιλή σκόνη κάρβουνο το παν, ανατρίχιαζε, ένιωθες να χωραίνει...

Τούτες οι φωνές και τα συνθήματα, που κάθε λίγο τους έδινε μια μελωδική νότα τ' ομαδικό εθνικό τραγούδι, με τον μακρόσυρτο δωρικό τόνο του, στύλωνε την καρδιά των ετοιμοθανάτων.

Ο μαύρος σαν τον κόρακα θάνατος ξάνθαινε μέσα σε μια γαλάζια απέραντη έκταση. Το νόημα της ζωής ήταν πια μια μικρούτσικη μαύρη κονκίδα που δε μπορούσε να κεντρίσει την περιέργεια του ματιού. Το παρελθόν δεν είχε τη μνήμη. Το μέλλον σα χρυσή πόρτα στραφτοβολούσε και θόλωνε το μάτι και το νου.

Ο ιερέας των φυλακών έφτασε και νίκησε τους ίσκιους.

– Γιατί να τους κρεμάσουν στη μισή;

– Έτσι πρόσταξε ο ανώτερος, αιδεσιμώτατε, εξηγά ένας ταπεινωμένος δικός μας.

– Δεν έχει ένα κόκκο λύπηση τ' αφεντικό σου;

– Ο νόμος λέει...

Η σιδερόπορτα έκλεισε βαριά. Το μεγάλο κλειδί πίεσε την κλειδαριά για ν' αφήσει το μεταλλικό της ιδρώτα να τρίζει μες στο χλωμό τοπίο.

– Άργησες, αιδεσιμώτατε, παρατηρεί ένας αξιωματούχος. Ακολουθήστε μας...

Περάσανε το λιακωτό. Πήρανε τον καθαρισμένο χωματόδρομο. Στρίψανε δεξιά. Ήταν εκεί ένας αδειανός χώρος λίγο πιο μέσα από τα μυστικά νεκροταφεία.

– Εδώ θα περιμένετε, αιδεσιμώτατε...

Ο αξιωματούχος έστριψε τη γωνιά και χάθηκε.

Ο ιερέας ντύθηκε την αγωνία. Πέρασε στα δυο δάκτυλα τ' αριστερού του χεριού την αλυσίδα του ρολογιού. Κοίταζε την πλάκα. Το αυτί του μάζευε τους ήχους του αγέρα για να ξεχωρίσει το πέσιμο της κρεμάλας.

– Δυο λεπτά, ψιθυρίζει ο ιερέας κι έδωσε λίγο χρυσάφι της ψυχής του.

Η νύχτα άρχισε πια να τρέμει. Το σκοινί της κρεμάλας φοβέριζε τη ζωή. Οι γλώσσες παγώσανε στα στόματα σα να τις χτύπησε απρόβλεπτο ξεροβόρι. Οι ανάσες γεμίσανε κόμπους. Το δέρμα έγινε μια παλάμη ικεσία.

– Θεέ μου, μισό... λεπτό... ψιθυρίζει ο ιερέας και νιώθει μια μαύρη φούχτα να κατεβαίνει από το μέτωπο στα μάτια του.

Κάτι το ασύνηθες μπήκε σα σφήνα στη νεκρωμένη στιγμή. Στο χώρο, όπου ο ιερέας τυραννούσε την ψυχή του, μπήκε ένας κομμένος δάκρυα ήχος.

– Αιδεσιμώτατε, σας ζητά ο Κυβερνήτης. Τους χάρισε τη ζωή.

– Α! αναφώνησε ο ιερέας και πάγωσε ο λαιμός του.

– Σας βεβαιώνω, συνεχίζει ο μαντατοφόρος.

– Ζω... ζω... ζωή;

Ο ιερέας κούνησε το κεφάλι. Με το χέρι χτύπησε το πρόσωπό του για να συνέλθει. Ύστερα έμπηξε το νύχι του μες στο δέρμα τ' αριστερού του χεριού.

– Οδήγησέ με...

Ο αξιωματούχος, που έφερε το αγαθό μήνυμα, πήρε από το μπράτσο τον ιερέα. Περάσανε δίπλα στα μυστικά νεκροταφεία. Φτάσανε στο μακρόστενο κτίριο των μελλοθανάτων. Κι ανάμεσα τούτου του κτιρίου και του κελλιού της κρεμάλας σταθήκανε.

– Δε βλέπω, λέει ο ιερέας.

– Διάβσε τούτο το χαρτί. Σας παρακαλεί ο Κυβερνήτης.

Ο ιερέας είδε αντίκρυ του δυο νεανικές σκιές. Δυο μαύρες φτερούγες ανοίξανε και κάτι βαρύ έφυγε από τούτες τις δυο σκιές. Κι ύστερα ένα χρυσαφί, αργαγγελικό φως έλαμψε τριγύρω τους. Όρμησε τότε και τους φίλησε.

– Σας χαρίστηκε η ζωή, παιδιά μου, τους λέει.

Οι δυο νέοι στέκονταν ακίνητοι σα δυο στύλοι στο λιακωτό. Είχανε κι όλες φτάσει στα σύνορα ζωής και θανάτου. Δε θυμόντανε καλά-καλά τι χρώμα είναι τούτη η ζωή.

– Σας χαρίστηκε η ζωή. Φιλάτε το χέρι του, επαναλαμβάνει ο ιερέας, κουνώντας τους δυο νέους από τους ώμους.

Ξυπνήσανε οι δυο νέοι. Προχωρήσανε με αξιοπρέπεια προς τον Κυβερνήτη. Δώσανε το χέρι κι ετοιμαστήκανε να το φιλήσουν. Κείνος το τράβηξε με διάκριση.

Την ίδια στιγμή τα «ζωντάνια» μαθαίνανε το ευχάριστο νέο. Ένας ήλιος χύθηκε παντού. Οι φωνές πήρανε ένα τόπο ανοιξιάτικου πρωινού. Οι φυλακές γίνανε περιβόλι.

★ ★ ★

Μόλις χάραξε το φως ο ιερέας, που δεν έφυγε από το πλάι των δυο νέων, ζήτησε να κάμει τρισάγιο στο μυστικό κοιμητήριο. Ο διευθυντής των φυλακών είχε μια χρυσή διάθεση. Το πρωινό ήταν πολύ ρόδινο. Τα κελλιά μύριζαν πολλή ευτυχία.

– Έχουμε νέα καλά, λέει ο διευθυντής.

– Κι άλλα;

– Φαίνεται πως θα συμφωνήσουμε πια. Γιατί τούτη όλη η χολή; Σύμμαχοι δεν είμαστε;

– Και η ελευθερία;

– Λένε, αιδεσιμώτατε πως... μπορεί να γίνει κι αυτό. Με την ώρα του... Αλλά αφού ζητάτε να γίνει τρισάγιο... Ορίστε.

Ο ιερέας ντύθηκε την ταπείνωση της ψυχής. Τούτη η νύχτα που ξεψύχησε μες στο ευτυχισμένο πρωινό υπήρξε μια μεγάλη δοκιμασία. Για τούτο ένιωθε έτοιμος να παρακαλέσει το Θεό για τους νεκρούς του μυστικού νεκροταφείου. Η ζωή τους θυσιάστηκε για ένα όρκο λευτεριάς. Μα θέλουν την πρεσβεία μας. Οι ζωντανοί με τη σειρά τους θα σώσουν τους πεθαμένους...

Άνοιξε η πόρτα κι ο ιερέας προχώρησε στον χώρο του μυστικού νεκροταφείου. Το μάτι του μέτρησε εννιά τάφους. Μες στους εννιά τούτους τάφους

στρώσανε τα σώματα δεν ξέρει πόσων. Γονάτισε. Η ψυχή του είχε κι όλας πετάξει ψηλά. Η ικεσία του ήταν καπνός λιβάνι.

Μα εκεί που προσευχόταν ένα μαχαίρι μπήκε κατάστηθά του· μια φοβερή ερώτηση. Πετάχτηκε απάνω κόβοντας στα μισά την παράκλησή του. Έτρεξε αριστερά. Χαμήλωσε πολύ το μάτι του στη γη.

– Μα... δεν άνοιξαν δυο μνήματα; Πώς θα θάβανε τους δυο αν δεν τους χαριζόταν η ζωή;

Το μάτι του ιερέα κατατεμάχισε τον αγέρα. Ύστερα γύρισε αυστηρά προς τον ουρανό.

– Θεέ μου. Ήταν μια κωμωδία; Παίξανε με την αγωνία του θανάτου! Γιατί τέτοιες... τιμωρίες;

Το ξυπνημένο πρωί μειδίασε. Είναι τόσο ωραία η ζωή. Τι να φιλοκοσκονίζεις κάτι μικρά – τόσα δα σαν το νυχάκι – αισθήματα; Τα εννιά μνήματα κρατούσαν το φτερό της αιωνιότητας και δροσίζανε τον φωτισμένο αγέρα.

Ο ΕΠΙΛΗΠΤΙΚΟΣ

Το σπίτι πραγματικά αναστατώθηκε. Έπεσε το ταβάνι και πλάκωσε το καθετί. Ένας πνιγηρός αγέρας μπαινόβγαίνει στα δωμάτια. Άλλος κρότος από το λυγμό δεν κυκλοφορούσε. Κάπου-κάπου μισακουόταν κάποιος αναστεναγμός, αλλά τούτος δεν χρωμάτιζε το χώρο με μια κάποια ποικιλία.

Και ξαφνικά τα πάντα αλλάξαν μορφή, φτάσανε στο τραγικό πρόσωπο. Το κλειδί άνοιξε με χαρωπό, όπως πάντα, τόνο την ξώπορτα. Και μπήκε η Ελένη με το ξανθό κεφάλι, τα μεγάλα μάτια και το τριανταφυλλένιο χαμόγελο. Όμως μεμιάς, σαν από ένστικτο, ένωσε μια μαυρίλα στο σπίτι. Άλλαξε ύφος. Κοντοστάθηκε. Κι ύστερα προχώρησε προς το καθιστικό μ' ένα παράξενο βήμα πολύ ερωτηματικό. Τα πρόσωπα της οικογένειας κι η γυναίκα του αρχηγού την κοιτάζανε. Κολλήσανε απάνω της ματιές σουβλερές από τραγικό δηλητήριο.

– Τι συμβαίνει; ρωτά η Ελένη, που τα είχε ολότελα χαμένα.

– Η μοίρα, παιδί μου, και η κακή ώρα, απαντά η μητέρα της.

– Ο πατέρας; ρωτά η Ελένη.

– Όχι.

– Ε, τότε ο Βασίλης, ξεσπά η Ελένη και πετάνε φλόγες τα μάτια της.

– Σου ήταν γραμμένο, καημένο μου κορίτσι, εξηγεί κάπως βαριεστημένα η γυναίκα του αρχηγού.

– Μιλήστε μου επιτέλους, φωνάζει η Ελένη.

– Κάθισε κοντά μου, χρυσή μου, λέγει η γυναίκα του αρχηγού και της κάνει τόπο στον καναπέ.

– Έπαθε κανένα δυστύχημα; ρωτά η Ελένη.

– Κάθισε, αγάπη μου λέει η γυναίκα του αρχηγού και της δίνει τη θέση.

– Όχι! όχι! να μάθω.

– Εδώ ήταν ο Βασίλης. Έφυγε λίγο στενοχωρημένος πριν λίγη ώρα.

– Σε περιμένε, εξηγεί η μητέρα.

– Γιατί στενοχωρημένος; ρωτά η Ελένη.

Και τότε η γυναίκα του αρχηγού με πραγματική γλυκύτητα εξηγεί στην Ελένη πως ήρθε πριν λίγη ώρα και συνάντησε εδώ τον Βασίλη. Τον χαρακτήρισε με τα πιο καλά επίθετα ως τίμιο, αντρείο, με καλή θέση και μέλλον και οπωσδήποτε ευπαροσίαστο με καλές συστάσεις από όλους. Όμως υπάρχει ένα σκοτεινό σημείο, που ήταν υποχρεωμένη να πληροφορήσει την οικογένεια της Ελένης. Ο Βασίλης βιαστικά, όπως πάντα, τους αποχαιρέτησε μ' ευγένεια και βγήκε για δουλειές. Παράγγειλε μάλιστα να τον συγχωρέσει η Ελένη, που δεν μπόρεσε να περιμένει λιγάκι, για να την ανταμώσει και να της πει τον καλό του λόγο. Κι όταν μείνανε μόνες – εκείνη, η μητέρα κι η θεία – τους αποκάλυψε τη νόσο του Βασίλη. Ήταν ...επιληπτικός.

Με την τελευταία λέξη η Ελένη λιποθύμησε. Τρέξανε και τη συνεφέρανε. Για ν' αρχίσει μετά ένας σιωπηλός λυγμός, που πολύ γρήγορα πνίγηκε στα στήθη της κοπέλλας. Οι γύρω είχανε αποσβολωθεί. Η Ελένη, σε λιγάκι, τίναξε το κεφάλι, σηκώθηκε κι ανέβηκε στο δωμάτιό της με πολύ αργή κίνηση, σχεδόν κατανυκτική.

★ ★ ★

Ενωρίς το βράδυ γύρισε στο σπίτι ο πατέρας φοβερά κουρασμένος. Είχε μια δύσκολη μέρα στο γραφείο του. Όλα έρχονται ανάποδα και απρόβλεπτα. Καλά-καλά δεν μίλησε όταν μπήκε. Του είπαν η μητέρα κι η θεία ένα καλησπέρα, που το συνόδευε βαθύς αναστεναγμός. Ο πατέρας μέσα στην κούρασή του δεν έδωσε σημασία. Έβγαλε το σακκάκι, έλυσε τη γραβάτα και την πέταξε ανέμελα σε μια πολυθρόνα. Κάτι ξεφώνισε και κάθησε φαρδύς-πλατύς σε μια πολυθρόνα.

- Πού είναι η Ελένη; ρωτά σε λίγο.
 - Στο δωμάτιό της, απαντά η μητέρα με αναστεναγμό.
 - Το κακό συναπάντημα, προφέρει η θεία με κείνη τη λίγο βραχνή φωνή της.
 - Δεν ήρθε ο Βασίλης; ρωτά ο πατέρας με λίγη ενόχληση.
 - Που να μην ερχόταν ποτέ, ξεστομίζει η θεία, που σάλεψε κάπως νευρικά από τη θέση της.
 - Έχουμε καμμιά απρόβλεπτη λαχτάρα και μου την κρύβετε; ρωτά με επιμητικό τόνο ο πατέρας.
- Και τότε η μητέρα τον πλησίασε, τον πήρε από τον ώμο, τον κοίταξε στα μάτια, κουνώντας το κεφάλι.
- Μίλα, χριστιανή μου.
 - Δεν μας κάνει ο Βασίλης, του λέει. Το καημένο το κορίτσι μας.
 - Και γιατί δεν μας κάνει;
 - Γιατι είναι... επιληπτικός, λέει η θεία.

Ο πατέρας τινάχτηκε απάνω. Το μάτι του αγρίεψε. Έκανε μια απότομη κίνηση, σαν νάδιωχνε από μπροστά του ένα φάντασμα.

- Θα τον σκοτώσω, φώναξε.
- Τι φταίνει ο άνθρωπος; Η αρρώστια απ' τον Θεό έρχεται, δικαιολογεί η μητέρα, που πάντοτε είχε στο λόγο και στις πράξεις της οδηγό την καλωσύνη.
- Τον Λέαντρο, που μας προξένησε το φίλο του, το ...Βασίλη, εξηγεί ο πατέρας. Φύγετε από μπροστά μου.

Αρπάζει το τηλέφωνο.

- Εσύ 'σαι, Λέαντρε; Έλα αμέσως σπίτι. Το πράγμα είναι πολύ σοβαρό. Και είσαι φοβερά υπεύθυνος. Δεν εξηγώ από το τηλέφωνο. Εδώ, μπροστά άντρας με άντρα. Σε περιμένω. Ούτε δυο λεπτά.

Η Ελένη άκουσε τις φωνές του πατέρα της. Άνοιξε την πόρτα του δωματίου της και κατέβηκε με ιεροτελεστικό πάλι τρόπο τη σκάλα.

- Καλησπέρα, πατέρα.
- Κορίτσι μου, λέει μαλακά ο πατέρας και τρέχει κοντά της.
- Μη συγχύζεσαι, πατέρα. Λυπάμαι όλους. Λυπάμαι και τον Βασίλη. Όμως θα κάμω ό,τι νομίζεις εσύ ορθό.
- Κορίτσι μου, ζωή μου, λέει ο πατέρας και την αγκαλιάζει.
- Όλοι τους είχανε ένα δάκρυ, συγκρατημένο.

★ ★ ★

Ο Λέαντρος, που τελευταία άρχισε να σκύβει από τα χρόνια, κατέφθασε ιδρωμένος κι ανήσυχος. Χτύπησε την πόρτα κάπως απότομα και νευρικά. Του ανοίξανε. Μπήκε με ελεύθερη κίνηση, σα να ζητούσε εξηγήσεις για τούτη όλη τη συμπεριφορά του πατέρα. Μόλις αντελήφθηκε κάποια μελαγχολία στο καθιστικό, πήρε ύφος ήρεμο, καλησπέρασε κι έμεινε όρθιος, σαν να περίμενε με ποιο τρόπο θα γινόταν η υποδοχή.

- Κάθησε, του λέει ο πατέρας.
 - Εκάθησα, του απάντησε ψυχρά ο Λέαντρος.
 - Μας άναψες φωτιές, ο φίλος της οικογένειας.
 - Στο θέμα, πατριώτη. Δεν καταλαβαίνω πού το πας.
 - Ο Βασίλης... λέει ο πατέρας.
 - Του συνέβηκε τίποτα κακό; πετιέται ο Λέαντρος με φανερή ανησυχία.
 - Εμάς μας έκαψες, απαντά ο πατέρας.
- Από την Ελένη ακούστηκε ο πρώτος λυγμός.
- Ε, μα θα με τρελλάνετε, λέει ο Λέαντρος.
 - Άκουσε, Λέαντρε. Ανθρώπινη απάντηση ζητώ. Είναι ο Βασίλης επιληπτικός; ρωτά με σοβαρότητα ο πατέρας.
 - Σας ταράξανε οι βίδες του μυαλού σας; απαντά ο Λέαντρος.
 - Έχουμε πληροφορία πως είναι!
 - Είσαστε τρελλοί.

Και σηκώνεται από τη θέση ο Λέαντρος φωτιά και λαύρα. Και ξαφνικά σταματά. Και αρχίζει ένα γέλιο, γέλιο του άλλου κόσμου, όπως λέει η παροιμακή φράση.

Όλοι αλληλοκοιταχτήκανε.

- Καθήστε κι ακούστε.

Κι άρχισε ο Λέαντρος την εξιστόρηση, σα να διάβαζε κάποιες παλιές σημειώσεις του αγώνα μας.

★ ★ ★

Θα τον μεταφέρανε από του Μόρφου στη Λευκωσία. Το πρόσωπό του δεν ήταν πολύ γνωστό στα όργανα της τάξεως. Όμως τα οδοφράγματα και οι έλεγχοι πυκνώσανε τον τελευταίο καιρό σ' όλες τις διαδρομές, που οδηγούσαν προς το Τρόοδος. Σκεφτήκανε, λοιπόν, να πιούνε λίγο ουίσκυ, όσο να μυρίζει η αναπνοή τους και νάχουνε δίπλα τους ο καθένας μια μισή μπουκάλια από το ποτό αυτό. Οι Εγγλέζοι, άμα βλέπανε να χρησιμοποιείς ουίσκυ και τσιγάρα εγγλέζικα, σε... συμπαθούσανε – για αυτοκρατορικούς βέβαια λόγους –. Συμφωνήσανε στις δικαιολογίες που θα δίνανε, όταν θα τους ρωτούσε ο έλεγχος. Και πρώι-πρώι ξεκινήσανε. Το μικρό αυτοκίνητο των οκτώ αλόγων δεν παρουσίαζε πρόβλημα. Ο δρόμος ήταν ολόσιος, διορθωμένος τελευταία, και η κίνησή του κάπως πεσμένη. Τα γεγονότα της εξέγερσης και οι πιθανές συνέπειες από παρεξήγηση ή υποψία ανάγκασαν πολλούς να περιμαζευτούν στα σπίτια τους και να ταξιδεύουν μόνο αν ήταν άμεση ανάγκη.

Μόλις στρίψανε προς τον αμαξιτό ακριβώς έξω από την κωμόπολη, τους σταμάτησε το πρώτο οδόφραγμα.

– Ταυτότητες, τους ζητά ο υπεύθυνος των Οργάνων Ασφαλείας, όπως ονομάζονταν τα αγγλικά αποικιακά στρατεύματα.

Τους τις δώσανε.

– Πού είσαστε;

– Χαρτοπαιζάμε όλο το βράδυ, λέγει ο οδηγός του αυτοκινήτου, γνωστός εμπορευόμενος της Λευκωσίας.

– Και ύστερα...;

– Τα ήπιαμε, και πάμε σπίτι μας να κοιμηθούμε, του εξηγεί.

– Και αυτός εδώ; ρωτά μ' ένα κάπως καχύποπτο τρόπο ο υπεύθυνος.

– Ο αντιπρόσωπός μου στην αγορά του Μόρφου. Όμως η οικογένειά του μένει στη Λευκωσία.

– Περάστε, δίνει οδηγίες ο υπεύθυνος.

Το αυτοκίνητο πέρασε και ανέπτυξε ταχύτητα.

– Φτηνά τη γλυτώσαμε, σχολιάζει ο Βασίλης.

– Δάγκωσε τη γλώσσα σου. Να μη ματιαζόμαστε..., λέει κοφτά ο οδηγός του αυτοκινήτου, ο Λέαντρος.

Προχωρούσανε, κατά το πλείστον αμίλητοι. Όσο κι αν έχεις θάρρος ή πιστεύεις στο άστρο σου, ο κίνδυνος δεν σε αφήνει ήσυχο. Ωρες-ώρες σου τρυπά το στομάχι.

Η ώρα ήταν θαυμάσια. Καταγάλανος καιρός, πράσινο το περιβάλλον, ησυχία καταπληκτική. Περάσανε σειρά χωριά χωρίς κανένα απρόοπτο, χωρίς συναντήσεις. Οριζόντια γραμμή απρόσκοπτη. Πλησιάζανε κι όλες στα περιχώρα της Λευκωσίας. Τα σπίτια πρόβαλλαν στο βάθος καταδεικτικά. Τούτο τους έπεισε να πάρουν μια δυο βαθιές αναπνοές. Ανακούφιση.

Ξαφνικά στην είσοδο του προαστίου τους σταμάτησε το μπλόκο. Ένα απαίσιο χέρι υψώθηκε και τους έδειξε πού να σταθμεύσουν.

– Την πάθαμε, λέει ο Βασίλης. Έχει και αστυνομικούς. Θα με γνωρίσουν;

– Δάγκωσε τη γλώσσα σου, του λέει ο Λέαντρος.

Ένας Άγγλος ταγματάρχης προχωρεί προς το αυτοκίνητο. Τους προστάζει να βγουν έξω. Και τότε ο Βασίλης με το άνοιγμα της πόρτας πέφτει φαρδύς-πλατύς, τινάζει τα χέρια και τα πόδια του κι από το στόμα του βγαίνουν αφροί.

Ο ταγματάρχης αναστατώθηκε. Οι στρατιώτες μείνανε εμβρόνητοι. Χειρότερα ο οδηγός του αυτοκινήτου, που γούρλωσαν τα μάτια του και σταμάτησε προς στιγμήν η αναπνοή του.

– Επιληψία, λέει ο ταγματάρχης. Γρήγορα στο νοσοκομείο. Τι με κοιτάς;

Ο Λέαντρος μπήκε στο αυτοκίνητο, ενώ οι στρατιώτες βάλανε ανάσκελα στο πίσω κάθισμα τον Βασίλη.

– Εμπρός, προχώρα.

Κι ο Λέαντρος έβαλε μπρος. Ανέπτυξε ταχύτητα, κοιτώντας με αγωνία το δρόμο.

– Σιγά, ντε. Θα μας σκοτώσεις, λέει ο Βασίλης.

Το αυτοκίνητο παρατρίχα νάπεφτε σε χαντάκι. Ο Λέαντρος τάχασε. Ίσιωσε το τιμόνι και πάτησε φρένο.

– Τι διάλολο... γίνεται εδώ; ρωτά.

– Σιγά να μπούμε στην πόλη, του λέει χαμογελαστός ο Βασίλης.

– Βρε συ, δεν είσαι επιληπτικός;

– Ας είναι καλά η αφρόζα*, του απαντά με γέλιο ο Βασίλης.

– Δηλαδή;

– Να! έχω αφρόζα στην τσέπη. Άμα βρίσκω τέτοιες δυσκολίες, την βάζω στο στόμα μου και πέφτω τάχα λιπόθυμος. Κουνάω χέρια-πόδια.

– Κι έτσι τη γλυτώνεις;

– Είδες την απόδειξη...

★ ★ ★

Ακούστηκε το κλειδί στην πόρτα.

– Ο Βασίλης, φωνάζει η Ελένη.

– Ο Βασίλης μας, όλοι φωνάζουν. Και τρέχουν στην ξόπορτα. Ο Βασίλης τους βλέπει έτσι κατακόκκινους από τη χαρά. Τάχασε. Η Ελένη ορμά και τον αγκαλιάζει.

– Βασίλη μου, αγάπη μου...

– Βασίλη μας...

Ο πατέρας για πρώτη φορά στη ζωή του κάθησε στην πολυθρόνα κι αναλύθηκε σε αναφυλλητά.

– Κρασί..., φωνάζει ο Λέαντρος.

* Δισανθρακικό νάτριο με ζάχαρη. Αναφυκτικό.

ΜΕΤΑΛΛΑΒΑΝΕ ΤΗ ΛΑΜΠΡΗ!

Το κρησφύγετο Χ βρισκόταν στην άλλη πλευρά του λόφου. Πυκνοί θάμνοι το κρύβανε. Ο αμαξιτός έκοβε αρκετά μακριά. Όμως από το στόμιο του κρησφύγετου μπορούσαν να κοιτάνε πέρα ως πέρα την κίνηση. Τα ελιόδεντρα του κάμπου ήταν χαμηλά κι αραιοφυτευμένα. Έτσι δεν μπορούσαν να κρύβουν τους πεζοπόρους, χωριανούς ή στρατιώτες.

Τον τελευταίο καιρό λιγοστέψανε οι επιχειρήσεις. Πολλές αναποδιές. Από την άλλη η άνοιξη μοσκοβολούσε. Οι χυμοί κυκλοφορούσαν ανεμπόδιστα παντού. Από μακριά ερχόταν η μυρωδιά του ανθού και τρέλαινε τους τέσσερις αντάρτες. Η απραξία κοντά στις προκλήσεις της άνοιξης, τους έκοβε τα ήπατα. Άρχισε κιόλας η μικρή ασυνεννοησία. Πού να πήγαινε όμως τούτη η κατάσταση; Ο μάστρος που διεύθυνε, ο Κώστας, μυρίστηκε αυτή όλη την ταραχή. Εξάλλου κάτι κλωτσούσε μέσα του, λίγο-πολύ σαν εκείνο των άλλων. Από την άλλη η Μεγάλη Εβδομάδα, μακριά από τα σπίτια τους, τους έφερε μια θλίψη, σαν κάτι να τυλιγόταν στο στομάχι τους και να νέκρωνε τα μέλη τους.

Το Μεγάλο Σάββατο παράγινε το πράγμα. Και τότε ο Κώστας σκέφτηκε να στείλει το Νικόλα στο σύνδεσμο της περιφέρειας, και να ζητήσει παπά να τους κοινωνήσει πρωί-πρωί τη Λαμπρή. Έτσι θα κάνανε κι αυτή ανάσταση και θα ετοιμάζονταν ψυχικά για τις επόμενες επιχειρήσεις. Ο Νικόλας ξεκίνησε με κάθε προφύλαξη. Όμως το κρησφύγετο δεν είχε ησυχία. Με το παραμικρό κάποιος βουρλιζόταν. Ο μάστρος όλο αγριοκοιτούσε για να συγκρατήσει τις μικροπαρεκτροπές. Οι στεναγμοί και κάποια επιφωνήματα αναστατώνανε τον κλειστό χώρο.

Σε μια στιγμή ο Σωτήρης, που διαρκώς βασανιζόταν με κακά προαισθήματα, ξέσπασε.

– Άργησε ο Νικόλας. Όπου πάει χρονίζει ο ευλογημένος.

Ο μάστρος ήρεμα έδωσε την εξήγηση:-

– Εξαρτάται από το σύνδεσμο. Μπορεί να ξεφύτρωσε κανένα εμπόδιο. Επανάσταση είν' αυτή... Έχει και τις αναποδιές της...!

– Η επανάστασή μας δεν έχει αναποδιές. Μπροστά είν' ο Θεός. Όχι. Δεξιά ο Θεός κι αριστερά η Ελλάδα. Την τεμπελιά μας τη λέμε αναποδιά. Τη δειλία μας τη λέμε σωφροσύνη. Τα νεύρα μας αναποδιά κλπ.

Τότε ο Πέτρος, ο άπιστος Θωμάς του κρησφύγετου, επεμβαίνει με ειρωνία.

– Λόγο μας βγάζεις;

– Δε βγάζω λόγο. Λέω απλά τι πιστεύω. Ντροπή είναι; απαντά ο Σωτήρης.

Ο μάστρος κατάλαβε πως η κουβέντα πάει προς τον καβγά κι επεμβαίνει με κάποια σκληρότητα:-

– Πέτρο, το παρακάνεις. Όχι ν' αρχίσεις συζήτηση για την πίστη και την απιστία. Το ελληνικό μέτρο. Ή υπάρχει Θεός, ή δεν υπάρχει Θεός. Κατέβηκε ο

Χριστός, δεν κατέβηκε ο Χριστός. Να το βουλώνεις και κανείς μας δεν έχει κέφια.

– Το βουλώνω, απαντά ο Πέτρος.

Ωστόσο η αγωνία μεγάλωνε. Ο Σωτήρης, τύπος λεπτός, στο σώμα και την ψυχή, αρραβωνιασμένος λίγο προτού ξεσπάσει η επανάσταση και βγει στο αντάρτικο, δεν μπορούσε να ησυχάσει. Κάτι μουρμουρούσε, κάτι του έφταιγε, διαρκώς κουνούσε τα μέλη του ή έξιχνε το κεφάλι. Ο Πέτρος, κάπως χοντροκομμένος σε όλα του, διαρκώς χαμογελούσε ειρωνικά και πότε-πότε ξερόβηχε μ' ένα συνθηματικό τρόπο, που ενοχλούσε τον Κώστα, το μάστρο, ένα γεροδεμένο παλικάρι ως εκεί πάνω.

Σε μια στιγμή ακούστηκε σύριμο. Σπρώχνανε τους θάμνους.

– Ακούτε; ρωτά ο Κώστας.

Στυλώσανε όλοι τ' αυτί. Πήρανε τα όπλα. Το μάτι τους άστραφτε. Σε λίγο τρία κτυπήματα στη μεγάλη πέτρα της εισόδου, δώσανε ένα ευτυχισμένο αέρα.

– Ο Νικόλας, λέει ο μάστρος. Βοήθα, Πέτρο, να παραμερίσω την πέτρα.

Σύρθηκε μέσα στο κρησφύγετο ο Νικόλας.

– Ε! τα κανόνισες; ρωτά με αγωνία ο Σωτήρης.

– Γιατί στο κέφι τους είναι; απαντά ο Νικόλας κι άρχισε να ξεσκονίζεται.

– Στάσου ντε και μας έπνιξες στη σκόνη, λέει ο μάστρος.

– Λεπτότητα πρωτευουσιάνου, σχολιάζει ο Πέτρος. Σκονισμένοι νάμαστε;

Νευρίασε ο Νικόλας με όλους. Κι άρχισε να τους διηγείται την επιμονή του να στείλουν παπά στο κρησφύγετο να τους μεταλάβει. Κι ο σύνδεσμος να προφασίζεται αδυναμία να τακτοποιήσει το θέμα.

– Άρπαξα τον σύνδεσμο από το γιακά, συνεχίζει ο Νικόλας, και του λέω. Άκουσε, βρε, εσύ της επιφανείας. Ή μας στέλλουν εδώ παπά για μετάληψη, ή κατεβαίνουμε στο χωριό και τα... παρεπόμενα.

Ο Πέτρος ξερόβηξε.

– Βρε Πέτρο, σχολιάζει ο Νικόλας. Σε αναγνωρίζω για αγωνιστή. Να σε κατηγορήσω γι' αυτό φτύνω απάνω μου. Μα είσαι... θεομπαίχτης. Δεν πιστεύεις. Και λέω μια μέρα που θάχω τα νεύρα μου, τα γερά νεύρα μου, να σε στριμώξω και να σε κάμω να καταπιείς τη γλώσσα σου ώσπου να πιστέψεις το Θεό. Γελάς;

– Σε χαίρομαι, Νικόλα λέει ο Πέτρος. Έχεις δυνατή κράση. Μακάρι να υπάρχει ο Παράδεισος. Σου τ' ορκίζομαι πως θα τον κερδίσεις με το σπαθί σου.

– Σ' έμαθε κι εμένα ο Σωτήρης να βγάζεις λόγους; σχολιάζει ο Νικόλας.

– Διαμαρτύρομαι, φωνάζει ο Σωτήρης.

Και συνεχίστηκε η κουβέντα με διάφορες πληροφορίες και τα ξεροβηξίματα του Πέτρου και τα πλάγια λόγια του, τα «θεομπαίχτικα» όπως τα χαρακτήριζε ο Νικόλας.

Στο μεταξύ άρχισε να πέφτει το μισσοκόταδο. Ο Σωτήρης βγήκε από το κρησφύγετο· η σειρά του για σκοπιά. Σε μια στιγμή αντελήφθηκε κίνηση μες στους θάμνους. Έσφιξε το όπλο. Συνθηματικά ειδοποίησε τους άλλους στο κρησφύγετο. Η κίνηση στους θάμνους πλησίαζε.

– Εσύ, παπά μου; ρωτά ο Σωτήρης.

– Από το χωριό έρχομαι. Είναι μπλόκο πιο έξω προς τον αμαξιτό, εξηγεί ο παπάς.

– Ο παπάς είναι, ο άγιος του Θεού, ειδοποιεί τον μάστρο.

– Όλοι μέσα. Μπορεί να παρακολουθούν τον παπά, προστάζει ο μάστρος.

Μαζευτήκανε όλοι στο στενάχωρο κρησφύγετο. Έγιναν οι σχετικές συστάσεις. Μια απορία όμως φαινόταν στα μάτια των ανταρτών. Ο παπάς αντελήφθηκε τις ερωτηματικές ματιές τους, και τους εξήγησε πως στο μπλόκο του πήρανε το πρόχειρο δυσκοπότερο και το αντιμήνσιο. Αλλά θα βολευτούν τα πράγματα. Σ' έκτακτη ανάγκη βρισκόμαστε. Εν οδοιπορία... Ως την ώρα που θα ηχήσουν στις πόλεις και τα χωριά οι αναστάσιμες καμπάνες θα λύσει το πρόβλημα με τη βοήθεια του Θεού.

– Η επιφοίτηση, ψιθυρίζει ο Πέτρος.

Παρόλο το άναμα του Νικόλα, ο Κώστας συγκράτησε τις διαμαρτυρίες κι εξήγησε στον παπά τη στάση του Πέτρου. Ο παπάς χαμογέλασε κουνώντας ελαφρά το κεφάλι.

Στο μεταξύ μια παγερή σιγή βασίλευε στο κρησφύγετο. Ο καθένας βούλιαξε στις σκέψεις του. Ελάχιστη ειρωνία διασωζόταν στο μισάνοιχτο στόμα του Πέτρου.

– Στην άλλη πλευρά ' του λόφου είναι το ξωκλήσι της Αγίας Θέκλας. Να πάω ως πέρα προτού νυχτώσει για καλά. Εκεί μπορώ να βρω κρασί – βλέπεις εμείς δε διαθέτουμε τέτοια υγρά... Μπορεί να βρω και αντιμήνσιο, λέει ο Σωτήρης, κοιτάζοντας παρακλητικά τον μάστρο στα μάτια.

Ο μάστρος συγκατένευσε. Ο Σωτήρης γλίστρησε έξω από το κρησφύγετο και πήρε ένα στενό μονοπάτι που πηγαίνει σα ζωνάρι γύρω στο λόφο. Ο Πέτρος βγήκε για σκοπιά. Ο μάστρος ήπιε ένα ποτήρι νερό και βγήκε κι αυτός.

Μείνανε στο κρησφύγετο ο Νικόλας κι ο παπάς. Βρήκε την καλή ευκαιρία ο Νικόλας να ξεμολογηθεί. Ο παπάς με τον πρώτο αναστεναγμό του Νικόλα κατάλαβε πως κάποιο βάσανο τρώει τον ανάρτη.

– Μίλησε, παιδί μου. Αυτός είναι ο προορισμός μου. Να βοηθώ, είπε ο παπάς.

Ο Νικόλας έσφιξε τις δυο παλάμες του και μίλησε θαρρετά:

– Είχα διαταγή να ρίξω μια πόμπα. Δεν υπελόγησα. Ο Εγγλέζος είχε ένα μούτρο αυτοκρατορικό. Έριξα την πόμπα κι όποιον θέλει ας πάρει ο Χάρος. Και χτυπήθηκε κι ένας δικός μας. Αυτό το βάσανο με τρώει συνέχεια, προπάντων το βράδυ.

– Ο αγώνας έχει και τα λάθη του, παιδί μου, εξηγεί ο παπάς.

– Ναι μα εγώ έκαμα, έστω κατά λάθος, φόνο.

– Μα δεν είναι προμελετημένος φόνος το ατύχημα, λέει με κάποιο συγκρατημένο ο παπάς.

– Μα εγώ τον είδα να σφαδάζει χάμω σαν σφαχτάρι. Πώς θα συγχωρεθώ; Με τρώει ο παιδεμός.

– Ο παιδεμός σου κι όλας είναι ο κάνονάς σου για τη συγχώρεση.

Ο Νικόλας διπλώθηκε. Ο παπάς τον κοιτούσε χωρίς μιλιά. Δεν ήταν και ώρα να ξεψαχνίζουν τέτοια δυσάρεστα συμβάντα. Η αμαρτία δεν ξεγράφεται με κανόνες και συμβουλές.

Πέρασε αρκετή ώρα. Το σκοτάδι κάλυψε τα πάντα για καλά.

Σε μια στιγμή ακούεται ο Πέτρος να ζητά να τον βοηθήσουν να σύρουν το Σωτήρη στο κρησφύγετο.

– Τους επιδέσμους, διατάζει ο μάστρος.

Ο Νικόλας γονάτισε δίπλα κι εξέταζε τον τραυματισμένο σύντροφο.

– Πληγώθηκα βαριά. Δεν μπόρεσα καν να πλησιάσω το ξωκλήσι. Άγιε του Θεού, χάνω τις δυνάμεις μου...

– Ο Ύψιστος αρωγός των ταπεινών, ευλογεί ο παπάς.

– Θέλεις να παραμερίσουν οι άλλοι;

– Δεν έχω άλλο αμάρτημά μου παρά μόνο το πάθος μου για λευτεριά, λέει με μισοσβυσμένη φωνή ο πληγωμένος Σωτήρης.

Ο παπάς μουρμουρά προσευχές.

– Νερό... καίγομαι, ψιθυρίζει ο Σωτήρης.

Του δίνουν νερό, ενώ ο παπάς προφέρει σιγανά το «συγχώρεσον».

– Τη θεία μετάληψη, πάτερ, ψιθυρίζει ο Σωτήρης.

Μια βαριά σιγή έπνιξε το μικρό χώρο.

Ξαφνικά άστραψε το μάτι του παπά.

– Φέрте μου ένα ποτήρι νερό και μια πετσέτα.

Ο Πέτρος δίνει στον παπά την πετσέτα. Ο παπάς σφογγίζει τα αίματα του Σωτήρη και απλώνει την πετσέτα στο στήθος του.

– Τούτη η ματωμένη πετσέτα ας είναι το αντιμήνσιον. Τούτη η σταγόνα από το αίμα του μάρτυρα της λευτεριάς ας είναι το καθαρό κρασί. Λίγο ψωμί.

Ο Πέτρος του δίνει μια φέτα ψωμί. Ο παπάς τους προτρέπει να γονατίσουν. Βάζει λίγο ψωμί στο κοκκινωπό νερό και λέει:-

– Ετι προσφέρω σοι την λογικήν ταύτην αναίμακτον...

– Αναίμακτον; Ξεφεύγει η λέξη από το στόμα του Πέτρου.

Ο παπάς σταμάτησε.

- Ναι! αναίμακτον θυσίαν προστάζει ο θεός νόμος, σιγομιλεί ο παπάς.

Και τότε ο άπιστος Πέτρος θυμίζει το θαύμα του Κυρίου στο γάμο της Καναά. Ο παπάς από θεία έμπνευση ζητά ένα άλλο ποτήρι με νερό, ρίχνει ψωμί σ' αυτό και το τοποθετεί στη ματωμένη πετσέτα, που χρησιμοποιε για αντιμήνσιον.

- Σε ικετεύομεν. Έτι προσφερόμέν σοι την λογικήν και αναίμακτον λατρείαν και παρακαλούμεν σε και δεόμεθα και ικετετεύομεν κατάπεμψον το Πνεύμα σου το Άγιο εφ' ημάς και επί τα προτεινόμενα δώρα σου. Και ποιήσον τον μεν άρτον τούτον τίμιον σώμα του Χριστού σου. Το δε εν τω ποτηρίω τούτω τίμιον αίμα του Χριστού σου.

- Ξεψυχά ο Σωτήρης, λέει ο μάστρος.

Ο παπάς παίρνει από το χέρι του Πέτρου το κουταλάκι και κοινωνεί το Σωτήρη. Ο πληγωμένος ξεψυχά.

Όλοι μουρμουρούν «Αιωνία του η μνήμη». Ο παπάς παίρνει σειρά τους αντάρτες:-

- Κώστα έχεις καθαρή την καρδιά;

- Πάτερ μου, καθαρή. Με το πάθος της λευτεριάς.

Τον κοινωνεί.

- Νικόλα, δι' εμού του αμαρτωλού το λάθος σου ας συγχωρεθεί.

Τον κοινωνεί. Κοιτάζει λίγο πλάγια. Κι ύστερα ετοιμάζεται να κοινωνήσει και ο ίδιος «Έτσι μεταδίδοται σοι ιερ...».

Ο Πέτρος διπλωμένος στα δυο λέει παρακλητικά.

- Κι ο άπιστος εγώ;

Χαμογέλασε ο παπάς.

- Ο Κύριός μου και ο Θεός μου ας δεχθεί το απολωλός πρόβατόν του. Νιώθεις, Πέτρο, μετάνοια;

Και οι τρεις απάντησαν «Ναι» ως να μαρτυρούσαν την αλήθεια.

- Έτι μεταδίδονται σοι το τίμιον και πανάγιον Σώμα του Κυρίου και Θεού..

Ο Πέτρος κοινωνήσε με δάκρυα. Οι άλλοι σκεπάσαν τον νεκρό Σωτήρη κι άρχισαν να ψάλλουν το «Χριστός Ανέστη», ενώ ο παπάς ελάμβανε τη Θεία Μετάληψη.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΞΕΣΗΚΩΜΟΥ

Το κτήμα έκοβε δεξιά του χωματόδρομου, κάπου τριακόσια μέτρα απόσταση. Γύρω του ήταν ξερότοπος με θυμάρια και ξερολιθιές, εκτός από ένα μικρό σύδεντρο, πες μια αγκαλιά με κοντόσωμα κι ασουλούπωτα δέντρα, κάπου πενήντα μέτρα μακριά από το κτήμα. Δεξιά κι αριστερά τρεις φαλακροί λόφοι μικραίνανε τον ορίζοντα κι εμποδίζανε τα ρεύματα του αγέρα. Από την κορφή του ενός λόφου μπορούσες να δεις την κίνηση του αμαξιτού πιο πέρα από το χωριό. Στο κτήμα φύτεωναν δυο-τρεις ροδιές, λίγες συνκιές και λίγες ξινολεμονιές, ανάρια φυτεμένες. Ένα πηγάδι με χαλασμένο μάγγανο βρισκόταν δεξιά ως έμπαινες το φράχτη. Ο φράχτης ήταν καμωμένος από ξεραμένα παλλούρια και μόνο στη δυτική πλευρά είχε μια σειρά πυκνές, χαμηλές φραγκοσυκιές.

Το χωριό φαινόταν στο βάθος, καμμία εξηταριά χαμηλά πλιθαρόκτιστα σπίτια, με μια κάπως ψηλή εκκλησία στο απάνω μέρος που γειτόνευε με τον ένα φαλακρό λόφο. Αν κοιτούσες κάπως μακριά θα ξεχώριζες μερικές μάντρες με φράχτη από παλλούρια. Στο έμπα του χωριού βρισκόταν το σπίτι του παπά. Αυτό ξεχώριζε από την ασβεστωμένη του πρόσοψη.

Το κρησφύγετο φτιάχτηκε κοντά στο πηγάδι. Ήταν ένας ευρύχωρος λάκος, για πέντε άντρες που τον στερεώνανε δοκάρια κι είχε ένα καπάκι καλυμένο με μάρμαρο. Μια σειρά μάρμαρα ξεκινούσαν από το πηγάδι προς την είσοδο του κτήματος για να δίνεται η εντύπωση περάσματος. Μια σωλήνα, δύο πόδια απόσταση από το περιστόμιο του πηγαδιού, έμπαζε αγέρα. Πέντε μ' έξι κομμάτια σωλήνες σκορπίστηκαν δεξιά κι αριστερά για παραπλάνηση αν κάποτε ερχότανε εδώ ο στρατός για έρευνα. Για τον ίδιο λόγο μπήξαν στο χώμα, κοντά στο φράχτη, δύο κομμάτια σωλήνα. Κατέβαινες στο κρησφύγετο με μια μικρή ξύλινη σκάλα.

Ο παπάς βοήθησε στο σκάψιμο του κρησφύγετου μαζί με τον πρωτογιο του. Τ' άλλο χωριό δεν είχε ιδέα για το τι φτιαχνόταν στο κτήμα. Ίσως να νομίζανε πως ανοίγαν εκεί λαγούμια για να δυναμώσουν το νερό του πηγαδιού. Η παπαδιά κουβαλούσε το φαγητό. Πώς να της το κρύψουν; Ο παπάς για καλό και για κακό, την όρκισε μπροστά στην Παναγία να κρατήσει τη γλώσσα της ό,τι κι άν συμβεί. Αλλιώς θά 'χει την τιμωρία του Θεού δίπλα στην κατακραυγή των ανθρώπων.

Σε τούτο το κρησφύγετο χωθήκανε πέντε παλληκάρια. Όλοι ήταν ξενοχωριτές. Ο δεύτερος γιος του παπά, που δούλευε σε Τράπεζα, μια μέρα ξεχώρισε δύο, ο ένας ήταν συμμαθητής του κάποτε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Αυτός είχε πάθει ρευματισμούς και σχεδόν όλο το χρόνο της τέταρτης τάξης τον πέρασε στο κρεβάτι. Ο γιατρός του σχολείου, που έμαθε πως το παιδί ήταν μνημένο στην οργάνωση, τα διευθέτησε να μη χάσει τη χρονιά του από απουσίες. Όμως φαίνεται πως ξέφυγε ο νεαρός από τον έλεγχο των γονιών του, δεν πίστεψε στις συμβουλές του γιατρού, και βγήκε στο βουνό αντάρτης. Τώρα βρίσκεται εδώ στο κρησφύγετο, που ελέγχει το δρόμο Λευκωσίας-Λεμεσού. Ο άλλος ήταν

ο μάστρος της ομάδας. Τούτος έφτιαχνε σάντουιτς έξω από την Τράπεζα. Στις δέκα η ώρα του έφερνε το σάντουιτς με λουκάνικο ή με σαλάμι. Κι όταν γύριζε να βγει από το γραφείο, σχεδόν καθημερινά, τσακωνόταν με τον καφετζή, που έμπαινε μ' ένα δίσκο γεμάτο καφέδες.

– Μια μέρα θα μου ρίξεις το δίσκο, μα θα σου τον φορέσω στο κεφάλι, έλεγε ο καφετζής.

– Για δοκίμασε, παλληκαρά μου! Θα σου χώσω στο στόμα τρία σάντουιτς, θα σου τα στοιβάσω ώσπου να πνιγείς, απαντούσε ο... «σάντουιτς» όπως τον λέγανε στα γραφεία γύρω.

Τις προμήθειες για το κρησφύγετο είχε αναλάβει ο πρωτογίος του παπά, που είχε ένα μικρό μπακάλικο δίπλα στην εκκλησία. Τούτος ο πρωτογίος ονειρευόταν να γίνει κοινοτάρχης. Ο τωρινός κοινοτάρχης είχε παραγεράσει, αλλά ήταν ακόμα φίλτατος των Εγγλέζων. Ο ένας του γιος σπούδασε στην Αγγλία με υποτροφία της Κυβέρνησης, κι ο δεύτερος, που έμοιαζε του πατέρα – «φταρνίστηκε και τον έβγαλε από το ρουθούνη του» – δούλευε πρώτος έμπιστος υπάλληλος στο Διοικητήριο. Έλα, όμως, που ο πρωτογίος μπλέχτηκε με κάποιους «Μορφωτικούς Συλλόγους»; Τούτο τον δυσκόλευε για να πάρει τη θέση, αλλά τον βοηθούσε στο μπακάλικο κι ας του χρωστάνε μερικοί κάπως σημαντικά ποσά. Βέβαια, οι αριστεροί, που διοικούσαν το «Μορφωτικό Σύλλογο» κι είχαν σχέσεις με τις Συντεχνίες της Λευκωσίας και με κόμματα, δεν έδειξαν αν δέχονταν τον αγώνα που ξεκίνησε ο Αρχιεπίσκοπος. Σέβονταν, ωστόσο τον πατέρα του τον παπά, που ήταν αμείλικτος διώκτης των αντιχρίστων, όπως ήταν όλοι οι αριστεροί γι' αυτόν.

Δύσκολος ήταν ο δεύτερος γιος, που εργαζόταν στην Τράπεζα, κι ονειρευόταν μετεκπαίδευση στην Αγγλία για να ανεβεί πιο εύκολα στην ιεραρχία. Τα φρονήματά του από οικογενειακή παράδοση κι από τις φιλίες στη Λευκωσία, όπου υπολογιζόταν για καλός γαμπρός, δεν τον άφηναν να υποκύψει τελείως στη σαγήνη της Ξανθής Ανθούλας. Τούτη η Ξανθή κοπελίτσα, με το πάντοτε ροδαλό χαμόγελο και την εξαιρετική ζωντάνια, δούλευε μαζί του, ακριβώς στο αντικριστό γραφείο. Ήταν καθρέφτης του και μέσα στα μάτια της οκτώ ώρες τις εργάσιμες μέρες, καθρεφτιζόταν. Και το βραδάκι τη συναντούσε στ' όνειρό του ακόμα και σ' ερωτικές στάσεις, που τον αναστατώνανε κυριολεκτικά όλη την επόμενη μέρα. Η Ξανθούλα όμως ανήκε στην αντίθετη παράταξη, στην αριστερή. Ο πατέρας της κι ο μεγαλύτερος αδελφός της κατείχαν θέση στη διοίκηση των αριστερών συντεχνιών, κομματιζόνταν φανερά και χωρίς φόβο από τους χαρακτηρισμούς της Εγγλέζικης Διοίκησης. Μήτε καν τους έγνοιαζε πως τους παρακολουθούσαν ειδικοί αστυνομικοί και καταγράφανε και την πιο απλή τους κίνηση. Πώς τα κατάφερε η Ανθούλα να διοριστεί στην Τράπεζα, το άντρο των κεφαλαιοκρατών, έμενε για όλους μυστήριο. Μια μέρα στο καφενείο, αντίκρυ στην πίσω είσοδο της Τράπεζας, ξεκίνησε το απομεσήμερο σχετική κουβέντα. Δεν βρέθηκε άνθρωπος να δώσει εξήγηση. Τότε ένας υπάλληλος από την Αμμόχωστο, που τελευταία πήρε μετάθεση στη Λευκωσία γιατί είχε μια προσωπική παρεξήγηση με τον προϊστάμενο του τμήματός του, έδωσε την πιθανή ερμηνεία κι έκλεισε μια για πάντα το σχετικό θέμα της Ανθούλας:

– «Την ιστορία μου την είπε ο πατέρας μου, που δούλευε στην «Ελληνική Λέσχη». Σ' αυτή τη λέσχη μαζευόταν το απογευματάκι η αριστοκρατία της αγοράς, να πει το καφεδάκι της ή το κονιάκ της, να συζητήσει λιγάκι κι ενωρίς το βραδάκι να φύγει για το σπίτι – οικογενειάρχες ήταν όλοι με αυστηρή παράδοση. Ο πόλεμος πέρασε κι ετοιμάζονταν στις μεγάλες πόλεις να γίνουν εκλογές δημάρχων και δημοτικών συμβουλίων ως πρώτο φιλελεύθερο μέτρο, υψηλή παραχώρηση της αγγλικής αποικιοκρατίας στον φουκαρά κυπριακό λαό. Δυο παρατάξεις θα συναγωνίζονταν. Αυτή που ευνοούν οι αριστερές συντεχνίες και η ρατάξεις θα συναγωνίζονταν. Αυτή που ευνοούν οι αριστερές συντεχνίες και η άλλη που είχε εθνικιστικές τάσεις, αστικές τελείως, και την ευνοούσε η Αγγλική Διοίκηση. «Να μαζέψουμε λεφτά» προτείνει ο πράκτορας των δεξιών. «Μετα λεφτά γίνεται ο αγώνας. Θα ταΐσουμε ψηφοφόρους». «Για να μας μαυρίσουνε» απαντά ένας πολύ ηλικιωμένος έμπορος, που το σαγόνι του έτρεμε και συχνά μισάνοιγε τα χείλη του για να φανούν μερικά χρυσά δόντια. «Ε! όχι! Θα τους πληρώσουμε να μην έρθουν να ψηφίσουν», απαντούσε με ύφος ειδικού ο πράκτορας. «Κι αν έρθουν;» ρωτά ο ηλικιωμένος μισοκλείνοντας το μάτι στους άλλους γύρω. «Θα τους στείλουμε με λεωφορεία να προσκυνήσουν στον Απόστολο Αντρέα. Θα γυρίσουν από το προσκύνημα άμα κλείσουν οι κάλπες. Τότε θα τους δώσουμε το ρεγάλο» εξηγεί ο πράκτορας. «Λοιπόν;» σχολιάζει κάποιος από πέρα. «Κατάλογο και λεφτά», απαντά ο πράκτορας και βγάζει από το χαρτοφύλακα ένα τετράδιο. «Εγώ» λέει ο... μεγαλύτερος κτηματίας «θα βάλω το νου. Λεφτά όχι. Ζήτημα αρχής». Μερικοί γελάσανε. Ένας παρατρίχα να πνιγεί πίνοντας το κονιάκ του. Οι άλλοι βγάζανε τα πορτοφύλια με τις χαρακτηριστικές για τον καθένα κινήσεις. «Εσύ;» ρωτά ο ηλικιωμένος ένα νεαρό έμπορο, που τελευταία πραγματοποιούσε σημαντικά κέρδη και άρχισε μάλιστα να ανακατεύεται με κτηματικές επιχειρήσεις. «Εκατό λίρες» απαντά με αρκετά δυνατό κι επιδεικτικό τόνο κι άνοιξε το μπλοκ των επιταγών του για να γράψει. «Μπα;» λέει έκπληκτος ο πράκτορας. «Λίγα είναι». «Γιατί λίγα;» επεμβαίνει ο ηλικιωμένος, που σκόπευε να δώσει πολύ μικρότερο ποσό. «Γιατί στους αριστερούς έδωσε τριακόσιες λίρες» εξηγεί ο πράκτορας. «Διπλοπόρτι, κύριοι μου...». Γιατί να μη διορίστηκε και η Ανθούλα με βάση το διπλοπόρτι;

Ο νεαρός τραπεζιτικός άκουσε όλ' αυτά με κάποια ταραχή. Θέλησε, λοιπόν, να επιμείνει στην ουδέτερη στάση, να παραμείνει στο περιθώριο του αγώνα, έστω κι αν ο αγώνας αυτός είχε σκοπό να λευτερώσει τον τόπο από τους ξένους.

Έτσι άρχισε η μικρή ιστορία τούτου του κρησφυγέτου που έλεγχε το δρόμο Λευκωσίας-Λεμεσού και που δεν πρόλαβε να δοξαστεί. Οι ένοικοί του δεν έριξαν ντουφεκιά. Μα πρέπει να σκοτώσεις άνθρωπο για να βρεις λίγη δόξα; Στα συνηθισμένα μέτρα ναι! Αλλά σ' ένα αγώνα όλα χρειάζονται, όλα δίνουν λίγο χέρι για τη νίκη και τη δόξα.

- 2 -

Η νύχτα είχε ένα βαρύ περπάτημα. Τα γεγονότα της μέρας που μόλις έφυγε, είχαν πολλή χολή και πικράνανε τη χώρα, τόσο στις πόλεις όσο και στα χωριά. Η φήμη έχει κάτι γρήγορα φτερά και χτυπά τόσο δυνατά τα ξωπόρ-

τια και τα παράθυρα για να ειδοποιήσει και τον πιο μισάνθρωπο κι ακοινωνήτο άνθρωπο.

Ο Σκορδής ξεκίνησε από το χωριό της φιλενάδας. Μύριζε τον αγέρα σαν το λαγωνικό. Σκοτάδι είναι αυτό και δεν ξέρεις τι σου ετοιμάζει. Εξάλλου, η καλοπέραση της μέρας – φαΐ, πιτό και κρεβάτι με χάδια και φιλιά – του είχαν αδειάσει το μεδούλι από τη δύναμη. Από την άλλη φοβόταν τα μούτρα και τις φωνές του μάστρου, που τον διαβολόστελλε συχνά για τα ερωτικά του καμώματα κι ας έκανε κι άλλες κρυφές δουλειές σε τούτες τις ερωτικές εξόδους του.

«Άμα δεν πιστεύεις και μπλέχτηκες, έστω και άθελά σου; γιατί να μην παίξεις το παιγνίδι σου και να βγεις κερδισμένος;» συλλογιζόταν. Τούτο το δικαιολογητικό συχνά το αράδιαζε και μπροστά στην συνείδησή του όταν τούτη σαν μουρμούρα κακογριά του τάψαλλε με κάπως ακαταλαβίστηκες λέξεις.

Προχωρούσε, νυχοπατούσε και φοβόταν και τον ασήμαντο ήχο από τα λαστιχένια του παπούτσια. Αν τον συλλάβει καμιά εγγλέζικη περίπολος όλα πάνε χαμένα. Ή θα τον κλείανε για λίγο – πολύ χρονικό διάστημα σ' ένα κρατητήριο ή θα τον ρεζιλεύανε και θά 'τρωγε ένα βόλι από τους επαναστάτες, ίσως από άνθρωπο της δικής του ομάδας. Θυμόταν τι πήγαν οι Εγγλέζοι να σκαρώσουν σ' ένα καθηγητή της Λευκωσίας. Τον συλλάβανε κι αφού τον ανακρίνανε πρόχειρα, είτε για τα μάτια του κόσμου και λίγη ώρα, για να φανεί πως πιθανό νάτανε δικός τους άνθρωπος, το χώσανε στ' αυτοκίνητο και πήγανε στο κέντρο της Μακεδονίτισσας. Κάθισαν σ' ένα τραπεζάκι, σε περιβλεπτή θέση να τους βλέπει ο καθένας, και το στρώσανε στο φαγοπότι. Ήταν δύο Εγγλέζοι ανακριτές, ένας Τούρκος μεταφραστής, ο οδηγός του αυτοκινήτου κι ο καθηγητής, που άνοιγε η γη και τον κατάπινε κάθε λεπτό, όταν περνούσαν δίπλα γνωστοί και φτύνανε χάμω από περιφρόνηση. Τον έσωσαν τότε τ' αξύριστα γένια του και το γκαρσόνι που είπε πως δεν έβαζε μπουκιά στο στόμα, μήτε δέχτηκε να δοκιμάσει ποτό. Όμως είναι σίγουρο πως γλύτωσε από την υποψία;

Πέρασε πλάγια-πλάγια τους λόφους και ξανοίχτηκε στον στενό κάμπο, που διασχίζει ο αμαξητός. Αντίκρου του φάνηκε να ξεχώρισε ένα μικρό φως από κάποιο σπίτι. Σύνθημα ήταν; Τυχαίο; Ο κόμπος δέθηκε στο λαιμό του. Τι σημαίνει το φως; Τό 'βλεπε να σβύνει και ν' ανάβει. Ήταν ειδοποίηση να μην πλησιάσει στο κρησφύγετο; Ή κάποια εγγλέζικη περίπολος ειδοποιούσε κάποια άλλη; Στάθηκε για λίγο αναποφάσιστος. Να γυρίσει πίσω στο χωριό της φιλενάδας σημαίνει ώρα πολλή και νέους κινδύνους. Να προχωρήσει; Θά 'ταν μεγάλο τόλμημα Μισοκάθησε στη ρίζα μιας ελιάς και περίμενε. Μια κουκουβάγια ακούστηκε να φεύγει από το ιλαρό δέντρο.

– Θεέ μου, ψιθύρισε, κακό σημάδι.

Το φως αντίκρου έσβησε. Περίμενε αρκετή ώρα. Καμιά κίνηση.

– Τυχαία, όλα, ψιθύρισε κι ανάπνευσε βαθιά.

Σηκώθηκε, τανύστηκε λίγο, έτσι για να νιώσει πως βρήκε ξανά τον εαυτό του κι ετοιμαζόταν να περάσει γρήγορα τον αμαξητό και να μπει αντίκρου στα

ξεροχώραφα. Ένα γρήγορο βήμα σαν πέταγμα μικρού πετούμενου, τον καθήλωσε στη θέση του. Είδε μια σκιά, σχεδόν κοντά του, να προχωρεί σε ένα μονοπάτι. Πήγαινε στο χωριό. Το ότι πήρε το μονοπάτι σήμαινε πως η σκιά γνώριζε καλά τούτα τα μέρη. Ξάπλωσε αμέσως χάμω, γιατί σαν να αισθάνθηκε πως η σκιά σταμάτησε.

«Λες να με είδε;» σκέφτηκε.

Η σκιά ξαναπροχώρησε άνετα με φυσικό βήμα.

«Δικός μας θάνατο» σκέφτηκε. «Αλλά γιατί τέτοια ώρα;»

Από μια απόσταση παρακολούθησε τη σκιά. Σχεδόν δεν την ξεχώριζε. Απλώς την μάντευε. Ξαφνικά το φως αντίκρου άναψε. Από τη σκιά είδε μια αδύναμη λουρίδα φως από μικρούτσικο κλεφτοφάναρο.

– Συνεννόηση, ψιθύρισε. Από το σπίτι του παπά. Λες να σκαρώνεται καμιά βρωμοδουλειά;

Σταμάτησε λίγο μακριά από την περιοχή του κρησφύγετου. Έκανε μια σειρά σκέψεις και κοιτούσε να βγάλει μια προσωρινή απόφαση. Να μπει στο κρησφύγετο ή όχι; Στα στερνά αποφάσισε να καθήσει πίσω από ένα υψωματάκι και να δει τι γίνεται ολόγυρα, προπαντός πέρα στο σπίτι του παπά.

Η νύχτα γύρω είχε το μυστηριό της, αλλά ήταν δροσερή, σχεδόν απολαυστική. Τ' αστέρια με τη μυστική τους γλώσσα ψιλοκουβέντιαζαν. Το λίγο φως τους αντανακλούσε στη γη και σχημάτιζε ελάχιστες σκιές, σχεδόν μαντευτές. Η κουκουβάγια πέρασε και κάθισε σ' ένα αναιμικό δεντράκι, παραλίγο σκελετό δέντρου.

– Τούτη μας έλειψε..., ψιθύρισε.

Κούνησε δυνατά το κεφάλι σαν ν' απόδιωχνε κάποια ενοχλητική σκέψη.

Ξαφνικά άκουσε ένα ελαφρό τριγμό της πόρτας.

«Μμ! φεύγει η σκιά» σκέφτηκε.

Άνοιξε διάπλατα τα μάτια κι έστελλε ματιές μαχαιριές μες στο σκοτάδι. Η σκιά ξαναπήρε το μονοπάτι. Σηκώθηκε και την παρακολούθησε από κάποια απόσταση. Ξαφνικά οι προβολείς αυτοκινήτου από τον αμαξιτό ρίξαν το φως τους πάνω της.

– Στοπ! ακίνητος αλλιώς πυροβολούμε, ακούστηκε μια φωνή!

Η σκιά σταμάτησε.

– Ψηλά τα χέρια.

Ο άνθρωπος που ήταν πριν δύο λεπτά σκιά, σήκωσε τα χέρια. Τον ξεχώρισε. «Ο Φρίξος» μουρμούρισε. Πού διάβολο βρέθηκε στην Κύπρο; Μπας και είναι κι αυτός από τους λεγόμενους;» Δάγκωσε τα χείλη.

Οι Εγγλέζοι στρατιώτες φορτώσανε μ' ευγενικό τρόπο τον Φρίξο στο τζιπ τους, ανάψαν τα μικρά φώτα και ξεκινήσανε για τη Λευκωσία.

Κάθισε και συλλογιζόταν. Σαν τι να γύρευε εδώ ο Φρίξος και τι κουβέντες είχε στο σπίτι του παπά; Μήπως διαρρεύσανε πληροφορίες για τη δική του

δράση; Αλλά οι πληροφορίες δίνονται από την φιλενάδα του σε Τούρκο στο Πυρόϊ κι απ' εκεί μεταφέρονται στα Όργανα Ασφαλείας. Μολόγησε τη θέση του κρησφύγετου, αλλά είχε εντολή να συνεχίσει να μένει σ' αυτό με τους άλλους για να παίρνει πληροφορίες. Εξάλλου η δράση της ομάδας του ήταν ασήμαντη, γιατί τους είχε η οργάνωση στην εφεδρεία. Το τρίγωνο των κρησφυγέτων σ' αυτή την περιοχή δεν χρειάζονταν ακόμα, γιατί οι κύριοι δρόμοι Λεμεσού και Λάρνακας δεν έπρεπε να αποκλεισθούν με ισχυρές αγγλέζικες δυνάμεις για να μπορεί να γίνεται μετακίνηση ανθρώπων χωρίς μεγάλη δυσκολία.

«Εμένα μια φορά μπήκανε οι ψύλλοι στον κόρφο μου» συλλογίστηκε. «Καλύτερα να γυρίσω στο χωριό μου για να δω πώς θα πάνε τα πράγματα. Μυρίζονται ανωμαλίες. Στο κάτω-κάτω γυρίζω εδώ αύριο-μεθαύριο με τη δικαιολογία πως ήμουν άρρωστος. Κάτι τέλος πάντων θα βρω...»

Απομακρύνθηκε από τον τόπο, πήρε τα πλάγια των λόφων, που τους γνώριζε σπιθαμή με σπιθαμή...

- 3 -

Ο παπάς πήρε το μήνυμα. Το κρησφύγετο στο ξεροχώραφό του προδόθηκε από κάποιον που ζει μέσα σ' αυτό. Η διαταγή είναι να το αδειάσουν αμέσως και ο μάστορας να κοιτάξει να ανακαλύψει τον προδότη.

Ο παπάς πολυσκέφτηκε με φανερό στενοχώρια. Το σπίτι δεν τον χωρούσε. Η παπαδιά κοιμόταν βαθιά. Ο πρωτογιός στη διπλανή κατοικία κάτι είχε μυριστεί γιατί άναψε φως.

– Παράξενο, ψιθύρισε ο παπάς ενώ ετοιμαζόταν να βγει, ακριβώς να πάει να εξηγηθεί με το γιο του.

Η παπαδιά μισοξύπνησε.

– Ενωρίς είναι, παπά μου. Τι σου ήρθε να σηκωθείς και να ντυθείς; του λέει.

– Κάτι δουλειές με το γιο.

– Και τα μεσάνυχτα;

– Σε λίγο ξημερώνει. Δε νιώθεις τα γύρω που ξυπνάνε;

Έκανε ο παπάς το σταυρό του και βγήκε στην αυλή. Πήγε στην πίσω πόρτα, που ενώνει τους δύο αυλότοπους – το δικό του και κείνο του γιου.

Πατέρας και γιος συναντηθήκανε κοντά στο πηγάδι της αυλής.

– Τι συμβαίνει πατέρα;

– Μήνυμα από τον υπεύθυνο της Λευκωσίας.

– Πώς; Αφού ο αδελφός έφυγε για το Λονδίνο. Κείνος θα έφερε το μήνυμα από την Τράπεζα.

– Ακριβώς, γιατί έφυγε ο αδελφός σου, στείλανε κάποιον άγνωστό μου να μας πει πως πρέπει αμέσως να αδειάσει το κρησφύγετο στο ξεροχώραφό μας. Προδόθηκε.

– Από ποιόν;

– Από άνθρωπο του κρησφύγετου, λέει ο παπάς και αναστενάζει. Να τον καταραστώ;

– Δουλειές που μας βρήκαν..., λέει ο γιος και χτυπά το μέτωπο με ανοιχτή παλάμη.

– Και δεν προλαβαίνεις να φύγεις και εσύ. Αλλά να πας πού; Ο αδελφός σου τα κατάφερε με τη μετάθεσή του στο Λονδίνο. Εσύ; Θα μας ταράξουν οι Εγγλέζοι. Στο κτήμα μας είναι το κρησφύγετο. Δεν πιστεύω να φυλάγεις ό,τιδήποτε που να κινεί την υποψία!

– Τίποτε απολύτως. Μήτε εφημερίδες.

– Καλά κάνεις. Τώρα ποιος θα πάει να τους ειδοποιήσει; Γιατί οπωσδήποτε παρακολουθούν από κάπου το χωριό!

– Εσύ να πας, πατέρα. Θα τα καταφέρεις καλύτερα.

– Σωστά. Εσύ έχεις γυναίκα και παιδιά, λέει χαμογελαστά ο πατέρας. Κάθισε εδώ και θα το κανονίσω.

Γύρισε ο παπάς στο σπίτι, πήρε κάτι ψιλοπράγματα τάχα για διόρθωση από τενεκετζή της Λευκωσίας και ξεκίνησε. Άμα θάφτανε στο ξεροχώραφό του θα πήγαινε τάχα για φυσική ανάγκη κοντά στον σωλήνα του αερισμού και θα τους μετάφερε το μήνυμα.

Το πρωί άρχισε να παίρνει ένα μόλις ασημί χρώμα. Ίσως νάταν κι η ιδέα του παπά που βιαζόταν. Οι προσευχές ακολουθούσαν η μια την άλλη μες στα χείλη του. Προχωρούσε. Μόλις πλησίασε το ξεροχώραφο σταμάτησε λιγάκι, κοίταξε δεξιά, κοίταξε αριστερά, δεν αντελήφθηκε τίποτε το ύποπτο και πλησίασε το πηγάδι. Ξανακοίταξε δεξιά κι αριστερά. Μισοσήκωσε τα ρούχα και χτύπησε δύο κτυπήματα, σταμάτημα, τρία χτυπήματα, σταμάτημα κι ένα δυνατό χτύπημα στο σωλήνα. Τούτο εσήμαινε να βάλουν αυτί στο σωλήνα. Χτυπήσανε από μέσα τρεις φορές τον σωλήνα. Και τότε ο παπάς τους είπε το μήνυμα. Περίμενε λίγο. Το μάργαρο μετατοπίστηκε λίγο και μια φωνή ρώτησε:

– Είσαι σίγουρος, παπά μου;

– Ήρθε πριν μισή ώρα άνθρωπος από τη Λευκωσία.

– Τριγύρω είναι ησυχία;

– Πολλή.

– Φεύγα, λοιπόν, παπά μου, κι εμείς θα μετακινηθούμε. Μήτε μας είδες, μήτε μας ξέρεις.

– Κι υποψιάζονται ένα από εσάς.

– Το κέρατό τους. Η ομάδα μου δεν έχει προδότες. Θα τους έκοβα το κεφάλι.

Ο παπάς βιάστηκε να απομακρυνθεί. Σκέφτηκε να γυρίσει στο χωριό. Τι να συνεχίσει το χωματόδρομο ως τον αμαξιτό; Τούτο θα το έκαμνε αν συναντούσε περίπολο...

Ο μάστρος βγήκε πρώτος από το κρησφύγετο. Κοίταξε δεξιά κι αριστερά. Μυρίστηκε τον αγέρα. Σχεδόν βεβαιώθηκε πως η μετακίνηση θα γινόταν με ασφάλεια. Έσκυψε στο άνοιγμα και τους πρόσταξε να βγουν.

– Βγήτε.

– Ο Σκορδής; ρωτά ένας.

– Έξυπνος είναι, μοναχάρις είναι, δεν θα σκοτωθούμε για δαύτον. Αφήνω πως θάπρεπε να τον καθαρίσω με τούτες τις ανυπακοές του. Δώδεκα η ώρα έπρεπε να γυρίσει. Πού 'ναι τον;

– Μπορεί να συνάντησε εμπόδια...

Ξεκινήσανε με κατεύθυνση τον νότιο λόφο. Κάπου εκεί κοντά, σε άλλο χωριό, σκάψανε κάποιο κρησφύγετο. Θα βολεύονταν εκεί προσωρινά ώσπου να βρουν σύνδεσμο και να πάρουν εντολές από τον υπεύθυνο της Λευκωσίας.

- 4 -

Μόλις έφεξε βρεθήκανε γύρω οι λόφοι πιασμένοι από Εγγλέζους στρατιώτες με στημένα πολυβόλα. Τρία τζιπς μπήκανε στο χωριό. Με μεγάφωνο ειδοποιήθηκαν οι χωρικοί να παραμείνουν στα σπίτια τους. Από άλλα τέσσερα τζιπς κατεβήκανε στρατιώτες και τριγυρίσανε το ξεροχώραφο του παπά. Δύο αξιωματικοί με μια ομάδα πλησίασανε το πηγάδι.

– Εδώ, δείχνει ο λοχαγός.

Ο Τούρκος, που συνόδευε τους Εγγλέζους, πλησίασε στον σωλήνα απ' όπου αερίζοταν το κρησφύγετο, έβαλε στην τρύπα τον τηλεβόα και φώναξε:

– Είσαστε περικυκλωμένοι εσείς εδώ μέσα στο κρησφύγετο. Παραδοθείτε. Να βγείτε χωρίς όπλα με τα χέρια ψηλά.

Καμμιά απάντηση. Καμμιά κίνηση.

Ο λοχαγός έγνεψε στον Τούρκο να επαναλάβει τα ίδια. Ο Τούρκος, με ιδιαίτερο καμάρι, επανάλαβε, πιο απειλητικά, τα ίδια.

Πάλιν καμμιά απάντηση. Καμμιά κίνηση.

– Πες τους πως θα σηκώσουμε το μάρμαρο και θα ρίξουμε μέσα στο κρησφύγετο χειροβομβίδες, παραγγέλλει ο λοχαγός με ήρεμο τόνο.

Επαναλαμβάνει την απειλή ο Τούρκος. Καμμιά απάντηση. Καμμιά κίνηση. Οι δύο αξιωματικοί κουβεντιάσανε.

– Να πάει ένα τζιπ στο χωριό να φέρει εδώ τον παπά και τα παιδιά του, προστάζει ο λοχαγός.

Ένας λοχίας πήδησε στο τζιπ και πρόσταξε τον οδηγό να προχωρήσει. Το σπίτι του παπά ήταν στην είσοδο του χωριού.

Οι δύο αξιωματικοί ανταλάσανε μισόλογα. Φαινόταν ο εκνευρισμός σε κάθε κίνησή τους. Οι στρατιώτες, δεξιά κι αριστερά, απορούσανε για το τι γινόταν εκεί πέρα δίπλα στο πηγάδι.

Δεν πέρασε πολλή ώρα και το τζιπ έφερε τον παπά και τον πρωτογιό. Ο Τούρκος μετάφραζε τις ερωτήσεις του λοχαγού.

– Πού είναι τ' άλλα σου παιδιά;

– Ο ένας μετατέθηκε στο Λονδίνο. Στην Τράπεζα. Ο άλλος σπουδάζει στην Αθήνα.

– Τι σπουδάζει; ρωτά ο Τούρκος.

– Θεολόγος, απαντά ο παπάς.

– Α! Ιστορίες του Θεού, σχολιάζει και το μεταφράζει έτσι στον λοχαγό.

Ο λοχαγός παραγγέλλει στον παπά να μιλήσει σ' αυτούς που κρύβονται μέσα στο κρησφύγετο, να βγουν ήρεμα, χωρίς όπλα, αλλιώς θα ρίξει από το στόμιο χειροβομβίδες. Αυτές τις διαταγές έχει από το στρατηγείο και δεν μπορεί να τις παραβεί.

Ο παπάς καμώθηκε πως δεν καταλαβαίνει. Ο άλλος αξιωματικός αγρίεψε. Τότε ο γιος, χωρίς να το θέλει, σαν να τον έσπρωχνε το ένστικτο, προχώρησε προς τον σωλήνα.

– Μη, του λέει ο παπάς.

Όλοι χαμογέλασανε.

– Σήκωσε το μάρμαρο και ρίξε μια χειροβομβίδα, προστάζει ο λοχαγός.

Ο Τούρκος σκύβει και τραβάει πιο εδώ το μάρμαρο.

– Σταθείτε, φωνάζει ο παπάς. Θα τους μιλήσω.

Γονάτισε στο μισάνοιχτο στόμιο και λέει με παρακλητικό τόνο.

– Βγείτε, παιδιά μου. Θάναι μάταιος ο θάνατός σας.

Καμμιά απάντηση. Καμμιά κίνηση.

Ο παπάς σταυροκοπήθηκε και σήκωσε με απορία τους ώμους του.

– Να κατεβεί πρώτος ο παπάς κι ύστερα ο λοχίας με τέσσερις στρατιώτες.

Ο Τούρκος λέει:

– Προσέχετε, ε! εσείς εκεί μέσα. Κατεβαίνει ο παπάς...

Κατέβηκε ο παπάς, ο λοχίας και οι στρατιώτες. Σε λίγο ανέβηκε ο λοχίας κι έδωσε στο λοχαγό ένα βιβλίο.

– Η Αγία Γραφή, κύριε.

– Τίποτε άλλο;

– Σκουπίδια.

– Σκουπίδια;

– Ναι! κύριε.

Ο λοχαγός πήγε στο τζιπ και με τον ασύρματο κοιτούσε να πάρει οδηγίες από το αρχηγείο. Οι άντρες τριγύρω απορούσανε με όλη αυτή την απραξία. Η μέρα προχωρούσε κι ο ήλιος, που ψήλωσε στον ουρανό, έκαιγε πια το καθετί μέσα στις ζεστές του αχτίδες. Ολόγυρα ο τόπος ήταν φαλακρός κι αντανακλούσε μονότονα το φως, κι έτσι κούραζε πιο πολύ.

Σε λίγη ώρα ο λοχαγός πρόσταξε έρευνα στο χωριό. Δυο περιπολίες στα κρásaπεδα του κατοικημένου χώρου φύλαγαν μήπως κανείς γλυστορήσει από τις αυλές και φύγει. Οι άλλοι στους λόφους κοιτούσαν με τα κιάλια κι ελέγχανε την περιοχή ως πέρα μακρυνά.

Η έρευνα έγινε από σπίτι σε σπίτι. Τους στρατιώτες συνόδευε ο κοινοτάρχης. Τούτος πιστοποιούσε πως οι ένοικοι στο κάθε σπίτι ήταν χωριανοί. Η έρευνα τελείωσε γρήγορα, πριν το μεσημέρι. Λίγα τα σπίτια του χωριού, τίποτε το ασυνήθιστο, κανένα επεισόδιο.

Ο λοχαγός γύρισε στο πηγάδι. Πρόσταξε τον λοχία να ξανακατεβεί στο κρησφύγετο με πρώτο τον παπά. Ύστερα κάτι ψιθύρισε στον άλλο αξιωματικό και κατέβηκε κι αυτός. Ήθελε να κάμει ο ίδιος τον τελευταίο έλεγχο στο κρησφύγετο.

Σε λίγο ανέβηκαν όλοι. Ο λοχαγός πρόσταξε ν' ανατιναχθεί το κρησφύγετο και ο παπάς με τον πρωτογιό του να οδηγηθούν στη Λευκωσία.

Από μακρυνά είδε ο παπάς να καταστρέφεται το πηγάδι. Αλμυρό ήταν το νερό του, αλλά ήταν ένα κομμάτι της ψυχής του. Σταυροκοπήθηκε και ψιθύρισε μια κατάρα.

- 5 -

Ο Αστυνομικός Σταθμός της Ομορφίτας διαρρυθμίστηκε με τέτοιο τρόπο για νάχει όλες τις ευκολίες για τις ανακρίσεις. Ο σταθμός αυτός κτίστηκε κάποτε για να ελέγχει το μικρό αυτό προάστιο, που ενώθηκε με μια νέα περιοχή, την Κωνσταντία. Αραιά σπίτια ξεφύτρωναν ανάμεσα στον Τράχωνα και την Ομορφίτα. Τα σπίτια φυτρώνανε σαν τ' αγριόχορτα και σε λίγο θα ενώνονταν με τις κατοικίες του Τράχωνα ανατολικά. Με το ξέσπασμα του αγώνα ο Σταθμός βόλενε, γιατί δίπλα του δεν υπήρχαν γραφεία της διοίκησης, ή άλλα τμήματα, που θα εμποδίζανε το έργο ανακριτών.

Το τζιπ με τον παπά και τον πρωτογιό του σταμάτησε μπροστά στην είσοδο. Μερικοί Τούρκοι αστυνομικοί τους υποδεχτήκανε με ήρεμο τρόπο.

- Απ' εδώ, δάσκαλέ μου, λέει ένας αστυνομικός, που μεγάλωσε σ' ελληνικό χωριό και μιλούσε τα ελληνικά σαν Ρωμιός. Και ψυχραιμία, δάσκαλέ μου, ψιθυρίζει στον παπά.

Ο παπάς χαμογέλασε και κούνησε το κεφάλι, σχεδόν ανεπαίσθητα σαν ανταπόκριση ευχαριστίας στη συμβουλή του αστυνομικού.

Ο λοχίας οδήγησε και τους δύο σ' ένα δωμάτιο. Τριγύρω υπήρχαν σανιδένιοι πάγκοι. Τίποτε άλλο.

- Καθήστε. Δεν επιτρέπεται το κάπνισμα, τους λέει και προχωρεί στην αντικρυνή πόρτα. Χτυπά. Ένας αστυνομικός του ανοίγει.

Ο παπάς στο γυμνό αυτό προθάλαμο του ανακριτικού γραφείου ξανάζησε στα γρήγορα τη ζωή του. Πάντα μπροστά στις κορυφαίες στιγμές σου αναπολείς και μετράς το παρελθόν σου, αυτοκρίνεσαι και κοιτάζεις να βρεις δυνάμεις να σε συγκρατήσουν σε αξιοπρεπές επίπεδο. Χωριατόπαιδο ήταν με μόνη

παράδοση στο σπίτι του τη φτώχεια και την τιμιότητα. Στα χρόνια εκείνα ελάχιστοι είχαν εξασφαλισμένη τροφή για μια χρονιά. Οι άλλοι δούλευαν για να πληρώσουν τόκους στον τοκιστή του χωριού, που ήταν κι αυτός παρακλάδι κάποιου εμπόρου της πρωτεύουσας. Ο δάσκαλός του - Θεός συγχωρέσει τον - ξεχώρισε τούτο το φτωχόπαιδο για την επιμέλεια και τη λαχτάρα του να μάθει. Την Κυριακή και τις μεγάλες γιορτές της Χριστιανοσύνης τον είχε ισοκράτη με δύο-τρεις άλλους στην εκκλησία. Μόνο που δεν τον παρακούραζε, ώσπου - λέει - να περάσει η δύσκολη περίοδος της εφηβείας, τότε που αλλάζει η φωνή κι από παιδική γίνεται αντρική. Οι συμβουλές του δασκάλου του τον μόρφωσαν και του ανοίξαν το πνεύμα. Στα δεκαοκτώ του χρόνια ο πατέρας του - Θεός συγχωρέσει τον - (εδώ ο παπάς σταυροκοπήθηκε) τον πάντρεψε και του έδωσε ακριβώς τούτο το ξεροχώραφο κι ένα άλλο πέρα στους λόφους. Βρήκε και από τον πεθερό λίγη κτηματική περιουσία και στρώθηκε στη δουλειά. Οι μέρες τον βοήθησαν να μη μπει κάτω από χρέη, αλλά να κάμει κι ένα μικρό κομπόδεμα. Κι η εκκλησία του χρωστούσε πολλά, γιατί σαν επίτροπος πια γνοιαζόταν για την περιουσία της. Όταν ο γέρο παπάς πέθανε («ας είναι αιώνια η μνήμη του», ψιθύρισε και σταυροκοπήθηκε) το χωριό, χωρίς καμμιάν ένσταση, πρότεινε ετούτο στον Αρχιεπίσκοπο να τον χειροτονήσει ιερέα του χωριού.

Και ενώ σκεφτόταν ο παπάς όλ' αυτά, η πόρτα του ανακριτή άνοιξε κι ο λοχίας κάλεσε τον παπά να μπει στο γραφείο.

- Υπομονή, δάσκαλέ μου, του ψιθύρισε.

Ο Εγγλέζος ανακριτής, που μιλούσε θαυμάσια τα ελληνικά, σηκώθηκε από τη θέση του και υποδέχτηκε μ' ευγένεια τον παπά.

- Καθήστε...

- Ευχαριστώ, λέει ο παπάς και σχεδόν πέφτει πάνω στην καρέκλα.

Ο ανακριτής μυρίστηκε την ψυχολογική κατάσταση του παπά.

- Με την ηρεμία σας. Εδώ μιλάμε. Μην ακούτε τις διαδόσεις. Οι διαδόσεις είναι ένα από τα όπλα του εχθρού... Θέλω να πω των ρέμπελων, των επαναστατών. Εδώ θα μιλήσουμε φιλικά, να δούμε πώς θα σώσουμε τούτο τον άλλοτε ευτυχισμένο τόπο.

Ο παπάς κουνήθηκε από τη θέση του σαν νά 'θελε να διαφωνήσει σε κάποιο σημείο.

- Λοιπόν. Όνομα, χωριό, έτος γεννήσεως, τότε έχετε ιερωθεί, οικογενειακή και περιουσιακή κατάσταση.

Ο παπάς τα έδωσε με τη σειρά κι ο βοηθός ανακριτής τα σημείωσε. Στο μεταξύ ο παπάς κοίταζε το δωμάτιο. Ένα δωμάτιο κατάγυμνο. Μήτε ένα κάδρο, μήτε ένα βάζο, μήτε... μήτε... Δύο γραφεία και δύο-τρεις καρέκλες.

- Καπνίζετε;

- Όχι. Είμαι εναντίον του καπνίσματος.

- Από θρησκευτική προκατάληψη; ρωτά ο ανακριτής, μ' ένα συγκρατημένο τόνο ειρωνίας.

- Περισσότερο για λόγους υγείας και ευπρέπειας, απαντά ο παπάς.
 - Κι όμως τα δύο σου παιδιά καπνίζουν. Και μάλιστα βιρτζίνια, εγγλέζικες μάρκες.
 - Βλέπω έχετε πληροφορίες...
 - Με λεπτομέρεια. Ο δεύτερός σου γιος μετεκπαιδεύεται στο Λονδίνο στα λογιστικά-οικονομικά. Και δουλεύει στην Τράπεζα. Ο άλλος...
 - Τον έχετε φέρει μαζί μου εδώ.
 - Μιλώ για τις ασχολίες του. Παντοπώλης στο χωριό, μεταπράτης στη Λευκωσία, μικροτοκιστής, αντιπρόσωπος του οίκου Π.Χ.
- Ο παπάς κοιτούσε έκπληκτος, γιατί την τελευταία πληροφορία για πρώτη φορά την άκουε.
- Να μη σας βασανίζω με... πληροφορίες, σαν π.χ. για τις σχέσεις του δεύτερου γιου με κοπέλα αριστερών φρονημάτων, όπως λέτε για ν' απαλύνετε την εντύπωση, που προξενεί η λέξη κομμουνιστής.
 - Αυτό δεν τόξερα... ξεφεύγει του παπά.
 - Σας δίνω την πληροφορία, μάλλον... φιλικά, γιατί προσωπικά δεν χωνεύω τους αριστερούς, δηλαδή τους κομμουνιστές. Και θα σας βοηθήσω αν με βοηθήσετε. Τσιγαράκι; Α! δεν καπνίζετε. Λοιπόν, στο θέμα μας: Ποιός σας πρόσταξε ή σας ανάγκασε ν' ανοίξετε το κρησφύγετο στο ξεροχώραφο σας; Έτσι δεν το λέτε; «ξεροχώραφο».
 - Ονόματα δεν μπορώ να σας πω, γιατί κανένα δεν γνωρίζω από τους ανθρώπους. Πήρα απλώς μιαν εντολή από «αρχηγό» πως θά 'πρεπε ν' ανοίξω ένα... λάκκο δίπλα στο πηγάδι μου για να θάψουν μέσα μερικά σύνεργα ακίνδυνα για το χωριό. Δυσκολεύτηκα στην αρχή, αλλά πιο ύστερα δεν έβλεπα το λόγο να αρνηθώ.
 - Είσατε δηλαδή μέλος της ΕΟΚΑ;
 - Τι εννοείς, κύριέ μου; ρωτά με απορία ο παπάς.
 - Της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών, ΕΟΚΑ, λέει με έντονο ύφος ο ανακριτής.
 - Όχι! Στην ιερωσύνη μου.
 - Τη συμπαθείτε;
 - Δεν την αντιπαθώ εφόσον έχει ιερό σκοπό.
 - Και οι φόννοι των Άγγλων πολιτών;
 - Επαναλαμβάνω: εφόσον έχει ιερό σκοπό, τονίζει ο παπάς.
 - Δεν τα πάμε καλά. Ποιος σας έφερε το μήνυμα;
 - Ποιο μήνυμα;
 - Για να σκάψετε το κρησφύγετο με τους γιους.
 - Άγνωστό μου πρόσωπο. Αλλά δεν με βοηθήσανε οι γιοι μου στο σκάψιμο.

- Και δεν υποψιαστήκατε πως μπορεί να ήταν σταλμένος από εμάς για να σας ψαρέψουμε;
- Τότε ήταν ήσυχα τα πράγματα..., το ξεστόμισε ο παπάς και δάγκωσε τα χείλη του.
- Α! ώστε είσατε με τους ανθρώπους που περοετοιμάζανε το ρεμπελιό; Ιερέας άνθρωπος...
- Ο παπάς έσκυψε το κεφάλι του.
- Λοχία, να μείνει ο ιερέας στο καλό κελί. Θ' ανακρίνω το γιο κι ύστερα θα τα ξαναπούμε...
- Ο παπάς σηκώθηκε, γερασμένος. Θ' αντέξει ο πρωτογιός την ανάκριση; Τούτο τον ανησυχούσε πολύ.

- 6 -

Στον Θανάση, τον υπεύθυνο για τις παρακολουθήσεις, ήρθε η πληροφορία. Η Ρόζα, από το κεφαλοχώρι, που δεσπόζει τριών δρόμων, έρχεται τακτικά στη Λευκωσία και καταθέτει κάπως αδικαιολόγητα μεγάλα ποσά στην Τράπεζα. Ο Θανάσης έλεγξε και βεβαίωσε το γεγονός. Η αρχή του μυστηρίου ξεκινά απ' εδώ. Ο Σκορδής την έχει αγαπητικιά από καιρό. Λεφτά ο Σκορδής δεν έχει. Μήτε μοίρα στον ήλιο. Αυτή παραλήδες φίλους δεν έχει. Επομένως από κάπου αλλού κερδίζονται τούτα τα ποσά.

Η Ρόζα είναι ένα παχουλό θηλυκό μ' ελκυστικές περιφέρειες. Ήταν ξενοχωρίτισσα. Την έφερε στο χωριό ο προκομένος του Γιάννη Βελμύρας. Ο Βελμύρας δούλεψε χρόνια στην Αμερική και μια μέρα γύρισε, προχωρημένος πια στα χρόνια, για να παντρευτεί στο χωριό μια πολύ μικρότερή του. Άνοιξε καφενείο και μπακάλικο, αγόρασε κάμποσα κτήματα, έγινε στα στερνά κι ο τοκιστής της περιοχής και εισέπραττε αίμα και κατάρες από τους χωρικούς. Αλλά ο προκομένος ο γιος του σπατάλησε αρκετή περιουσία στην πόλη. Μια μέρα κατέβηκε στο χωριό με τη Ρόζα.

- Από πού την ψώνισες, κανάγια, του λέει ο πατέρας, που έκοβε το μάτι του με μισή ματιά.
- Από τα μέρη της Πάφου, πατέρα.
- Δεν σου είπα από πού κρατάει η γενιά της. Σε ρώτησε από πού την ψώνισες.
- Ψώνισα, ξεψώνισα, την παντρεύτηκα. Νύφη σου είναι, του απαντά ο προκομένος.

Μπήκε στη μέση η μάνα και κάπως γαλήνεψαν τα πράγματα. Πέταξε και την κουβέντα της μήπως η Ρόζα είναι έγκυος και το μάτι του γέρου σαν νά 'στραψε. Της δώσανε το διπλανό σπίτι, που ήταν κι αυτό ανώι. Τό 'κτισε ο Βελμύρας για το γιο κι ονειρευόταν να τον πατρέψει στο χωριό με την κόρη του παπά. Ανάποδα ήρθαν τα πράγματα, τι να γίνει, παιδί του είναι, μοναχοπαιδί, κι ας είναι μπερπάντης και λίγο αχαϊρευτος. Πού θα πάει; Με τα χρόνια θα κατεβεί κι ο νους. Κι αυτός στα νιάτα του δεν ήταν καλύτερος. Κι εδώ που

τα λέμε ήρθε μια εποχή ευτυχισμένη. Η Ρόζα έκαμε παιδί, ο γέρος αποσύρθηκε από τις δουλειές του γιατί σακατεύτηκε η καρδιά του κι ο γιος ανάλαβε το καθέτι. Ωσπου μια μέρα ξύπνησαν τα παλιά μεράκια, κατέβαινε ο γιος στην πόλη, τό 'ριξε στα χαρτιά και στις φιλενάδες, και μια μέρα τον φέρανε σηκωτό στο χωριό, άχρηστο, για να πεθάνει σε λίγους μήνες. Όλη η περιουσία, που απόμεινε, ήρθε στα χέρια της Ρόζας και του ανήλικου παιδιού. Η γριά μάνα σήμερα έδινε το ένα, αύριο το άλλο κτήμα, της έμεινε το σπίτι της κι ένα μικρό κομπόδεμα.

Η Ρόζα τό 'ριξε στους έρωτες. Διάλεγε τους νέους και τους ξεζούμιζε μέσα στο πάθος της, μια και ο κανάγιας ο άντρας της, ο μακαρίτης, δεν την ικανοποιούσε μήτε στα χρόνια της ακμής του. Αυτός κοιτούσε τον εαυτό του και την άφηνε στα κρύα του λουτρού. Τούτο την πλήγωνε και ψυχικά, άσε που της τσαλάκωσε τα νεύρα και της ήρθε μια ώρα που το κορμί της δεν είχε πια διάθεση για χάδια. Τώρα τα βρήκε όλα ελεύθερα. Διάλεγε. Ποιος μπορούσε να τη συγκρατήσει; Η ντροπή έφυγε από τον πρώτο καιρό, γύρισαν οι πόθοι των παλιών ημερών μέσα στο μπαρ, με το κάθε καρδιάς καρύδι. Κείνα τα χρόνια, τα χρόνια του μπαρ, αν και τα σφράγιζε η ανάγκη, είχανε την ποικιλία τους και συχνά τις ερωτικές κορυφώσεις τους, που της γεμίζανε την ψυχή με φως. Ανάμεσα στους περαστικούς εραστές υπήρχαν κι οι μπερπάντηδες, τα αμόρε, που της τρώγανε και κάτι ψιλιά. Τούτος όμως ο Σκορδής την είχε αναστατώσει. Είχε τη μαστοριά στον έρωτα. Της έλυωνε το κορμί και το έρμιο τον θυμόταν νύχτα-μέρα. Χωριανός δεν ήταν. Έτσι δεν είχε μπλεξίματα με το σπίτι του. Καλά-καλά δεν γνώριζε από πού κρατάει η σκούφια του. Μήτε ο ίδιος θέλησε ποτέ να της δώσει μια εξήγηση, να της πει κάτι από την ιστορία του. Σιγά-σιγά το χωριό συνήθισε στα νέα καμώματά της, οι νέοι είχαν άλλες ασχολίες κι ασ την σχολιάζανε καμιά φορά. Πετάχτηκε και η κουβέντα πως κόλλησε και πάθη. Τούτο κατατρόμαξε όλους. Μονάχα ο χασάπης ο Τούρκος παρακολουθούσε με αστραφερό μάτι τα πήγαινε κι έλα του Σκορδή στη Ρόζα. Από το χασάπικό του και πέρα προς τα νότια του χωριού βρίσκονται τα τούρκικα σπίτια με το μικρό τζαμί και το μικρό τούρκικο σχολείο. Ακριβώς πάνω από το χασάπικο αυτό άνοιξε τελευταία ο τούρκικος καφενές, μια και από τα γεγονότα του ξεσηκώματος οι πιο πολλοί Τούρκοι είχανε ένα μικρό φόβο και απόφειγαν τους ελληνικούς καφενέδες. Δύο-τρία μικροεπεισόδια μεταξύ των νεαρών μεγάλωναν το φόβο. Μπορεί όμως νάταν κι εντολή της τούρκικης οργάνωσης να ξεχωρίσουν τα ρούχα τους από τους Ρωμιούς.

Μια νύχτα ένα αυτοκίνητο από τη Λευκωσία έφερε τέσσερις νεαρούς Τούρκους στον τούρκικο καφενέ. Οι τέσσερις νεαροί καθήσανε με τον χασάπη στη μέσα γωνία και τα φιλοκουβεντιάζανε.

– Σκορτήν τον λένε, δηλώνει ο χασάπης. Ξενοχωρίτης είναι, ύποπτος. Έρχεται νύχτα με μεγάλη προσοχή. Φεύγει πάλιν νύχτα με μεγάλη προσοχή. Βγαίνει η λεγάμενη, κοιτάζει δεξιά, κοιτάζει αριστερά να δει αν κυκλοφορεί πλάσμα του Θεού. Μόνο αν είναι ερημιά ξεπορτίζει αυτός και χάνεται μες στο σκοτάδι.

– Και τούτα όλα είναι ύποπτα; ρωτά ο ένας από τους τέσσερις.

– Βέβαια! Όλο το χωριό πέρασε από πάνω της μέρα μεσημέρι. Γιατί τούτος παίρνει τόσες προφυλάξεις; Το χωριό δε γνολιάζεται γι' αυτόν. Γέμισε αρρώστιες η βρώμα. Ποιος την πλησιάζει; Κανένας.

– Ωστε λες είναι της... ΕΟΚΑ;

– ΕΟΚΑ, ξεόκα, κανονικά πράγματα δεν είναι. Να ειδοποιήσουμε τους Εγγλέζους και να μοιράζουμε. Μπορεί να εισπράξουμε και 5 χιλιάδες λίρες. Να το παζαρέψουμε προτείνει ο χασάπης.

– Να το πούμε στην οργάνωσή μας, στην TMT, λέγει ο άλλος με τα ξανθά μαλλιά, δίνοντας τόνον επίσημο στη φωνή του.

– Άσε την οργάνωση. Εδώ είναι δική μας επιχείρηση. Λεφτά. Άλλο η TMT κι άλλο οι δουλειές με τους Εγγλέζους, απαντά ο χασάπης.

Οι άλλοι συμφωνήσανε.

Σε δύο μέρες τα πράγματα αλλάξαν. Η ομάδα πήρε ένα σεβαστό ποσό για την πληροφoρία. Στον χασάπη πήγε κάποιος Τούρκος αστυνομικός και του μίλησε:

– Άκουσε. Να δεις τη λεγάμενη..

– Τη Ρόζα;

– Ναι! Τη Ρόζα. Να συμφωνήσεις μαζί της. Δεν θα την πειράξουμε αν μας ψαρεύει κουβέντες από τον λεγάμενο...

– Τον Σκορτή.

– Ναι! Τον Σκορτή. Οι πληροφορίες της θα πληρώνονται γερά από σένα και θά' χεις κι εσύ το μερίδιό σου. Εγώ θα φέρνω τα λεφτά. Αυτό συμφέρει και στην οργάνωσή μας, την TMT.

– Και η ΕΟΚΑ;

– Αυτή θα βρει τον μπελά της. Εσύ Ρωμιός δεν είσαι. Μυστικός αστυνομικός θα γίνεις. Άνθρωπος του νόμου. Ε;

– Μα... φοβάμαι. Πολύ μπλέξιμο είναι.

– Ε! είναι. Αλλά αν αρνηθείς θά 'χεις μπελάδες με την TMT και μαζί μας. Θα το μηνύσουν στην ΕΟΚΑ πως εσύ την προδώσες. Και τότε; Θα φας την πιστολιά στα σίγουρα.

– Με άλλα λόγια δεν μπορώ να τη γλυτώσω. Πρέπει να υπακούσω...

– Μπράβο! Τό 'ξερα πως είσαι έξυπνος. Οι καιροί βοηθούν τους έξυπνους.

Ο αστυνομικός χτύπησε τον χασάπη στον ώμο κι έφυγε γελαστός. Ο χασάπης τό 'ριξε στη συλλογή. Τα μπλεξίματα δεν έχουν καλό τέλος.

Τ' άλλο πρωί η Ρόζα ήρθε στο χασάπικο να ψωνίσει. Έμαθε πως ο Τούρκος έσφαξε ένα μοσχαράκι πρώτο πράμα.

– Καλημέρα, Γιουσούφη.

– Καλώς τηνε την κυρά Ρόζα. Κι έχουμε να πούμε..., της λέει χαμογελώ-
ντας.

– Να πούμε τι Γιουσουφης;

– Να πούμε, κυρά Ρόζα. Τώρα που δεν έχει κανένα στο χασάπικο. Βλέπω
τον λεγάμενο..., της λέει και κλείει το μάτι.

– Ποιο λεγάμενο; ρωτά με κάποια αδιαφορία η Ρόζα.

– Τον Σκορτή, κυρά μου. Τον Σκορτή. Αντάρτης λένε πως είναι, ρέμπελος.

– Τρελλάθηκες, βρε Γιουσουφης;

– Δεν τρελλάθηκα. Τετρακόσια τα έχω. Και το καλό που σου θέλω άκουσε
την πρότασή μου. Η αστυνομία τά 'μαθε όλα και σε παρακολουθεί. Θα σου κα-
τεβούνε καμιά νύχτα οι Εγγλέζοι, θα συλλάβουν τον κανάγια σου και θα πας
και συ στην κρεμάλα, γιατί κρύβεις καταζητούμενο.

– Καταζητούμενο; Βρε Γιουσουφης, τρελλάθηκες;

– Όχι, κυρά Ρόζα. Η αστυνομία λέει πως αν του ψαρεύεις πληροφορίες
και μου τις δίνεις, εγώ θα σου εξασφαλίζω χρήματα και θα σε προστατεύω από
τους Εγγλέζους και το νόμο.

– Βρε κακό που με βρήκε...

Στο μεταξύ ήρθε πελατεία στο χασάπικο. Ο Γιουσουφης τύλιξε ένα καλό
κομμάτι μοσχαράκι και τό 'δωσε στη Ρόζα.

– Σκέψου το ως αύριο...

Η Ρόζα απομακρύνθηκε σαν μισοχαμένη. Όλα γύρω της θαμπώσανε και
στριφογύριζαν μ' ένα σύγκρου, που πρώτη φορά αισθανόταν. Στην πρώτη κα-
ρέκλα του λιακωτού έριξε το σώμα της. Και συλλογιζόταν, συλλογιζόταν...

Έτσι άρχισε το κακό κι η προδοσία.

- 7 -

Ο Θανάσης πηγαينوερχόταν στο γραφείο του κι όλο μούγκριζε:

– Να με πάρει ο διάβολος. Δυο φορές είπα να ειδοποιήσω τον αρχηγό πως
τούτος ο διάβολος ο Σκορδής τά 'χει μπλέξει με ύποπτο γύναιο και μετάνιωνα
την τελευταία στιγμή. Το ευτύχημα είναι που δεν είχαμε θύματα από την απρο-
νοησία του. Τι λέω! Κι ο παπάς στα κρατητήρια τι είναι; Κι ο πρωτογιός του
να μην τολμά να ξεμυτίσει από το χωριό; Κι η ρετσινιά του προδότη που τρέ-
ξαν οι χωριανοί να κολλήσουν στο μέτωπο του δεύτερου γιου; πως τάχα πήρε
υποτροφία της Αγγλικής Κυβέρνησης για τις τόσες του εκδουλεύσεις; Τρέχα
τώρα να κλείσεις στόματα...

Ο μάστρος με τους άλλους τρεις είχανε φτάσει σχεδόν ξημερώματα στο
χωριό, γλυστρήσανε στα μισοφώτιστα στενά και φτάσανε στο πίσω μέρος των
αυλάδων, εκεί στην άκρη του χωριού. Πρώτος καβαλλίκεψε τον χαμηλό τοίχο.
Ο σκύλος πήγε να γανγίσει αλλά κατάλαβε τους ανθρώπους και σιώπησε. Κού-
νησε την ουρά του. Ακολούθησαν οι άλλοι τρεις. Πηδήσανε στην αυλή και προ-

χωρήσανε προς το ανοιχτό λιακωτό με τις γλάστρες-γεράνια και βασιλικούς. Η
νοικοκυρά ένιωσε περπατήματα. Ξύπνησε τον άντρα της και πεταχτήκανε κι οι
δύο έξω από τη δίχωρη.

– Ποιος είναι;

– Εμείς..., λέει ο μάστρος αποκαμωμένος.

– Εσείς; Τι συμβαίνει;

– Διαταγή ν' αδειάσουμε το κρησφύγετο. Προδοθήκαμε.

– Παναγιά μου, ψιθυρίζει η νοικοκυρά και σταυροκοπιέται. Και το δικό
μας; ρωτά σε λίγο.

– Αποκλείεται, γιατί θα μας μηνούσαν να πάμε αλλού.

– Παπά! φουρτούνα που μας βρήκε, παραλαλεί η νοικοκυρά.

– Δάγκωσε τη γλώσσα σου, κυρά μου, την επιτιμιά ο άντρας της, κοινοτάρ-
χης του χωριού και ιδιοκτήτης του μεγάλου καφενείου στην πλατεία. Άντε,
εσείς, τακτοποιήστε το λάκκο σας, βάλτε μέσα νερό και παξιμάδια. Τι στεκόσα-
στε σαν τους παλαβούς; Γρήγορα και θα φέξει.

Μπήκανε στην κουζίνα, που συγκοινωνούσε με το κελλάρι και τις αποθή-
κες. Σηκώσανε το μάρμαρο που ήταν βάση της τσιμινιάς με τις σιδεριές στις
εσχάρες. Κατέβηκε πρώτος ο μάστρος με το κλεφτοφάναρό του. Ακολούθησαν
οι άλλοι: ο ένας με μια μεγάλη κανάτα νερό, ο άλλος με δύο σακούλια φρυγανι-
σμένα ψωμιά και κουτιά με βούτυρο και κρέας, κι ο τρίτος πάλι με μια άλλη
μεγάλη κανάτα νερό!

Ο κοινοτάρχης κύλησε το μάρμαρο κι έκλεισε το στόμιο του λάκκου. Είπε
στη νοικοκυρά ν' αρχίσει το μαγείρεμα, μήπως ξαφνικά χυμήξουν οι Εγγλέζοι
στο χωριό κι επισκεφθούν εδώ το σπίτι, παρόλο που τον λογάριζαν για δικό
τους.

Ο κοινοτάρχης, ο κυρ Αλέξης με τ' όνομα, που τον εκτιμούσε όλη η περιο-
χή, είχε μια ιστορία πολύ παράξενη. Λίγα χρόνια πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο
Πόλεμο βρέθηκε στην Αλεξάνδρεια και μπήκε πωλητής στο ζαχαροπλαστείο
ενός Κυπρίου από την Αμμόχωστο του Μανωηλίδη. Ύστερα ανακατεύτηκε στο
εργαστήριο κι άρχισε να μαθαίνει την τέχνη. Ξέσπασε σε λίγο ο πόλεμος. Το
προξενείο κάλεσε όλους τους Άγγλους υπηκόους να καταταγούν στον στρατό.
Πήγε κι αυτός με τον προϊστάμενό του τον Μανωηλίδη. Στο στρατό τους ασκή-
σανε στα όπλα. Τη Δευτέρα θα στέλλανε το λόχο τους στην Κρήτη για να υπε-
ρασπίσουν το νησί από τους Γερμανούς. Σάββατο ήταν και είπαν οι δύο τους,
αφεντικό και τσιράκι, να ετοιμάσουν λίγα δέματα με ζαχαρωτά για την Αγγλία.
Τους τα παράγγειλε ένας Εγγλέζος αξιωματικός, που μαζί με ένα συνάδελφό
του της επιμελητείας, εμπορεύονταν τέτοια δέματα με φαγώσιμα. Κάτι έγινε,
κάποια διαταγή, κάποια βία κι ο λόχος έφυγε την Κυριακή, μια μέρα πιο μπρο-
στά. Έτσι οι δυο τους μέινανε στην Αλεξάνδρεια με επίσημη άδεια από τον
αξιωματικό ως τη Δευτέρα. Οι άντρες του λόχου τους, που μερικοί ήταν Κύ-
πριοι, δεν ξαναγύρισαν. Τους πήρε το βόλι του εχθρού. Όμως οι δυο τους γλυ-

τώσανε. Όταν τελείωσε ο πόλεμος, ο κυρ Αλέξης γύρισε μ' ένα καλό κομποδέμα στο χωριό του, η αγγλική διοίκηση τον διόρισε κοινοτάρχη, επιβραβεύοντάς τον για τη συμμετοχή του στον αγγλικό στρατό.

Ο καιρός περνούσε. Κι ήρθε μια μέρα το ξεσήκωμα του Απρίλη. Πώς έμπλεξε με τους επαναστάτες καλά-καλά δεν θυμάται. Η αρχή έγινε από τ' αδέρφια της γυναίκας του, που ήταν ανακατεμένοι στον Εθνικό Σύλλογο του χωριού ο ένας, και με την κίνηση των κατηχητικών ο άλλος. Εξάλλου, ο πατέρας του είχε πολεμήσει στους Βαλκανικούς Πολέμους και τιμήθηκε με μετάλλιο ανδρείας. Ο γιος, ο κυρ Αλέξης, το φύλαγε με καμάρι δίπλα στη φωτογραφία του πατέρα με τη στρατιωτική στολή και το λεβέντικο μουστάκι. Τούτα όλα τα φύλαξε από τη στιγμή που το νησί ξεσηκώθηκε. Καλύτερα, μήπως οι Εγγλέζοι αν κάποτε έρχονταν σπίτι του, τον υποψιαστούν. Στο καφενείο είχε κρεμασμένα κάδρα με ήρωες του Εικοσιένα. Όταν όμως άνοιξε το λάκκο κάτω από το τζάκι της κουζίνας, τους ξεκρέμασε όλους και τους φύλαξε στην αποθήκη της αδερφής του στο άλλο άκρο του χωριού.

Όλα τούτα τα σκεφτόταν ο κυρ Αλέξης ενώ πήγαινε στην πλατεία ν' ανοίξει το καφενείο του. Η αλήθεια είναι πως ένιωθε ένα σφίξιμο εδώ στο στομάχι. Ο λάκκος, το κρησφύγετο, ήταν έτοιμο από καιρό, αλλά δύο-τρεις φορές χρησιμοποιήθηκε, μάλλον για αποθήκη. Τώρα καταλάβαινε πως τα πράγματα άλλαξαν. Το σπίτι του βρισκόταν πια στο πεδίο δράσης. Πέρασε από την εκκλησία. Κάτι τον έσπρωχνε να μπει και ν' ανάψει ένα κερί στον άγιο για προστασία.

★ ★ ★

Ο μάστρος μέσα στο λάκκο, στο κρησφύγετο, άρχισε την ανάκριση, όπως τη χαρακτήρισε.

– Αδέρφια, έχω εντολή να σας ανακρίνω. Το καθήκον μου κάμνω. Εγώ δεν σας υποπτεύομαι. Αλλά το καθήκον μου κάμνω. Θα σας ρωτήσω με τη σειρά. Το χέρι σας στην καρδιά σας, να μου πείτε την αλήθεια. Ύστερα με τη σειρά να μου πείτε τις υποψίες σας. Και για τους έξω, τους άλλους από εμάς. Το καθήκον μου...

– Κάμνεις λάθος, συμπληρώνει ο ένας από τους τρεις που άρχισε να νιώθει τα νεύρα του να τεντώνουν. Τρελλοί είμαστε, μάστρε, και θα προδώσουμε τον εαυτό μας για να μας πετσοκόψουν;

– Τότε ποιον υποψιάζεστε;

– Μόνο οι άνθρωποι του παπά ξέρουν το κρησφύγετο.

– Λάθος. Και οι άνθρωποι του αρχηγείου επεμβαίνει ο μάστρος. Βλέπετε; Δεν είναι εύκολα τα πράγματα.

– Και ο... Σκορδής, παρεμβαίνει ο ένας από τους τρεις.

– Τι; Ο... Σκορδής; ρωτά ο μάστρος.

– Θέλω να πω, πως δεν είναι εδώ να πει τη γνώμη του, εξηγεί ο άλλος.

– Είμαστε τέσσερις, δηλ. τέσσερις ψήφοι. Εκείνος ένας είναι, λέει με επίσημο τόνο ο μάστρος.

– Άκουσε μάστρε. Κάμε ό,τι σε φωτίσει ο Θεός. Εμείς έχουμε καθαρά τα χέρια, λέει ο πιο μεγάλος που είχε κι όλες γκριζες τρίχες στους κροτάφους.

Οι άλλοι συμφωνήσανε με κούνημα της κεφαλής.

★ ★ ★

Η έκθεση του μάστρου ήρθε στα χέρια του Θανάση, του υπεύθυνου συνδέσμου στη Λευκωσία. Την έφερε ο Μανώλης από το χωριό.

Η έκθεση έλεγε:

«Εγώ, ο μάστρος Νικόδημος, καταγγέλλω τα εξής: έκαμα ανάκριση και σκέφτηκα μαζί με τους άντρες μου και φτάσαμε στο συμπέρασμα πως κανείς από εμάς δεν μπορούσε να προδώσει το κρησφύγετο. Ο Σκορδής, που... (έδωσα εξηγήσεις στον αρχηγό) δεν μπορεί να έκαμε τέτοιο πράγμα, γιατί τα άλλα κρησφύγετα δεν τα μολόγησε. Υποψιαζόμαστε πως η προδοσία έγινε από το σπίτι του παπά. Ο γιος του ο δεύτερος, ο Γιωργής μια μέρα είδε τυχαία τον Ανδρόνικο και τον Λεμέση και φαίνεται πως τους αναγνώρισε. Λάβετε τα μέτρα σας.

Νικόδημος»

Το διάβασε ο Θανάσης και γέλασε. Ο γιατρός, που γνοιαζόταν για τα φάρμακα στις διάφορες ομάδες, τον ρώτησε για το τρανταχτό του γέλιο.

– Να, ό,τι έχει συμβεί και σε μένα. Δεν σου τό 'λεγα πως μπλέξαμε με τις εξημένες φαντασίες των ανθρώπων μας; Ο περιορισμός τους παλαβώνει μερικές φορές. Κάθησε τώρα να ξεμπερδέψεις μ' ένα σωρό καταγγελίες. Κοντεύει όλος ο κόσμος νάνα προδότες.

– Δεν μου απάντησες στην ερώτησή μου, λέει ο γιατρός.

– Προχθές, δεν σου έδειξα το χαρτί που με κατάγγελλαν στον αρχηγό για προδοσία; Και προτεινανε την άμεση εκτέλεσή μου; Γιατί, λέει μεταφέρω πληροφορίες στο Ελληνικό Προξενείο. Βρες τώρα λογαριασμό. Πριν λίγες μέρες είχαμε μήνυμα από την ομάδα της οδού Λήδρας να τους δοθεί διαταγή να καθαρίσουν τον φωτογράφο στον περίβολο της Φανερωμένης, γιατί τάχατε, φωτογραφίζει τους μαθητές και όσους τους πλησιάζουν και τους δίνουν οδηγίες. Κι ο άνθρωπος είναι δικός μας...

– Κι όμως εγώ τον φοβούμαι.

– Όχι για καθάρισμα. Το πολύ-πολύ για διώξιμο αν δεν μας κάνει. Του βάζουμε μια καταγγελία πως είναι υπήκοος Έλληνα και τον υποψιαζόμαστε. Οι άνθρωποι μας το μεταφέρουν με τρόπο στους Τούρκους κυβερνητικούς υπαλλήλους. Αυτοί σίγουρα θα το καταγγείλουν στους Εγγλέζους πως έχουν ατράνταχτη μαρτυρία για την ποιότητα του φωτογράφου. Τότε η διοίκηση – αν δεν είναι δικό της – διπλό παιγνίδι δηλ. – θα τον διώξει για την Ελλάδα.

– Πάλιν αλλού το πας, σχολιάζει ο γιατρός.

– Τώρα μου καταγγέλουν το γιο του παπά, που βρίσκεται στο Λονδίνο...

– Δηλαδή;

– Πως εκείνος πρόδωσε το κρησφύγετο.

- Κουταμάρες, αποφαίνεται ο γιατρός, κουνώντας το χέρι.
- Κι όμως. Οι κουταμάρες έχουν μια κάποια βάση.
- Ξεμωραθήκατε όλοι σας, σχολιάζει ο γιατρός.
- Γιατί ο Γιωργής, Γιωργή τον λένε, είχε σχέσεις με μια... επίδοξη κομμουνίστρια.

- Ε! τι μ' αυτό; Εγώ έχω φίλους και πελάτες ένα σωρό όλων των ειδών, πιάσε από φίλαγγλους, κομμουνιστές, Τούρκους κλπ. Τι σημασία έχει διάβολε;

- Κι όμως μπορούσε νάχε. Αλλά παρακολουθήσαμε από καιρό τούτες τις σχέσεις με ανθρώπους μας στην Τράπεζα. Πλατωνικά όλα. Στο θεωρητικό πεδίο. Κείνη με άλλο τα φτιάχνει. Εξάλλου, οι γονιοί της δεν ανήκουν στην αφρόκριμα του κόμματος, ούτε γνοιάζονται για θέσεις και τιμές. Απλοί δουλευτές είναι κι έχουν μόνο την ιδεολογία τους. Δικαίωμά τους.

- Δικαίωμά τους, βέβαια.

- Κι εφόσον δεν μας ενοχλούν. Αλλού είναι το καρφί...

- 8 -

Ήρθε η διαταγή. Ο μάστρος του κρησφύγετου να εκτελέσει όσο μπορούσε πιο γρήγορα τον προδότη της ομάδας, τον Σκορδή. Ο μάστρος το ανάγγειλε στους άλλους τρεις, που τον κοιτάζανε με αγωνία όση ώρα διάβαζε την διαταγή.

- Ο Σκορδής...

Όλοι νομίζανε πως τα τοιχώματα του λάκκου πλησιάζανε να κλείσουν σαν φύλλα σιδερένια και να τους συνθλίψουν. Ο αγέρας είχε κι όλας αραιώσει. Θέλανε περισσότερο χώρο, ανοιχτό, να γεμίσουν τα πνεμόνια τους. Η καρδιά τους δεν άντεχε στον χτύπο, που ανέβαινε από το στήθος και γρονθοκοπούσε τους κροτάφους τους.

- Κι είχαμε ζήσει πλάι-πλάι σαν αδέρφια από την ίδια μάνα, ψιθύρισε ο μάστρος.

- Πότε; τον ρωτά ο μικρότερος με το ελαφρό γενάκι.

- Άμεση εκτέλεση.

Όλοι κρύψανε το κεφάλι τους με τις παλάμες.

Σε λίγο ο μάστρος πήρε το πιστόλι, το εξέτασε, τό 'βαλε στη μέση και χωρίς μιλιά ανέβηκε τη σκάλα. Χτύπησε συνθηματικά στο σκέπασμα. Η ώρα, που συνήθιζαν να ρωτούν αν χρειάζονται κάτι εκεί μέσα στο λάκκο, πλησίαζε. Γι' αυτό η νοικοκυρά ήταν κοντά στο τζάκι. Με το συνθηματικό κτύπημα κοίταξε από το παράθυρο την κίνηση του δρόμου. Ύστερα απάντησε συνθηματικά, βοηθώντας να μετακινηθεί η μαρμαρίνη πλάκα.

- Σκοτεινίασε; ρωτά ο μάστρος.

- Ναι!

- Έχει κίνηση το χωριό;

- Καθόλου. Φεύγεις;

- Ως το πρωί θα λείπω. Ξημερώματα θα γυρίσω.

Έσκυψε και κύλησε στη θέση της τη μαρμαρίνη πλάκα. Ζήτησε λίγο γλυκό κεράσι, ήπια ένα ποτήρι νερό και βγήκε στην αυλή, απ' όπου μ' ένα πήδημα βρέθηκε στον ανοιχτό χώρο. Οι σκιές πύκνωσαν κι όλας και σκέπασαν το σχήμα του.

★ ★ ★

Ο μάστρος άργησε να φτάσει στ' άλλο χωριό. Περιπατούσε προσεκτικά, αλλά αργά. Ο δισταγμός τον μούδιαζε κάθε λίγο. Πρόσεξε μια μεγάλη ακινησία στο χωριό. Το μάτι του όμως δεν ξεχώρισε τίποτε ασυνήθιστο τριγύρω. Τα σκυλιά κοιμόνταν βαθιά.

Έφτασε στο σπίτι της Ρόζας και από το πλαϊνό στενό πήδησε στην αυλή της. Κάθησε λίγο να μετρήσει τον χώρο και να δει τις ευκολίες και δυσκολίες στην κίνησή του. Ένα φωτάκι έδινε μια αμυδρή σπίθα από μια μισάνοιχτη πόρτα.

«Θά 'ναι η κρεβατοκάμαρα», σκέφτηκε. «Η καντήλι στο σπιτικό εικονοστάσι».

Ένας αναστεναγμός τον έπεισε πως εκεί είναι η κρεβατοκάμαρα. Προχώρησε με πολλή προφύλαξη, σχεδόν σερόνταν στον τοίχο. Από τη μισάνοιχτη πόρτα ξεχώρισε ένα σώμα να στριφογυρίζει στο στρώμα. Μπήκε. Πλησίασε. Το φως ήταν λίγο για να ξεχωρίσει πρόσωπο.

- Σκορδή, ψιθύρισε.

- Κοιμήσου, απαντά ο ξαπλωμένος στο στρώμα.

- Σήκου, Σκορδή, κι ήρθαν οι Δυνάμεις Ασφαλείας, λέγει κάπως πιο δυνατά ο μάστρος.

Ο Σκορδής πετάχτηκε απάνω. Ο μάστρος ξεχώρισε το πρόσωπό του.

- Προδότη, του λέει και του φυτεύει δύο σφαίρες στο στήθος.

Πετάχτηκε έξω, πήδησε τον τοίχο και από το στενό χάθηκε στον σκοτεινό κάμπο. Κάποια σκυλιά άρχισαν το γαύισμα.

«Κι αν ήταν αθώος ο Σκορδής; Πώς θα κόψω το κρέμα του! Να λέω «με προστάξαν», είναι μια κουβέντα. Εγώ αφάιρεσα ζωή. Και είχα δικαίωμα εκλογής. Θά 'λεγα όχι εγώ». Ας εκτελούσε τη διαταγή άλλος. Έλα όμως, που είμαι ο μάστρος κι έχω ευθύνη για τους άντρες μου! Από λύπηση δεν τον κατάγγειλα για τα ερωτικά του μπλεξίματα. Πίστευα πως θα άκουγε τις συμβουλές μου να κόψει από τις ερωτοδουλειές. Έχουμε άλλο σκοπό τώρα στη ζωή μας. Διάβολε! Κι αν ήταν αθώος; Να πούμε μισός αθώος; Να τού 'φυγε στον έρωτα καμμιά φιλοκουβέντα... Χμ! Τότε γιατί δεν μου δώσανε διαταγή να καθαρίσω και τη βρώμα τη φιλενάδα του; Αυτή θάχε το μισό φταίξιμο...».

Με τέτοιες και χειρότερες σκέψεις έφτασε στο χωριό. Κοίταξε τριγύρω. Ησυχία. Προχώρησε λίγο, πήδησε τον τοίχο...

Μέσα στο λάκκο βρήκε όλους μαζεμένους σαν τα σπουργίτια στην παγω-
νιά του χειμώνα.

– Λοιπόν; τον ρωτά ο νεαρός.

– Τελείωσε. Ποιος θα μας συγχωρέσει...!

Έπεσε η πιο βαρεία σιγή και σκέπασε όλο τον λάκκο.

- 9 -

Ο καφενές του Γιαπωνέζου (τούτο ήταν το παρατσούκλι του γιατί είχε
χλωμό πρόσωπο και γιαπωνέζικα χαρακτηριστικά) ήταν σε μια γωνιά εκεί
κοντά στην «Περβόλα του Μαύρου», όπου βρίσκονταν μερικά ύποπτα σπίτια
του πληρωμένου έρωτα. Το πολύ πρωί είχε περάσει, σεβριριστήκανε οι πρωι-
νοί καφέδες στα γύρω μαγαζιά, οι πρωινοί πελάτες τραβήξανε για τη δουλειά
τους κι ο καφενές άδειασε. Μονάχα το κλουβί με το καναρίνι έδινε μια νότα
στο γύρω μουδιασμένο αγέρα. Ο Γιαπωνέζος ίσως από το ξενύχτι της προηγού-
μενης νύχτας μισοκοιμόταν ακουμπισμένος στον πάγκο.

Η Ρόζα με κάποια συστολή, από φόβο περισσότερο, αλλά και γιατί βρι-
σκοτάν σε τόπο που μπορούσε να παρεξηγηθεί («ε! – όχι και να ξεπέσουμε» θα
συλλογιζόταν) μπήκε στον καφενέ. Ο Γιαπωνέζος μήτε που σάλεψε από τη θέση
του.

– Καλημέρα, κύριε, του λέει η Ρόζα.

– Καλημέρα, της απαντά. Σε μια στιγμή συνειδητοποίησε την παρουσία πε-
λάτη. Κυρία μου...! Και πετιέται όρθιος.

– Εδώ είναι το καφενείο... όπως μου είπαν βέβαια...

– Του Γιαπωνέζου. Μη στενοχωριέστε. Το παρατσούκλι έγινε μάρκα ντε-
ποζιτάτα, το επίσημό μου όνομα.

– Ξέρετε είμαι..., λέει η Ρόζα και διστάζει να συνεχίσει. Κοιτάζει δεξιά κι
αριστερά. Ύστερα δηλώνει αποφασιστικά: Μ' έστειλε ο Σκορδής.

– Ο Σκορδής... Ποιος Σκορδής; ρωτά με έκπληξη ο Γιαπωνέζος.

– Ο αυτός... Ξέρεις. Θέλει να... συνδεθεί λέει... Ξέκοψε... έχασε τ' αχνάρια
των άλλων.

– Κάθισε, κυρά μου. Της δείχνει μια καρέκλα. Να ξηγηθούμε καθαρά.
Ποιος Σκορδής;

– Είναι απ' αυτούς... που πολεμάνε;

– Ε! Και τι σχέση έχω εγώ μ' αυτούς που πολεμάνε;

– Μ' έστειλε σ' εσάς. Από χθες είμαι στη Λευκωσία και προσπαθώ να σε
ανακαλύψω.

– Και ποιος σου είπε πως είμαι εγώ εκείνος που ζητάς; ρωτά με κάποια
αγωνία ο καφετζής, που υποψιαζότανε κάρφωμα από κάποιο και τούτη θά-
'ταν σταλμένη να τον ξετροπώσει.

Πέρασε λίγη ώρα με πολλήν αμηχανία και από τους δύο. Στα τελευταία ο
Γιαπωνέζος διέκοψε τη σιγή.

– Μια στιγμή να δω μήπως μας παρακολουθεί κανείς.

Την αφήνει να περιεργάζεται την εφημερίδα και βγαίνει, νεύει σ' ένα
νεαρό αντίκρυ, κάτι του λέει και γυρίζει με κάποια ανακούφιση, αλλά ανάμι-
χτη με φόβο κι αγωνία.

– Να σου ψήσω, κυρά μου, ένα καφεδάκι; Τ' όνομά σας;

– Ρόζα. Ρόζα Βελμύρα.

– Βελ...μύ...ρα; Α! Ο άντρας σας ο Βελμύρας;

– Πέθανε.

– Το ξέρω. Ήταν τακτικός στη λέσχη των Φ. Έπαιξε ο ευλογημένος χο-
ντρά παιγνίδια. Και ήταν και άτυχος. Εμ! Δεν σε βοηθά η τύχη; Κάθισε, κύριε,
στα βραστά σου κι άσε τις παλληκαριές. Πηγαίνεις κόντρα της; Θα σου ανοίξει
το κεφάλι στα δύο. Λοιπόν το καφεδάκι;

– Σκέτος. Μα δεν είναι ανάγκη. Ξέρεις βιάζομαι. Έκοψα πίσω άλλες δου-
λειές...

– Κοιτάζω να βρω τον σύνδεσμο.

– Ε! τότε να περιμένω.

Δεν πέρασε πολλή ώρα. Λίγος ιδρώτας έσταξε κι από των δυο το μέτωπο.
Ξαφνικά μπήκανε τρεις.

– Γιαπωνέζο!

– Αυτή! Η Ρόζα Βελμύρα. Η λεγάμενη του Σκορδή.

– Έλα, κυρά μου, στο διπλανό σπίτι, να ξηγηθούμε, της λέει ένα παλληκά-
ρι με μια ελιά στο μάγουλο και μια μικρή φαλάκρα.

Η Ρόζα έκαμε ν' αντισταθεί. Τα μάτια της πήρανε κι όλας ένα ελαφρά κοκ-
κινωπό χρώμα και λάμπανε παράξενα, σαν του αγρινού που αντιμετωπίζει τον
κίνδυνο. Πήρε βαθειά ανάσα σαν νά 'θελε να φωνάξει για βοήθεια.

– Ρούφηξε τη γλώσσα σου γιατί σου αμολώ την πιστολιά.

– Τι θα μου κάμετε; ρωτά με κόμπους στη μιλιά.

– Ερωτήσεις.

– Τίποτε άλλο;

– Δεν έχουμε καιρό για έρωτες. Άσε που δεν τους έχεις και ανάγκη.

Ο ένας από τους τρεις πετάχτηκε έξω στο δρόμο. Βεβαιώθηκε για την
ασφάλεια γύρω.

– Εντάξει, τους λέει και πηδά πέντε σκαλοπάτια του διπλανού σπιτιού,
ανοίγει τη μισάνοιχτη πόρτα και τραβάει το πιστόλι του.

– Όλες στην αντικρυνή κάμαρα. Κλειστές. Και τσιμουδιά. Μήτε είδετε,
μήτε ακούσετε, μήτε ξέρετε. Ξηγηθήκαμε;

Δύο-τρεις ατημέλητες, που πίνανε τον καφέ τους και το τσιγαράκι τους,
μαζέψανε γρήγορα το κάθε τι και κλειδωθήκανε στην αντικρυνή κάμαρα.

Οι άλλοι δύο ανεβήκανε με τη Ρόζα. Ο πρώτος έκλεισε την πόρτα.

– Ωστε εσύ είσαι η Ρόζα, που ψάρευε τον Σκορδή και μετάφερε πληροφορίες στους Εγγλέζους; τη ρωτά το παλληκάρι με τη μικρή φαλάκρα.

– Να με κάψει ο Θεός αν έκαμα τέτοιο πράμα, απαντά η Ρόζα.

– Ε! τότε από ποιον έπαιρνες τις πληροφορίες;

Ένας από τους άλλους δύο μπήκε στην αντικρυνή κάμαρα και ζήτησε ένα ψαλίδι. Φασαρία έγινε ανάμεσα στις γυναίκες. Ακουστήκανε μερικές κατάρες για την προκομένη.

– Θα μιλήσεις; Να το ψαλίδι!

– Όχι, όχι.

– Όχι, όχι.

– Ρώτησε αν έχουν και ξυριστική. Αυτές ξυρίζονται απ' όλες τις μεριές. Οι άλλοι δύο κρατήσανε γερά τη Ρόζα.

– Όχι, όχι, τσιρίζει η Ρόζα.

Το παλληκάρι με τη μικρή φαλάκρα άρχισε να κόβει τα μαλλιά της. Η Ρόζα κλωτσούσε, έκλαιγε, ικέτευε.

– Φρόνημα, βρωμοθήλυκο και σου κάνουμε χειρότερο κακό.

Υποτάχτηκε στη μοίρα της. Ο άλλος έφερε τα ξυριστικά κι έφτιαξε σαπουνάδα.

– Ξύρισε το κεφάλι της, προστάζει το παλληκάρι με τη μικρή φαλάκρα. Ξύρισανε το κεφάλι της.

– Και τώρα, κυρά μου, στο χωριό σου. Είπες το παραμικρό; Θαρθεί διαταγή και θα σε ξεκάνουμε. Και μην πλέξεις τον Γιαπωνέζο που είναι ολότελα αθώς, γιατί κινδυνεύει και το παιδί σου. Ξηγηθήκαμε;

– Το παιδί μου; ρωτά και γουρλώνει τα μάτια της.

– Ναι το παιδί σου. Εσύ πήρες στο λαιμό σου πολλούς. Το δικό σου κεφάλι θα σκεφτούμε και το κεφάλι του παιδιού σου;

- 10 -

Μια μέρα πέρασε ο παπάς από τον χωματόδρομο του χωριού του. Γύριζε από τα κρατητήρια μισοπεθαμένος πια. Αντίκρουσε το ξεροχώραφό του με τα δύο-τρία λιγνά δεντράκια. Είδε σωρούς χώμα δίπλα στο πηγάδι του. Αναπόλησε τα δύο-τρία τελευταία χρόνια. Πήρε μια βαθειά ανάσα.

– Ευλογημένος ο Κύριος και στη δυστυχία μας, είπε και συνέχισε το δρόμο του χωριού του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τα διπλότυπα και η Φρόσω	7
Το πιστόλι	12
Σφαγή στο αλώνι του Κοντεμένου	16
Το «φουρνί»	22
Δεν βρήκαν τα μνήματα	25
Ο επιληπτικός	29
Μεταλάβανε τη Λαμπρή	34
Στα χρόνια του ξεσηκωμού	39

Τυλώθηκε στα
Τυπογραφεία - Λιθογραφεία
ΘΕΟΠΡΕΣ ΛΤΔ
Μενάνδρου 6Ε, Λευκωσία
Τηλ. 444940

